

Kjell Arne Bratli

Fra norsk merkeår til internasjonal merkevare:

Ombudsmannen for Forsvaret
1952 - 2002

@ 2002. Utgiver: Sjømilitære Samfund
v/Norsk Tidsskrift for Sjøvesen
Boks 150, 4086 Hundvåg.
ISBN: 82-92217 -03-9
Opplag: 2000
Forfatter: Kjell Arne Bratli
Trykk: Nikolai Olsens Trykkeri A/S
Forsiden: Ombudsmannen for Forsvaret sin logo

Sjømilitære Samfund har utgitt en rekke militærhistoriske verk, først og fremst om vår sjømilitære og maritime historie. Denne boken forteller historien om Ombudsmannen og Ombudsmannsnemnda for Forsvaret. Ombudsmannen har spilt en betydelig rolle i moderniseringen av det norske forsvar, for dets personell og for utviklingen av bedre forlegningsvilkår for befal og menige.

Sjømilitære Samfund (SMS) ble stiftet 4. desember 1835. Fra 1882 har SMS utgitt Norsk Tidsskrift for Sjøvesen (NTfS). Tidsskriftet kommer ut med 6 nummer i året.

**Takk til FMS og Forsvarets avdelinger
for fotografier. Flere fotos er i arkiv,
men seks fotografer har bidratt særlig:**

**Arne Flaaten
Torbjørn Kjosvold
Torgeir Haugaard
Kristian Skårdalsmoen
Kristian R. Andersen
Rune Guneriussen**

Hovedkapitler:

Hilsener	s. 4
Innledning	s. 11
Stortinget 1952	s. 17
Et imponerende tempo	s. 26
Med nemnda på tur	s. 39
Første innberetning	s. 43
Tillitsmannsordningen	s. 47
Objektiv og uavhengig - glimt fra arbeidsområdene	s. 59
Befalets tjenesteforhold	s. 85
En sak for Ombudsmannen - enkelte saker	s. 101
Fra 1952 til 2002	s. 115
Internasjonal merkevare	s. 124
Ombudsmannsinstitusjonen - et demokratisk korrektiv	s. 127

Det må kunne fastslås at ombudsmannsordningen for Forsvaret etter 50 års eksistens er utviklet til et solid og vel etablert system, som har medvirket til å løse konflikter og opprettholde et åpent og tillitsfullt miljø innen Forsvarets ulike virksomheter. Ombudsmannen og ombudsmannsnemnda har bidratt til å gjøre Forsvaret bedre. Og det er dette (bildet) det egentlig handler om: skape en tryggere og mer rettferdig tjeneste for den enkelte.

Hilsen fra Stor

Stortingspresident
Jørgen Kosmo

Da et enstemmig Storting 21. april 1952 vedtok å etablere en ombudsmannsordning for personell i Forsvaret, skjedde dette uten at det hadde vært langvarige drøftinger forut for vedtaket. Tanken om en egen ombudsmannsordning for Forsvaret hadde imidlertid vært luftet. Både fordi de norske styrkene under krigen hadde stiftet bekjentskap med den svenske ordningen med en Militieombudsmann, og fordi selve samfunnsutviklingen i vårt eget land pekte henimot en eller annen tilsvarende ordning; i første rekke med tanke på de vernepliktige mannskapene.

Stortinget behandlet i 1951 St.melding nr. 14/1950, hvor det første konkrete forslag om en ombudsmann fantes i innstillingen fra det såkalte "Tjenestetidsutvalget". Dette utvalget hadde som oppgave å undersøke om tjenestetiden ble rasjonelt utnyttet i forsvarsgrenene, men kom også inn på enkelte andre spørsmål. Bl. a. fremholdt utvalget at det var ønskelig å få en tillitsmann for Forsvaret valgt av Stortinget for å gi befalet og de vernepliktige en sterkere følelse av rettssikkerhet. Alle som tilhørte Forsvaret, skulle kunne henvende seg til denne tillitsmannen for å få råd og hjelp dersom de ikke kunne få det på annen måte. Utvalget mente at også tillitsmannsutvalgene burde få anledning til å henvende seg til tillitsmannen, hvis de sakene som ble tatt opp i utvalgene ikke lot seg løse lokalt. Utvalget mente at tillitsmannens oppgave først og fremst skulle være å kontrollere og gripe inn hvis befalets eller de vernepliktiges rettssikkerhet og rettigheter ble krenket.

Forsvarsdepartementet uttalte i denne stortingsmeldingen sin sympati for forslaget om en tillitsmann for Forsvaret som det ville komme tilbake til så snart det var nærmere belyst. Departementet antok at både de vernepliktige og Forsvaret ville være tjent med at det ble opprettet en slik stilling. Departementet mente riktignok at de vernepliktiges rettssikkerhet var tilfredsstillende beskyttet ved de gjeldende bestemmelser, men trodde allikevel at en ombudsmann, som de vernepliktige og tillitsmannsutvalgene kunne gå til utenom vanlig tjenestevei, ville få en betydningsfull oppgave. Ordningen med en ombudsmann ville skape en sterkere følelse av rettssikkerhet hos de vernepliktige og også bidra til at gjeldende lover og reglementer ble overholdt fullt ut. Departementet var også enig med utvalget i at Ombudsmannen burde gis en så sterk stilling at han kunne få opplysninger hvor som helst i Forsvaret.

tingspresidenten

Etter departementets oppfatning burde imidlertid Ombudsmannen tilsettes av Kongen og administrativt sortere under Forsvarsdepartementet. De militære myndigheter som hadde uttalt seg om departementets forslag, var stort sett enige i forslaget.

Stortinget ville dette annerledes. Ved å velge en ombudsmannsnemnd som bare står ansvarlig overfor Stortinget, ville man styrke Ombudsmannens rolle og overfor mannskapene signalisere at Ombudsmannen er en uhildet instans. Det er bare Stortinget selv som kan gi direktiver om hvordan Ombudsmannens virksomhet skal drives, og Ombudsmannen (nemnda) er uavhengig av forvaltningen. Det var, og er, viktig for Stortinget at Ombudsmannen inn- tar en nøytral stilling i forhold til de parter som tar opp en sak med ham. Ombudsmannen er således uten partsbinding og skal vurdere en sak like objektivt som en dommer i en rettsak.

Det var dem som i 1952 stilte seg skeptisk til ordningen. Det var bare syv år etter at Den annen Verdenskrig og tysk okkupasjon av Norge var over. Erfaringene fra krigens dager, ikke minst lydighetskravet, gjorde nok at en del befal hadde en oppriktig frykt for at autoritet og effektivitet ville opphøre innen det militære forsvar. Det skulle da også ta flere år før tillitsmannsordning og ombudsmannsordning ikke alene hadde almen aksept blant alt befal, men også var ansett som en av grunnvollene i det norske vernepliktsforsvaret.

Jeg tror man med bestemthet kan slå fast at det i høyeste grad har vært behov for ombudsmannsvervet og ombudsmannsnemnda. De mange befaringer og det store antall saker gjennom femti år har både bidratt til at Forsvaret er blitt bedre og at rettssikkerheten for den enkelte er blitt ivaretatt. Dette er grunnleggende viktig i et land hvor verneplikten utgjør kjernen i vårt nasjonale for- svar.

Jeg vil gjerne få gratulere med 50-års jubileet og ønske all mulig fremgang i arbeidet videre.

Jørgen Kosmo

*Forsvarsminister
Kristin Krohn Devold*

Hilsen fra Forsvarsministeren

Da Stortinget i 1952 besluttet å etablere en egen ombudsmannsordning for Forsvaret, bare få år etter krig og okkupasjon, var en del befal skeptiske. Man fryktet at effektiviteten og kampevnen blant Forsvarets personell ville bli dårligere. Utviklingen har imidlertid vist at skeptikerne tok feil.

Grunnlovens § 109 beskriver en plikt til "at værne om sit Fædreland", men gir ingen rettigheter. Ved at man på 1950-tallet etablerte ombudsmannsordningen, en utvidet tillitsmannsordning, ny vernepliktslov og ny heimevernslov, sørget man for å styrke personellet sine rettigheter.

Ombudsmannsordningen har samtidig vært med på å effektivisere Forsvaret som organisasjon, ved blant å være pådriver i arbeidet med å skape rimelige vilkår i tjenestetiden og utvikle samarbeid innenfor avdelingene og mellom befal og menige.

Gjennom å sette fokus på de menneskelige aspektene har ombudsmannsordningen hatt en viktig og positiv innvirkning på personellet sine motivasjon, læring og tilpasningsvilje. Dette har vært en forutsetning for å få på plass et moderne og effektivt forsvar tilpasset vårt demokratiske samfunn. En god arbeidsplass er dessuten en viktig forutsetning for at Forsvaret skal nå målsætningen om å rekruttere det beste personellet også i fremtiden. Det er igjen avgjørende for å kunne møte ulike og nye utfordringer både hjemme og ute.

I den perioden ombudsmannsordningen har eksistert, har denne sammen med tillitsmannsordningen sørget for store fremskritt til fordel for de vernepliktige, for Forsvarets ansatte og for avdelingene. Det gjenstår likevel en del arbeid. Forsvaret er og blir en spesiell arbeidsplass med spesielle krav og utfordringer for personellet. Det er derfor viktig at den enkelte har anledning til å henvende seg til en uhildet part, en ombudsmann, dersom problemer oppstår.

Ombudsmannen for Forsvaret har vist seg å være en levedyktig og kraftfull institusjon. Det er mitt håp at jubilaranten følger samme kurs også i årene som kommer.

Gratulerer med 50-årsjubileet!

Kristin Krohn Devold

*Forsvarssjef
Sigurd Frisvold*

50 år med Ombudsmannsordningen

Ombudsmannsordningen i Forsvaret, med ombudsmannsnemnda har etablert seg som en hensiktsmessig "sikkerhetsventil" for å sikre at ingen lider urett under sin tjeneste i Forsvaret.

Jeg har opp gjennom årene ved min tjeneste i Forsvaret ved flere anledninger hatt samarbeid med ombudsmannsnemnda. Jeg mener denne institusjonen har funnet sin form for å ivareta de almenmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell. Den er nyttig både for våre sivilt og militært ansatte, og for de vernepliktige.

Jeg tror videre at både avdelingssjefer og vernepliktige opplever ombudsmannsnemndas befaringer og informasjonsbesøk som verdifulle, og at Ombudsmannen får nødvendig oppmerksomhet.

Ombudsmannens objektive og nøytrale stilling ivaretar på en meget god måte både klagerens behov og hensynet til Forsvarets interesser. Det er mitt inntrykk at Ombudsmannen har fått gjennomslag når saker tas opp som viser seg å være i strid med gjeldende bestemmelser, eller på annen måte synes å være urimelige. I tillegg er det positivt at flere saker løses ved uformell kontakt mellom partene.

Jeg ønsker jubilanten til lykke med jubileet, og ser fram til et fortsatt godt samarbeid for Forsvarets beste.

Sigurd Frisvold
General
Forsvarssjef

Ombudsmannen deltar på en rekke konferanser hvor han informerer om ordningen.

Her er det ombudsmann Per A. Utsi (1. rekke t.v.) som sammen med underdirektør Even Enge, FD, er på Feltprestkorpsets årskonferanse i Kristiansand i 1995.

Begrepet ombudsmann er forankret i nordisk statsskikk og styringssystem. I Sverige ble ordningen med en justitieombudsmann grunnlovfestet alt i 1809. Det er imidlertid etter annen verdenskrig at ombudsmannsordninger har fått større utbredelse, og er blitt et internasjonalt begrep. Ordet "ombudsmann" er beholdt i engelsk og andre språk, etter hvert som slike ordninger ble utviklet i mange land. Ombudsmenn finnes i rundt regnet 60 stater i Europa og andre verdensdeler.

Innledning

Ombudsmannsnemnda holdt sitt første møte 24. september 1952. Ombudsmannen hadde da vært i virksomhet siden 1. juli samme år.

I alle dokumenter som angår saken, sies det at Stortinget enstemmig opprettet en ombudsmannsordning for Forsvaret uten langvarige drøftinger forut for vedtaket. Det er i og for seg korrekt, men spørsmålet hadde dog vært reist noen ganger tidligere, og det ser ut til at det var Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF) som reiste saken første gang. Med bakgrunn i perioden fra midten av 1930-årene og krigstiden hadde AUF fundamentalt endret sitt syn på militærtjeneste fra å være nektende til å si ja til verneplikt, og foreslo en slik ordning både i sine egne - og overfor Arbeiderpartiets organer. Man var også kjent med den svenske ordningen med en Militieombudsmann og Justisieombudsmann, som de norske myndigheter og de norske polititroppene i Sverige hadde stiftet bekjentskap med under krigen. Ikke minst må ombudsmannsinstituttet ses i sammenheng med den alminnelige samfunnsutvikling i vårt eget land; i kryssilden mellom de krav de utskrevne mannskapene måtte ha til bedre tjenesteforhold, og den lange førstegangstjeneste som samfunnet fordret av dem.

Da et enstemmig Storting i april 1952 vedtok å etablere en ombudsmannsordning for personell i Forsvaret; befal og menige, var dette en dristig nyordning. Ombudsmannen for Forsvaret var den første ombudsmannsinstitusjon her til lands, og skulle komme til å danne skole både for norsk offentlig forvaltning og tildels for tilsvarende ordninger i andre land. Et enkelt søk med begrepet "ombudsman" eller "ombudsmann" på internett vil eksempelvis gi langt over 800.000 treff. Av de få norske ord, og for den saks skyld norske ordninger, som er blitt internasjonale, har "ombudsmann" nådd ut til alle verdenshjørner. Det være seg i offentlig forvaltning i Argentina, pasientombud i Tyskland eller New Zealand, eller eksempelvis "command ombudsman" ombord på det amerikanske hangarskipet USS "Harry S. Truman".

Selv om det er en heller liten del av de mange verdens ombudsmannordninger som velger den norske løsningen direkte under parlamentarisk kontroll, er det allikevel ikke for sterkt å hevde at begrepet "Ombudsmann" er blitt en norsk eksportartikkel: Det som skjedde i merkeåret 1952 er i 2002 med andre ord blitt god norsk og internasjonal merkevare. Selv om Norge selv i sin tid lånte begrepene fra nabolandet.

I 1952 var det flere blant yrkesbefalet som stilte seg svært skeptisk til ordningen. Det var bare syv år siden Den annen verdenskrig og tysk okkupasjon av Norge var over. Erfaringene fra krigens dager, ikke minst lydighetskravet, gjorde nok at mange offiserer hadde en oppriktig frykt for at autoritet og effektivitet ville opphøre innen det militære forsvar. Noen stor opposisjon mot ordningen ble det allikevel ikke, til det var støtten fra forsvarsminister Jens Christian Hauge (og senere statsråder), de tre forsvarsgreners ledelse og militære sjefer ellers altfor massiv. Ombudsmannens aktive informasjon mot avdelinger, tillitsmenn og befal bidro også til i sterk grad å gjøre ordningen forståelig. Men det skulle ta flere år før tillitsmannsordning og ombuds-

mannsordning ikke alene hadde almen aksept blant alt befall, men også var ansett som en av grunnvollene i det norske vernepliktsforsvaret.

Begrunnelsen for å innføre en ombudsmannsordning for militært personell var å gi personellet en sterkere følelse av rettssikkerhet samt et ønske om å videreutvikle tillitsmannsordningen som man på det tidspunkt bare hadde på det lokale plan. Ombudsmannen skulle være en instans lokale utvalg kunne henvende seg direkte til uten å gå tjenestevei og som kunne fremme en sak for sentrale myndigheter når saken ikke lot seg løse lokalt. Det ble også lagt vekt på at ombudsmannen ved den kontroll han skulle føre med forvaltningens myndighetsutøvelse, vesentlig gjennom klagesakene, ville bidra til å sikre at regelverket i Forsvaret fullt ut ble overholdt.

I Forsvarsdepartementets fremlegg for Stortinget i 1952 ble det understreket at Ombudsmannen i første rekke måtte ta seg av unge mennskaper som var inne til førstegangstjeneste og som hadde liten eller ingen kjennskap til offentlig administrasjon og forvaltning. For dem mente man det ville være en særlig betryggelse og hjelp at de kunne fremføre sine klager ad direkte vei når de mente seg urimelig eller vilkårlig behandlet av myndighetene.

På samme måte som dette skapte rettsvern mot vilkårlighet under førstegangstjenesten, skapte ombudsmannsordningen også trygghet for det enkelte befall. Det er dog en forskjell i klageretten idet mennskaper kan bringe en sak direkte inn for Ombudsmannen på alle trinn i saksbehandlingen, mens militære tjenestemenn først må gå tjenestevei med sin sak før Ombudsmannen kan bringes inn i bildet. (Sivile tjenestemenn i Forsvaret hører normalt under Sivilombudsmannen, men gjelder det saker som reiser eller har tilknytning til tjenesteforhold som er spesielt for Forsvaret, behandles de av Ombudsmannen for Forsvaret).

En gjennomgang av individuelle saker gjennom 50 år forteller i stor grad om en instans som utviser et selvstendig skjønn, går i dybden i den enkelte sak, og som i betydelig grad har opptrådt som en megler. Ombudsmannen skal på den ene side forsøke å dempe klagerens bitterhet ved å påvise eventuelle uriktige forestillinger om urettferdig behandling, og gjennom forhandlinger forsøke å få kompetent myndighet til å ta seg av saken eller ta den opp til fornyet vurdering. Ombudsmannen er for øvrig ikke bundet av å følge tjenestevei. Han henvender seg til hvilken som helst myndighet innen Forsvaret, eventuelt også til departementet for å få en sak løst eller ordnet.

I de tilfeller Ombudsmannen er kommet til at det foreligger en uriktig avgjørelse, enten at avgjørelsen anses å være i strid med bestemmelser/praksis eller avgjørelsen anses som åpenbart eller klart urimelig, har Ombudsmannen i regelen fått utvirket at avgjørelsen blir endret. Statistisk sett har en økende prosentandel av tidligere avgjørelser blitt endret etter at Ombudsmannen har vært inne i saken; fra ca 25 prosent i 1982 til 40 prosent i 2001. Statistikken viser også at antallet klagesaker endrer seg over tid, med en klart fallende tendens de siste årene.

Det er også verdt å merke seg at en rekke henvendelser til Ombudsmannens kontor aldri kommer så langt at de blir klagesaker. Dette dreier seg om klagere som gjennom sin henvendelse får svar på de spørsmål de måtte lure på, og Ombudsmannen sparer sånn sett Forsvaret for en god del bry og arbeid.

Ombudsmannen og Ombudsmannsnemnda har åpenbart hatt en særlig betydning for en forholdsvis rask og positiv utvikling av militære leire og militært kosthold. Nemndas befaringer, som om ikke i form, så i innhold, må

kunne sies å være inspeksjoner, har bidratt sterkt til bedre forhold for de vernepliktige som for befalet. Som stortingsoppnevnte har nemndas medlemmer hatt et syn på boforhold, kost og velferd som har vært langt mer korresponderende med det sivile samfunn enn hva mangt et befal har hatt. De innberetninger som er gjort, har hatt en effekt overfor Forsvaret, og overfor Stortinget gjennom bevilgninger til modernisering og nybygg.

Siden en ombudsmannsordning i Forsvaret ville være noe nytt og uprøvet i norsk statsadministrasjon, mente Stortinget at Ombudsmannen burde ha et råd eller en nemnd som et støtteorgan og som han kunne forelegge saker av prinsipiell betydning eller av almen karakter. Dette er begrunnelsen for at institusjonen ble organisert som en nemnd, ombudsmannsnemnd, med Ombudsmannen som formann. Ombudsmannen er den eneste i nemnda som har dette verv som hovedstilling, mens de øvrige medlemmer har vervet som bistilling. Ombudsmannen og de øvrige medlemmer av nemnda velges for en 4-årsperiode som faller sammen med Stortingets valgperiode. Etter et stortingsvalg vil det måtte foretas nytt valg av såvel Ombudsmannen som av de øvrige nemndsmedlemmer.

Ombudsmannen (nemnda) er uavhengig av forvaltningen idet det bare er Stortinget selv som kan gi direktiver om hvordan virksomheten skal drives.

Ombudsmannen (nemnda) inntar en nøytral stilling i forhold til de parter som tar opp en sak med ham. Ombudsmannen er således uten partsbinding og skal vurdere en sak like objektivt som en dommer i en rettssak.

Ombudsmannen (nemnda) har ingen avgjørelsesmyndighet og kan følgelig ikke gi noe pålegg som binder partene. Ombudsmannen skal ta standpunkt til, kan si sin mening og øve kritikk som det skal tas hensyn til.

Ombudsmannen (nemnda) kan kreve alle opplysninger og dokumenter hos alle instanser i Forsvaret med den reservasjon at han ikke kan kreve utlevert dokumenter eller opplysninger som av sikkerhetsmessige grunner må beskyttes.

Arbeidssakene

1. Klagesakene - utgjør hovedtyngden av Ombudsmannens virksomhet.

2. Saker som tas opp av lokale tillitsmannsutvalg. Ombudsmannen fører kontroll med at tillitsmannsordningen fungerer på alle plan i Forsvaret. Han fører statistikk over tillitsmannsmøter og gjennomgår referater fra tillitsmannsmøter.

3. Ombudsmannen fungerer som rådgiver for myndighetene spesielt i saker som gjelder vernepliktige mannskaper. Han har også en rådgiverfunksjon i forhold til mannskapene. Man kan således kontakte Ombudsmannen om et spørsmål man er opptatt av vedrørende tjenesten uten at det samtidig fremføres noen klage.

4. Ombudsmannen kan på eget initiativ ta opp saker om han finner grunn til det. Det er ingen formelle krav for henvendelse til Ombudsmannen. En sak kan tas opp skriftlig, muntlig over telefon eller ved kontorbesøk. De fleste saker tas opp skriftlig, gjerne etter at det først har vært en telefonhenvendelse om saken.

Det er ingen tidsfrist for henvendelse til Ombudsmannen. En sak kan således også tas opp etter dimittering. Det kan f.eks. være økonomiske forhold

som ikke er blitt klarlagt i løpet av tjenestetiden. En sak må kunne forelegges Ombudsmannen så lenge den har noen praktisk betydning eller interesse.

Hvis det er andre enn den vernepliktige som henvender seg til Ombudsmannen, f.eks. den vernepliktiges familie i forbindelse med søknad om velferdspermisjon, eller det er en arbeidsgiver som har fått innkalt en av sine arbeidstakere til repetisjonsøvelse og ønsker utsettelse, vil den vernepliktige bli kontaktet for å bringe på det rene om han ønsker Ombudsmannens bistand.

Det er verdt å merke seg at anonyme henvendelser behandles ikke. Derimot er den enkelte det gjelder anonymisert utad, slik at enhver henvendelse har betryggende garanti for at vedkommendes navn ikke blir gjort kjent.

I hvor stor grad Ombudsmannen har vært normgivende for Forsvaret, er vrient å anslå. Ved å være Stortingets organ har han uansett gjort dypdykk inn i Forsvarets mangslungne virksomhet, og uten tvil tildels vært i forkant av, og vært en del av utviklingen i Forsvaret og for Forsvarets personell. For de mange enkeltpersoner som har fått hjelp, har Ombudsmannens bidrag nok vært formidabelt. Enkelte personsaker hadde neppe kunnet finne tilsvarende løsninger uten at vedkommende befal, sivilt ansatt eller menig hadde gått til rettssak. Rekken av takknemlige brev forteller entydig om dette.

Ombudsmannsnemnd for sivile vernepliktige

Denne jubileumsberetningen handler om Ombudsmannen for Forsvaret, og omfatter derfor ikke den virksomheten som vedrører de sivile vernepliktige. Men det var i november 1956 at Stortinget besluttet etter forslag fra Justisdepartementet at også de sivile vernepliktige - eller sivilarbeiderne som de den gang ble kalt - skulle ha en ombudsmann å vende seg til med sine problemer. Hverken Justisdepartementet eller Stortinget fant grunn til å opprette en ny ombudsmannsinstitusjon for de relativt få sivilarbeidere, men fant at det mest hensiktsmessige ville være å utvide Ombudsmannsnemndas virkeområde til også å omfatte sivilarbeiderne. Samtidig besluttet Stortinget å øke nemndas medlemstall fra fem til syv.

Ombudsmannen og nemnda har således siden 1956 hatt en tosidig funksjon. Samme person og samme nemnd har i realiteten vært to ombudsmenn og to nemnder, en for Forsvarets personell og en for de sivile vernepliktige. Denne todeling av Ombudsmannens og nemndas virksomhet synes å ha virket tilfredsstillende for alle parter og ser ikke ut til ha skapt problemer.

Da Stortinget i begynnelsen av 60-årene drøftet å etablere ordningen med en sivil ombudsmann, var det naturlig at spørsmålet om en sammenslåing av de tre ombudsmannsinstitusjoner meldte seg.

I 1964 oppnevnte Presidentskapet et utvalg på fire medlemmer til å uttale seg om en eventuell utvidelse av arbeidsområdet for Stortingets ombudsmann for forvaltningen til også å omfatte det arbeidsområde som er tillagt Ombudsmannen for Forsvaret og Ombudsmannen for vernepliktige sivilarbeidere. Spørsmålet om en slik utvidelse hadde først vært reist av Utenriks- og konstitusjonskomiteen i to innstillinger for 1961 - 1962 om Stortingets

ombudsmann for forvaltningen. Militærkomiteen hadde også tatt opp spørsmålet om revisjon av instruksen for Forsvarets ombudsmannsnemnd på et tidligere tidspunkt.

I et notat om saken redegjorde Ombudsmannen for Forsvaret, med tilslutning av nemnda, for sitt syn på spørsmålet om sammenslåing. Ombudsmannen pekte på at det ville være en viss forskjell på institusjonene og deres virksomhet og at en sammenslåing neppe ville være hensiktsmessig.

I utvalget som var oppnevnt av Presidentskapet, pekte flertallet på at Forsvarets ombudsmannsnemnd og Ombudsmannsnemnda for sivilarbeiderne etter hvert hadde sikret seg en sikker posisjon blant mannskaper og tjenestemenn, og at det uten tvil ville være egnet til å skape uro hvis det ble foretatt en gjennomgripende omorganisering av de to institusjonene. Dette hensyn ble tillagt stor vekt av flertallet. Mindretallet mente det ville være riktig og mest hensiktsmessig å samle ombudsmannskontrollen ett sted, nemlig hos Stortingets ombudsmann for forvaltningen, hvor det burde etableres en egen avdeling for Forsvaret og sivilarbeiderne. Mindretallet antok at det ville være hensiktsmessig å opprettholde de to ombudsmannsnemnder som rådgivende organer for Ombudsmannen på de spesielle fagområder de hadde stelt med fordi nemndene hadde nedlagt et verdifullt arbeid og at det etter hvert gjennom deres medvirkning var skapt klarere retningslinjer med hensyn til mannskapenes sosiale og økonomiske rettigheter i deres forskjellige tjenesteforhold. Hele utvalget var imidlertid enig om at saken burde utsettes, og siden har ikke spørsmålet vært tatt opp igjen.

Kompetanseforholdet mellom Stortingets ombudsmann for forvaltningen og Ombudsmannen for Forsvaret og nemnda ble drøftet i 1967-68. Sivilombudsmannen anså det praktisk å opprettholde den ordning som var etablert. Instruksen for Ombudsmannsnemnda for Forsvaret angir hvilket arbeidsområde nemnda og Forsvarets ombudsmann har, og det ville da være tilstrekkelig at det i Sivilombudsmannens instruks ble fastslått at dette saksområde var unntatt fra hans kompetanse.

I grensetilfelle - særlig i forbindelse med klager fra tjenestemenn i Forsvaret - mente Sivilombudsmannen at det kunne oppstå tvil om kompetanseforholdet, men man kom fram til at tjenestemenn med militær status normalt hører inn under Ombudsmannen for Forsvaret, mens sivile tjenestemenn normalt hører inn under Sivilombudsmannen. I praksis har det ikke vært kompetansestrid mellom de ombudsmenn hva angår sivilt ansatte.

*“Ikke minst må ombuds-
mannsinstituttet ses i
sammenheng med den alm-
innelige samfunnsutvikling i
vårt eget land; i kryssilden
mellom de krav de utskrevne
mannskapene måtte ha til
bedrede tjenesteforhold, og
den forholdsvis lange første-
gangstjeneste som samfunnet
fordret av dem.”*

Stortinget 1952

For hele Stortinget, som for samfunnet ellers, dreiet mye av politikken seg om å gjenreise Norge etter krigsår som hadde tæret hardt både på mennesker, økonomi og produksjon. For Militærkomiteens del dreide det seg om i betydelig grad å sette Forsvaret i stand til å møte de nye utfordringer som den kalde krig gav, med de bevilgninger det krevde til våpen og materiell. En skulle kanskje kunne tro at det dermed ble mindre plass til bedring av menneskapenes og befalets kår; både når det gjaldt bostandard, tjeneste og tjenestemessige reformer. Men slik var det ikke. Debatten om å etablere en ordning med en ombudsmannsnemnd utnevnt av Stortinget hadde Militærkomiteens fulle bevåkenhet, og, skulle det vise seg, et enstemmig storting i ryggen. Det har ikke ofte vært den store "temperatur" i debattene om Ombudsmannsordningen eller innberetningene, men det har hendt at debattene er blitt intense, om enn ikke "hete". I 1952 kan man også, om man leter godt nok, kanskje ane en liten uenighet i debatten, enstemmig innstilling til tross.

Stortinget ga vide fullmakter til Ombudsmannsnemnda slik at den selv kunne finne ut hvilke rammer arbeidet ville sette. Dette gjaldt ikke bare tillitsmannutvalgene og mannskaper, men i stor grad også befalets muligheter til å få prøvet sin sak når tjenestevei ikke førte frem. I 1952 var dette, om ikke revolusjonært, så evolusjonært.

Under debatten sa sakens ordfører, Ragnvald Gundersen (A), bl.a.: "I forbindelse med denne sak vil jeg gjerne komme med noen få bemerkninger. I St. meld. nr. 14/ 1950 redegjør Forsvarsdepartementet for de spørsmål som Tjenestetidsutvalget har tatt opp i sin innstilling, som ble levert i januar 1950. Blant de ting som er tatt opp i denne innstilling, er bl.a.. forslag om å velge en tillitsmann for Forsvaret. Tjenestetidsutvalget uttaler om dette bl.a.:

"Alle som tilhører Forsvaret skal kunne vende seg direkte til denne tillitsmann for å få råd og hjelp, dersom de ikke kan få det på annen måte. Også tillitsmannsutvalgene bør kunne gå til tillitsmannen for Forsvaret dersom de spørsmål det gjelder ikke kan løses lokalt. Den sentrale tillitsmannen bør få en så sterk stilling at han kan søke opplysninger hvor som helst innenfor Forsvaret i samband med de spørsmålene som blir forelagt ham."

I budsjettforslaget for 1951-52 tok da Forsvarsdepartementet opp forslag om å opprette en stilling, som da ble betegnet som "Ombudsmann for Forsvaret", og under kap. 910, post 6 ble det da ført opp kr. 38 000 til dette formål. Departementet mente at det ville være mest formålstjenlig om ombudsmannen ble tilsatt av Kongen og administrativt sorterte under sjefen for Forsvarsdepartementet.

Militærkomiteen har i sine innstillinger i prinsippet sagt seg enig i at det bør opprettes en ombudsmann for Forsvaret. I innst. S. nr. 68 sier den bl.a.:

"Komiteen er enig i at forsvaret bør få en ombudsmann. Men komiteen vil be departementet utrede om hans virkeområde bør være noe videre enn anty-

det av tjenestetidsutvalget og i proposisjonen, og om han eventuelt bør ha et relativt fåtallig utvalg å støtte seg til.

Komiteen mener at ombudsmannen bør oppnevnes av Stortinget for å gi ham den friest mulige stilling og autoritet. Ombudsmannen og et eventuelt utvalgs myndighets- og ansvarsområde i forhold til de militære og sivile myndigheter må klarlegges i departementets utredning."

Når komiteen ga uttrykk for at ombudsmannen burde ha et noe videre virkeområde enn antydnet av tjenestetidsutvalget og departementet, var det fordi komiteen mente at det ville være uheldig hvis ombudsmannen ville bli sittende på et kontor og bare behandle klager. Vi mente derfor det ville være heldig om der ble oppnevnt et fåtallig utvalg ved siden av denne ombudsmann.

I skriv av 23. februar 1952 fra Forsvarsdepartementet til Militærkomiteen foreslår departementet oppnevnt en Ombudsmannsnemnd på 5 medlemmer som velges av Stortinget for 4 år ad gangen. Et av medlemmene oppnevnes som formann og benevnes Ombudsmann for Forsvaret, og er årslønt. I samme skriver det også forslag til instruks for nemnda.

Som tidligere nevnt har komiteen i tidligere innstillinger sagt seg enig i at det opprettes en ombudsmannsstilling og at det oppnevnes et utvalg til støtte for ham, så komiteen har allerede tatt stilling til det rent prinsipielle, og innstillingen om dette har også vært forelagt Stortinget, hvor det ikke har vært reist noen innvendinger mot det. Det viktigste som foreligger nå, er derfor instruks for denne ombudsmannsnemnd. Jeg skal da kort få gjøre noen merknader til dette forslag til instruks," sa saksordføreren.

Stortinget endrer FD's forslag

Saksordføreren understreket i sitt innlegg hvordan Stortinget endret departementets forslag.

"Jeg gjør oppmerksom på at § 1 har en vesentlig annen karakter i den instruks som foreligger i denne innstilling, enn i det forslag som foreligger fra departementet. Når en leser forslaget fra departementet og forslaget i denne innstillingen, ser en at departementets forslag tar sikte på at denne ombudsmannsnemnd a skal være et hjelpende organ for myndighetene til å effektivisere forsvaret, og at denne nemnda da videre skal hjelpe til med å sikre de almenmenneskelige rettigheter. Av denne formålsparagrafen går det ganske klart fram at det primære er at nemnda skulle være et hjelpende organ for myndighetene til effektivisering av forsvaret, men komiteens innstilling har snudd opp ned på § 1, idet den mener at det som er hovedoppgaven for denne ombudsmannsnemnda, er at den skal være et hjelpende organ for menneskene. Jeg tror at den endringen som er foretatt her, tilgodeser det som også lå til grunn når Tjenestetidsutvalget i sin tid foreslo opprettet en ombudsmannsstilling. Jeg vil gjerne gjøre oppmerksom på at jeg har konferert med departementet om den endringen som komiteen her har foreslått, og det har ikke noe å innvende mot den.

§ 2, som bestemmer hvor stor nemnda skal være, og hvordan den skal oppnevnes, er det ingen dissens om, men jeg vil gjerne gjøre en merknad til § 3 som omhandler nemndas oppgaver. I § 3 a er nevnt de spørsmål som blir nemndas oppgaver. Det som er å si til denne paragrafen, er at de spørsmål som er reist her, har vi ingen ting å innvende mot, men måten hvorpå disse

sakene skal behandles, har komiteen drøftet noe, og der vil vi gjerne peke på at det beste og det mest naturlige ville være at disse sakene som reises rundt omkring i forsvaret vårt, i første rekke søkes løst lokalt gjennom tillitsmannsutvalgene, og at de saker som ikke kan løses lokalt, sendes inn til denne ombudsmannsnemnda og da gjennom tillitsmannsutvalget med uttalelser fra de parter det gjelder.

Når det gjelder punkt b i § 3, som omhandler tjenestemenn i forsvaret, er nok forholdet noe annerledes enn for mannskapene, idet man der fortsatt må følge den ordning som nå praktiseres for tjenestemennene. Spørsmål som kan bli aktuelle, må på samme måte som tidligere sendes tjenesteveien, og det er først når saker som har gått den vei, ikke har fått de resultater som vedkommende ønsker, at de kan vende seg til ombudsmannsnemnda. Komiteen har jo drøftet dette spørsmålet, men vi er engstelige for å endre noe ved den ordning som nå praktiseres, og en vil derfor rå til at en beholder paragrafen som den er i det punkt.

Et spørsmål som jeg har sett en Oslo-avis har reist, og hvor det gis uttrykk for engstelse, gjelder § 5 hvor det står at ombudsmannen har "rett til å søke opplysninger hvor som helst i Forsvaret hvor sikkerhetsmessige hensyn ikke forbyr det". Vi har ingen betenkeligheter ved å la dette stå, for vi tror ikke det vil hindre nemndas arbeid. Det samarbeid som nå opprettes mellom administrasjonen og nemnda, vil ganske sikkert bli slik at det ikke skapes noen hindringer om denne passus står.

Da dette er et nytt organ, er vi enig med departementet i at det ikke vil være

"Rett til å søke opplysninger hvor som helst i Forsvaret hvor sikkerhetsmessige hensyn ikke forbyr det"

heldig å vedta en instruks som er for detaljert. Her må det vinnes erfaring, og blir det nødvendig, bør instruksene kunne endres senere. Kan vi få valgt de rette menn i denne nemnda, er det muligheter for at den blir et nyttig organ for forsvaret. Det er ingen hemmelighet at det har vært og er mange klager i Forsvaret i dag, både berettigede og uberettigede. Denne nemnda vil kunne ta for seg disse klagene og søke å rette på det som er galt. Jeg er av den oppfatning at denne nemnda ikke bare bør konsentrere seg om de klager som kommer inn til den. Det er sikkert mange forhold den kommer bort i gjennom sitt arbeid, og som den kan ta opp sammen med administrasjonen og rette på.

Jeg vil gjerne nevne at det arbeid som nemnda har liggende foran seg, er stort og viktig, og jeg tror at det vil være nyttig for nemnda om den tar for seg tjenestetidsutvalgets innstilling, fordi det er så mye verdifullt i denne innstillingen, at den kan være en god rettesnor for nemndas videre arbeid”, avsluttet Ragnvald Gundersen med.

Trenger ingen barnepike

Militærkomiteens Einar Osland (Venstre) tok også ordet og refererte fra samtaler han hadde hatt med velgere:

“Når man snakker med folk ut over i bygdene, så er det kanskje delte meninger om dette spørsmål. Enkelte sier at mannskapene er såpass voksne at de ikke trenger noen ombudsmann, eller som enkelte kaller det: barnepike til å stelle for seg. Det vil de kunne greie selv. Og det er enkelte som mener at man skal være forsiktig med å instituere nye og kostbare ledd innenfor Forsvaret uten at det er absolutt nødvendig. Og endelig er det dem som hevder at den nye stillingen bare vil innby - særlig den del av ungdommen som av prinsipp er misfornøyd med alt som forsvar heter - til å nytte høvet til å klage over alt og alle for å skape vanskeligheter av forskjellig art. Noe kan naturligvis ligge til grunn for slike anførsler. Men jeg tror at det iallfall til å begynne med kan være nyttig og også nødvendig med en instans å henvende seg til.

Jeg vet ikke om departementet allerede har drøftet personspørsmålet i forbindelse med denne stillingen. Personlig er jeg av den oppfatning at stillingen ikke vil kreve sin mann fullt ut, og at det kunne være en tanke å kombinere den med en annen stilling av sivil art innenfor forsvarsorganisasjonen. Jeg vil naturligvis ikke sette fram noe forslag i den retning. Det vil det bli anledning til å komme tilbake til siden når det er gått en tid, og en har høstet erfaring om arbeidsmengde og behov.

Når jeg har hatt en del tvil i denne saken med hensyn til omfanget av ombudsmannens arbeidsmengde, er grunnen den at vi allerede har opprettet det såkalte tillitsmannsutvalg med representanter fra mannskap og befall, og dette utvalg skal ta seg av en rekke spørsmål. Jeg nevner kosthold, tillaging av mat, porsjonenes størrelse, spørsmål som måtte oppstå i samband med husrom, bekledning, utrustning, kantinevirksomhet og annet som vedrører mannskapenes forhold. Videre heter det i instruksene for dette tillitsmannsutvalget, at det skal ta seg av saker som angår den alminnelige undervisning og velferdsarbeidet, planlegging av kursvirksomhet, studieringer, foredrag, kulturkvelder, bibliotekjeneste og saker som vedrører mannskapenes økonomiske og sosiale rettigheter. Og endelig skal dette tillitsmannsutvalget gi orientering

om tjenesten og behandle forslag om en bedre utnytting av tjenestetida.

Som en forstår er området for tillitsmannsutvalget nokså omfattende, og det vil etter dette kanskje ikke bli så særlig mange oppgaver igjen til ombudsmannen og den nemnda som nå skal opprettes. Under alle omstendigheter mener jeg at det bør stilles opp bestemte regler for arbeidet for ombudsmannen, slik at det ikke oppstår noen kompetansekonflikter mellom de nevnte instanser allerede fra første stund. La oss prøve ordningen en tid, og så får vi se om arbeidsmengden blir så stor at den krever sin mann fullt ut. I mellomtida kunne kanskje departementet drøfte spørsmålet om stillingen kunne kombineres med mulige planer som er nevnt her i Stortinget, i forbindelse med utvidelse av tjenestetida til 18 måneder. Jeg tenker da spesielt på muligheten av at mannskapene kunne få anledning til å fortsette sin skolegjerning under tjenestetida og til å få teoretisk og praktisk utdanning ved siden av militærtjenesten. Jeg tror derfor det kunne være av interesse for departementet å drøfte dette spørsmål så snart som råd var og i tilfelle at arbeidet med planlegging av undervisningen kunne, kombineres med stillingen som ombudsmann.”

Vil bli hilst med glede

Noen av Oslands uttalelser fikk medlem av Sosialkomitéen, Sverre Offenberg Løberg (A) til å ta ordet: “Denne saken har vært fulgt med oppmerksomhet gjennom lengre tid fra forskjellige hold i landet vårt, fra arbeiderungdomsbevegelsen, som reiste saken, fra den, vernepliktige ungdom og fra alle dem som har interesse av vårt forsvar. Jeg vil si at jeg er fornøyd med den innstilling som foreligger fra Militærkomiteen. Den er et riktig skritt og et godt skritt på veien.

Det som gjorde at jeg forlangte ordet, var et par uttalelser fra den siste ærede taler. Det var for det første dette at man ute i landet kunne tenke seg muligheten av at det ville bli en viss motstand fra ungdom som av prinsipp var misfornøyd med alt som heter forsvar. Jeg tror ikke man skal si det så enkelt og lettvint. Jeg tror ikke det er så uhyre mange av ungdommen som av prinsipp er uenige i alt det som heter forsvar. Derimot tror jeg de kunne være uenige i alt som heter militærvesen, hvis forholdene hadde ligget slik til rette at vi ikke hadde behøvd det. Å forsvare seg er dog en tanke som ligger hos ethvert menneske.

Det neste punktet som hr. Osland hevdet, var dette at man kanskje kunne si at soldatene og rekruttene i den alder var slik at de ikke behøvde eller ønsket barnepike. Jeg tror at denne innstilling har en tosidig karakter. Jeg tror at der i vårt befall og en rekke andre områder - når vi vet hvordan saken er kommet opp - har vært foretatt ting som har vært foranledningen til å presse dette fram, og det kan også sies at vi kunne tenke oss muligheten av at det også innen offisersstanden kunne være folk som trengte en ombudsmannsnemnd til å se på hele forholdet.

Det siste punktet jeg heftet meg ved var hr. Oslands bemerkning om hvorvidt departementet hadde drøftet spørsmålet om ombudsmann. Departementet har i dag etter den innstilling som foreligger - vedtatt i Stortinget - faktisk ikke noe med ombudsmannen å gjøre. Det som engang forelå, var forslaget fra departementet, som gikk ut på at ombudsmannen

skulle oppnevnes av Forsvarsdepartementet. Hvis denne ble oppnevnt av Forsvarsdepartementet, er det mulighet for at det heller ikke hadde behøvd å være ytret tvil om det betingede uttrykket i § 5, men slik som stillingen er nå, har departementet intet med denne ombudsmannordning som sådan å gjøre. Det er overlatt til Stortinget og til Stortingets valgkomité å velge et 5-mannsutvalg, hvorav en skal være formann. Det må stå klart hvis man skal behandle denne saken, og det er det synet som Stortinget to ganger tidligere har gitt uttrykk for, og som Stortinget i dag av en enstemmig militærkomité innbys til å vedta. Jeg vil da til slutt gjenta at jeg tror en innstilling som denne, vedtatt av Stortinget, vil bli hilst med glede av den norske ungdom.”

Stortingets formulering dekker bedre

Statsråd Nils Langhelle, som overtok som forsvarsminister etter Jens Christian Hauge i 1952, understreket at Militærkomiteens innstilling fullt ut dekket det som var departementets syn på denne sak.

“Det var kanskje litt uklarhet når det gjaldt formålsparagrafen, men det vil jeg gjerne ha sagt at jeg tror at den formulering som komiteen har funnet fram til, bedre dekker departementets intensjoner enn departementets egen formulering, så den formulering som nå foreligger, er det ingenting å bemerke ved fra departementets side,” sa Langhelle.

Ingen papirmølle

Komiteens formann, Alv Kjøs (H) tok opp Ombudsmannens rolle vis à vis tillitsmannsutvalgene.

“I den proposisjonen som ble lagt fram, og hvor det var tatt inn forslag om opprettelse av en ombudsmannsstilling for forsvaret, er det nevnt at forsvarets personell kunne vende seg direkte til ombudsmannen for å få råd og hjelp dersom personellet rettigheter blir krenket. Nå er det selvsagt ikke slik å forstå at personellet ikke har rettsbeskyttelse med de bestemmelser vi har i dag, men denne stilling som ombudsmann, med et utvalg ved siden av seg, er tenkt å skulle være en institusjon som kommer som en naturlig sluttstein på de tillitsmannsutvalg som er bygget opp innen forsvaret.

Det er tidligere redegjort for hvilke saker tillitsmannsutvalgene kan behandle, og det er stort sett de samme saker som er tillagt ombudsmannen og ombudsmannsnemnda å behandle. Hvis de saker og spørsmål som tas opp innen tillitsmannsutvalgene, ikke der finner en tilfredsstillende avgjørelse og kanskje ingen avgjørelse, kan de altså bringes inn for ombudsmannen, og der kan man få en videre behandling av saken, en bedre vurdering og avgjørelse, uten at man behøver å sette i gang noe rettsapparat. Som det er nevnt, vil befalet ha en mindre adgang til å bringe sine saker inn for ombudsmannen enn tillitsmannsutvalgene. Dette spørsmål har komiteen drøftet inngående og er kommet til det resultat at en sånn adgang vil være åpen også for befalet, når det først har sendt sin sak inn på vanlig tjenestevei og den derigjennom ikke finner en avgjørelse som vedkommende mener tilfredsstillende de krav han har rett til å stille.

Jeg er helt enig i det som er sagt her av de to siste talere med hensyn til per-

sonspørsmålet. Det er selvsagt så etter hele innstillingen at det er Stortingets sak å velge ombudsmannen og ombudsmannsnemnda. Det er ikke noen tvil om det.

Jeg tror at det organ som opprettes ved det forslag som foreligger her - om det nå blir vedtatt - kan vise seg å bli en nyttig institusjon, derved at de klager som kommer fram over forholdene innen forsvaret, kommer til en instans hvor de blir vurdert på saklig og nøktern måte, istedenfor at de ukontrollert bringes fram for offentligheten og derved kanskje skaper nokså mange misforståelser som det tar både tid og meget arbeid å oppklare igjen. Derfor har komiteen enstemmig sluttet seg til forslaget om å opprette en institusjon med en ombudsmann og en ombudsmannsnemnd for så å si å bringe de klager som oppstår og som kan være berettiget eller uberettiget, inn for en instans som vil vurdere dem nøkternt og saklig og forsøke å treffe en avgjørelse som varetar personelletts berettigede interesser.”

Færre misfornøyde gir styrket forsvar

Bondepartiets Anton Ryen, som også var komiteens sekretær hadde ikke tenkt å si noe i debatten, men gjorde det likevel.

“Etter den tvil som det ene komitémedlem, hr. Osland, næret om arbeidsmengden, finner jeg å ville si et par ord som jeg ellers ikke hadde tenkt å komme med. Når vi tenker tilbake på alle de klager både på det ene og annet offentlig, i avisene, i brever og muntlig både om tjenestetidens utnyttelse, om tjenesten i sin alminnelighet, kosthold, skotøy osv., osv., så har jeg sett det slik at i og med at vi oppretter dette organet som får til oppgave å løse konflikter som personell, befal eller soldater ikke finner å få en tilfredsstillende løsning på i tillitsmannsutvalget, vil ombudsmannsinstitusjonen skaffe færre misfornøyde både av soldater og befal. Det vil i dag styrke forsvaret i langt større grad enn vi kanskje aner nå. Jo færre misfornøyde vi får i vårt forsvar med både det ene og det annet, jo mer effektivt kan vi regne med at forsvaret vil bli.”

“Ombudsmannsinstitusjonen vil skaffe færre misfornøyde både av soldater og befal. Det vil i dag styrke forsvaret i langt større grad enn vi kanskje aner nå. Jo færre misfornøyde vi får i vårt forsvar med både det ene og det annet, jo mer effektivt kan vi regne med at forsvaret vil bli.”

Den første Ombudsmannsnemnd

1. Byråsjef Arthur Ruud, Oslo, ble valgt til nemndas formann og demed Ombudsmann. Ruud var mer kjent som idrettsleder enn som politiker. Han var formann i Norges Idrettsforbund fra 1948 til 1961, og hadde vært formann i AIF (Arbeidernes Idrettsforbund) fra 1935 til 1939.
2. Sekretær Rolf Hansen, Oslo.
3. Doktor Reidar Tveten, Sarpsborg
4. Bonde Bjarne Lyngstad, Inderøy
5. Bonde Erland Asdahl, Årnes.

Forvarsdepartementet kunngjorde "Instruks for Ombudsmannen" den 7. juni 1952 i "Kunngjøring til Forsvaret". I kunngjøring av 14. oktober samme sted og i skriv av 5. mars 1953 til Overkommandoene ble det gitt Forsvarets myndigheter, institusjoner, avdelinger m.v. pålegg om å gi direkte til Ombudsmannen de opplysninger og uttalelser Ombudsmannen måtte be om. Det bli samtidig understreket at hemmelige saker ikke skulle forelegges. Som hemmelige saker ble betraktet mobiliseringssaker, saker angående forsvarsplaner, krigsoppsetningsplaner, E- og S-tjeneste samt planer vedrørende spesielle forsvarsanlegg og forsvarstiltak.

Det ble samtidig gitt bestemmelser om fremgangsmåten ved anke til Ombudsmannen over tillitsmannsutvalgenes avgjørelser.

Grenseoppgang

Det ble holdt drøftinger mellom Stortingets ombudsmann for forvaltningen og Ombudsmannen for Forsvaret/Ombudsmannen for sivile vernepliktige 17. februar 1967 og 22. mars 1999 for å få en grenseoppgang mellom arbeidsområdene for de to ombudsmenn. Praktisk talt alle klager fra tjenestemenn i Forsvaret har vært behandlet av Ombudsmannen for Forsvaret, men Ombudsmannen for forvaltningen har behandlet enkelte saker innbrakt av tjenestemenn i Forsvaret, angående spørsmål som ikke kunne anses som spesielle for Forsvaret. Ombudsmannen for Forsvaret har på sin side behandlet enkelte saker om spørsmål som ikke har vært typiske for Forsvaret, for eksempel pensjonssa-

Fra første møte med tillitsvalgte mannskaper var det dialogen som preget møtene. Her fra Garnisonen i Sør-Varanger i 2002.

ker. Særlig av hensyn til klagerne kan det være ønskelig med en klarere grense.

Det kan spørres om den grense man i praksis har kommet frem til, i alle tilfelle er hensiktsmessig eller om det er saksgrupper som nå behandles av Ombudsmannen for Forsvaret som på grunn av sitt slektskap med saker som gjelder andre tjenestemannsgrupper heller bør behandles av Ombudsmannen for forvaltningen. Etter gjennomgåelse av de saker angående sivile tjenestemenn, som er omtalt i beretningen for Ombudsmannen for Forsvaret, kan det synes som disse i det alt vesentlige angår forhold som ikke er særegne for Forsvaret. Det er derfor et spørsmål om det ikke vil være riktig at klager fra sivile tjenestemenn normalt behandles av Ombudsmannen for forvaltningen. Så vidt skjønnes, dreier det seg ikke om noen stor gruppe av saker. Det kan imidlertid også for disse tjenestemenns vedkommende være saker som har slik tilknytning til særlige militære forhold at de bør behandles av Ombudsmannen for Forsvaret, og i så fall må de sendes over til denne som rette. myndighet.

Når det gjelder tjenestemenn med militær status, synes de saker som Ombudsmannen for Forsvaret har behandlet, gjennomgående å ha en slik tilknytning til militære forhold at de naturlig hører under denne. Det gjelder saker som beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste m.v., saker om underbringelse, legetjeneste, familieboliger og flere andre grupper. På den annen side er det også her saker som følger av befalets stilling som statstjenestemenn i sin alminnelighet, ikke spesielt deres stilling i Forsvaret. Et typisk eksempel her er pensjonssaker. Det kan også dreie seg om generelle lønnsbestemmelser m.v. Et særlig spørsmål reiser seg i forbindelse med Protokollkomiteens uttalelse i 1956 om forbigåelsessaker.

De avgrensningskriterier man foreløpig har festet seg ved er følgende: Tjenestemenn med militær status hører normalt under Ombudsmannen for Forsvaret. Gjelder det imidlertid saker som ikke har særlig tilknytning til tjenesten i Forsvaret, men følger av befalingsmennenes stilling som statstjenestemenn (for eksempel pensjonsrett og lignende) og må løses etter de samme bestemmelser som tilsvarende saker i de sivile etater, behandles de likevel av Ombudsmannen for forvaltningen.

Tjenestemenn i Forsvaret hører normalt under Stortingets ombudsmann for forvaltningen. Gjelder det likevel saker som reiser seg av eller har tilknytning til tjenesteforhold som er spesielle for Forsvaret, behandles de av Ombudsmannen for Forsvaret.

Tvilstilfelle løses konkret ved konferanse mellom ombudsmennene.

Slik ombudsmannsloven og instruksen for Stortingets ombudsmann for forvaltningen er bygget opp, anses det mest praktisk at det i hans instruks bare tas inn en bestemmelse om at saker som etter Stortingets bestemmelse hører under Ombudsmannen og ombudsmannsnemnda for Forsvaret og Ombudsmannen og ombudsmannsnemnda for vernepliktige sivilarbeidere, er unntatt fra arbeidsområdet. Avgrensningen bør så tas inn i instruksen for Ombudsmannen for Forsvaret.

Klage vedrørende fritak for militærtjeneste: Etter drøfting 22.mars 1999 er Stortingets ombudsmann for forvaltningen og Ombudsmannen for Forsvaret/Ombudsmannen for sivile vernepliktige enige om at eventuelle fremtidige klager til Ombudsmannen over avslag på søknad om fritak for militærtjeneste av overbevisningsgrunner skal behandles av Stortingets ombudsmann for forvaltningen.

En slik klageadgang til Ombudsmannen antas å oppstå som en følge av endringer i Lov av 19.mars 1965 nr.3 om fritaking for militærtjeneste av overbevisningsgrunner.

Et imponerende tempo

Ombudsmannsnemnda holdt som sagt sitt første møte 24. september 1952. Dette møte var av rent orienterende art. Nemnda gjennomgikk en rapport om Riksdagens Militieombudsmann (MO) i Sverige, institusjonens oppbygging og virksomhet. Videre ble Instruksen for Forsvarets Ombudsmannsnemnd og debatten i Stortinget gjennomgått, dessuten bestemmelser om tillitsmannsutvalg i Forsvaret, foruten nemndas administrasjon og budsjett og nemndas fremtidige virksomhet.

I sin første beretning skriver nemnda at den var klar over at den i og med Instruksens § 1, var tildelt en særdeles viktig arbeidsoppgave. Da ingen av nemndas medlemmer fra tidligere hadde noen inngående kjennskap til Forsvarets oppbygging og de problemer en måtte vente å møte, var en enige om at oppgaven først og fremst måtte være, gjennom studier i marken, å lære Forsvarets, soldatens og befalets, problemer å kjenne. Nemnda la derfor stor vekt på reiser til forlegningene. En gjennomgang av befaringslisten er imponerende lesning. Det første, snaue halvannet år, brakte nemnda rundt det ganske land. Reisene bidro i høyeste grad til at Forsvarets personell fikk kjennskap til Ombudsmannen og den virksomhet de selv kunne henvende seg til.

I sin innberetning til Stortinget for 1952-1953 heter det:

“Da nemnda var ukjent med forlegningsforholdene i Norge og forlegningenes standard, besluttet nemnda at den først skulle foreta en befaringsreise av Tysklandsbrigadens forlegninger i Tyskland for å få et sammenlikningsgrunnlag ved senere befaringsreise i Norge. Befaringen av Tysklandsbrigadens forlegninger ble foretatt i tiden 24.-29. november 1952.

Senere har nemnda foretatt følgende befaringsreise, alle i 1953:

18.-19. februar: Hærens Proviantmagasin, Oslo. Hærens skole for utdanning av kjøkkenpersonell, Jessheim, og Hærens Forsyningstroppers forlegning samme sted.

20. februar: Luftforsvarets forlegning, Gardermoen.

18. mars: Luftforsvarets Sambandsskole, Lutvann, Oslo.

19. mars: H. M. K. Gardes forlegning, Husebyleiren, Oslo.

14. april: Luftforsvarets forlegninger Sola og Forus.

Luftvernartilleriet forlegning, Soma.

15. april: Sjøforsvarets rekruttskole, Madlamoen.

Hærens feltartilleris forlegning, Vatneleiren, Sandnes.

Luftforsvarets Våpentekniske skole, Lista.

16. april: Luftforsvarets Tekniske skole, Kjevik.

Befalsskolen for Infanteriet, Gimlemoen, Kristiansand S.

Kystartilleriets øvelsesavdeling, K brig S, Odderøya og Møvik fort.

17. april: Luftvernartilleriets utdannelsesavdeling, Hoveleiren, Tromøya.

27. mai: Hærens Sanitets forlegning, Lahaugmoen.

28. mai: Ingeniørvåpnets forlegninger, Hvalsmoen.

Hærens Forsyningstroppers forlegninger, Helgelandsmoen.

17. juni: Marinens skoler og forlegninger, Karjohansvern, Horten.

- 18. juni: Luftvernartilleriets Våpenskole og Befalsskole, Stavern.
- 10. august: Brig. N.'s fremtidige forlegning, Skjold.
- 11. august: Hærens forlegning, Høybukthoen, Kirkenes.
- 12. august: Vardøhus festning. Luftforsvarets forlegning, Vardø.
- 14. august: Hærens forlegning, Porsangermoen, Lakselv.
- 15. august: Luftforsvarets forlegning, Skattøra, Tromsø.
Marinens forlegning, Sydspissen, Tromsø. Luftforsvarets
forlegning, Bardufoss (delvis fortsatt den 16 s. m.).
- 16. august: Luftvernartilleriets forlegning (nå Brig. N.) Heggelia, Bardufoss.
Luftvernartilleriets "Sundlia", Bardufoss.
- 17. august: Hærens Våpentekniske Korps' verksted, Elveneset, Bardu.
Hærens forlegninger, Setermoen, Bardu. Bergartilleriets s. s.
- 18. august: Kystartilleriets forlegninger, Trondenes, Stangenes, Kroknes I
Harstad. Befalsskolen for Infanteriet i Nord-Norge, Harstad.
Luftvernartilleriets forlegning "Aasagården", Harstad.
- 19. august: Kystartilleriets forlegninger, Lødingen, Kjeldøy, Porsøy og
Korshavn. Marinens forlegning, Ramsund. Luftvernartilleriets
forlegning, Narvik.
- 20. august: Luftforsvarets forlegning, Bodø. Delvis fortsatt den 21 s. m.
- 21. august: Luftvernartilleriets nye forlegning, Bodin.
- 13. oktober: Luftforsvarets forlegning, Værnes.
Luftvernartilleriets forlegning, Øyanmoen, Værnes.
- Trøndelag Dragonregiments forlegning, Rinnleiret, Levanger.

Allerede i 1953 besøkte Ombudsmannsnemnda daværende Hærens forlegning, Høybukthoen, Kirkenes. Nå er det Garnisonen i Sør-Varanger som har tilhold der. I løpet av 50-års perioden har leiren hatt jevnlig besøk, senest i 2002.

- 14. oktober: Hærens øvingssenter, Steinkjersannan, Steinkjer.
- 15. oktober: Marinens forlegning, Persaune, Trondheim.
- 29. oktober: Forsvarets Kantiners Sentraladministrasjon, Oslo.
- 12. november: Kavaleriets øvelsesavdeling og Panserskole, Trandum.
II/Brig 1's forlegning, Trandum.
- 13. november: Feltartilleriets skyteskole, Smestadmoen, Lillehammer.
Hærens Sambandsskoler, Jørstadmoen, Lillehammer.
- 14. november: Skyte- og Vinterskolen for Infanteriet, Terningmoen,
Elverum.

Ombudsmannen og nemndas medlem, doktor Tveten, har dessuten foretatt befarings av Hærens artilleris forlegninger i Fredrikstad den 9. mai 1953.

Ved velvillig imøtekommenhet fra forsvarsgrenene og de enkelte avdelinger har nemnda fått nytte militære transportmidler ved de fleste av de foretatte reiser.

Under sine befaringer har nemnda også benyttet anledningen til å søke kontakt med militære sjefer for ved uformelle samtaler å øke sitt kjennskap til forholdene innen forsvaret. Nemnda har således hatt samtaler med:

- 28. november 1952: Sjefen for Tysklandskommandoen, generalmajor Christophersen.
- 14. april 1953: Sjefen for FKV, oberst Munthe Dahl.
- 17. juni 1953: Sjefen for MKS, admiral Ulstrup.
- 15. august: Sjefen for MKN, admiral Brun.
- 20. august 1953: Sjefen for FKN, oberst Bull.
- 14. oktober: Sjefen for FKT, oberst Manshaus.
- 16. oktober: Sjefen for DKT, generalmajor Bryn.

Ved siden av befarings av forlegningene var nemnda, med støtte i Instruksen § 5, siste ledd, enige om at den ved direkte konferanse med de enkelte militære sjefer o. a. innen Forsvaret burde skaffe seg kunnskaper om de forskjellige saksområder, normer og planer. Saker som nemnda gjennom sitt arbeid kom bort i og som den mente var av betydning burde tas opp til drøftelse på samme måte.

Nemnda har regnet med at en slik fremgangsmåte var i tråd med instruksen og ville føre til et positivt samarbeid. Av slike konferanser har nemnda i den forløpne periode hatt følgende:

- 22. oktober 1952: Sjefen for Forsvarets Undervisnings- og Velferdskorps, oberst Ola Brandstorp.
- 15. desember 1952: Generalintendanten for Hæren, oberst Moe.
- 26. januar 1953: Statssekretær Olav Brunvand.
- 18. februar 1953: Sjefen for Forsvarets Bygningstekniske Korps, oberst Leif Sunde.
- 27. oktober 1953: Forsvarets Intendanturnemnd.
- 28. oktober 1953: Sjefen for Forsvarets Undervisnings- og Velferdskorps, oberst Ola Brandstorp, og en del av dennes medarbeidere i den sentrale stab, distriktsstaben og ved avdeling.
- 29. oktober 1953: Sjefen for Hæren, generalløytnant Hansteen. Forsvarets Kantiner, ved formannen i rådet, adv. Ole Borge og disp. Vikne.

Nemnda vil allerede her gi uttrykk for at en fra alle kanter innen Forsvaret er blitt møtt med en positiv vilje til samarbeid og en har et bestemt inntrykk

av at en på alle hold - fra den enkelte soldat og opp til Sjefen for Forsvarsdepartementet - mener at den av Stortinget innstiftede ordning med en Ombudsmannsnemnd for Forsvaret er et gagnlig tiltak.”

Nemnda holdt, som tidligere nevnt, sitt første møte den 24. september 1952.

Nemnda har senere vært sammen til møter og reiser flere dager hver måned. Som det vil fremgå av årsmeldingen har nemnda rukket å befare et ganske stor antall forlegninger, og en vil derav se at det fra nemndas side er lagt betydelig vekt på denne side av virksomheten. Antallet møter er derfor i relasjon til befaringsene få.

Det er holdt følgende møter: 1952: 24. september, 22. oktober, 15. desember.

1953: 26. januar, 18. februar, 27. mai, 12. august, 27, 28, 29. oktober, 16. desember.

Styrker tillitsmannsordningen

Det fremgår av nemndas Instruks og det ble understreket under debatten i Stortinget 21. april 1952 at nemndas og Ombudsmannens viktigste oppgave skulle være å tjene de innkalte mannskaper og bidra til å sikre den enkeltes almenmenneskelige rettigheter. Det ble også sagt at "nemnda skulle være en naturlig sluttstein på tillitsmannsordningen". Mens det i de senere år er blitt møter hvor de vernepliktiges tillitsmenn møter nemnda alene, var møteformen tidligere oftest møter med det samlede tillitsmannsutvalg, d.v.s. inkludert befalet. Nemnda har følgelig lagt stor vekt på å styrke tillitsmannsutvalgsordningen. En har med glede notert seg at ikke en eneste forlegningssjef har uttalt seg negativt om ordningen. Det er tvertimot fremkommet mange sterkt rosende bemerkninger om ordningens betydning for å skape et fortrolig og godt samarbeid med mannskapene. I samme innberetning ble dette drøftet:

“Nemnda har ved enhver anledning sterkt understreket at tillitsmannsutvalget, av hensyn til samarbeidet og forståelsen innen avdelingen, alltid skal bestrebe seg på å løse de foreliggende problemer på stedet. Først når det er bragt på det rene at dette ikke er mulig og saken menes å være av betydning, skal saken sendes Ombudsmannen til behandling.

Nemnda har under sine befaringer i forlegningene alltid sørget for å møte tillitsmannsutvalget på stedet.

Nemnda har ved flere anledninger drøftet spørsmålet om hva som er mest gagnlig, å møte det samlede tillitsmannsutvalg eller å holde møte med tillitsmennene alene. En har hittil funnet at tillitsmannsutvalgsordningen er best tjent med at nemnda møter det samlede utvalg. Tillitsmannsutvalgene er rådgivende organer og deres muligheter for positivt samarbeid bygger på gjensidig tillit. Utvalgene har hatt møter før nemnda kommer til forlegningen, og de skal ha møter etter at nemnda er reist. Nemnda har derfor ment at det ville gavne ordningen best at den deltok i et samlet møte og der konsentrerer seg om å øke forståelsen for utvalgenes og ikke minst tillitsmennenes betydning, øke samarbeidsviljen og derved utvalgenes effektivitet. Målet må være å få en hver tillitsmann til å føle at han fritt kan uttale seg i utvalgets møter. Under befaringen i den enkelte forlegning deltok til å begynne med bare befalet.

Hovedporten til Setermoen leir. Hvor tusener på tusener av norsk ungdom har passert. Ombudsmannsnemnda hadde en av sine første befaringer her, og er kommet jevnlig gjennom 50 år.

Nemnda ble imidlertid snart oppmerksom på at dette ikke var hensiktsmessig og ba derfor om at tillitsmennene ble gitt adgang til å delta i befaringen. Et ønske som straks ble imøtekommet. Etter denne ordning har tillitsmennene hver for seg, på stedet, anledning til å peke på forhold av enhver art som de mener er utilfredsstillende, og nemndas medlemmer har på denne måte også anledning til å komme i fri kontakt med tillitsmennene.

Nemndas møte med det samlede tillitsmannsutvalg holdes etter befaringen. Etter hvert som nemndas medlemmer vinner erfaring vil den, når utvalgsmøtet settes, kunne gripe inn hvor dette måtte vise seg ønskelig eller nødvendig.

Nemnda er fremdeles av den oppfatning at denne ordning best befordre utvalgenes virksomhet. Spørsmålet er forøvrig "luftet" ved en rekke anledninger under nemndas befaringer, og i samtlige tilfeller har tillitsmennene, også de som til å begynne med var i noen tvil, uttalt seg for den ordning som hittil har vært praktisert.

Nemnda er oppmerksom på at den, om den så måtte ønske, kan holde møte med tillitsmennene alene, og dette vil også bli gjort om forholdene skulle synes å nødvendiggjøre det.

Nemnda har tatt opp spørsmålet om å finne midler til å gi tillitsmennene ytterligere informasjon om tillitsmannsordningen og om soldatenes rettigheter og plikter under militærtjeneste. Nemnda har hittil på forhånd anmeldt sine besøk i forlegningene. Begrunnelsen for denne fremgangsmåte er at det er nødvendig for nemnda både å treffe sjefen for vedkommende forlegning og forlegningens tillitsmenn dersom nemnda skal få et skikkelig utbytte av befa-

*“Nemnda har funnet det særlig gledelig å se all den skolevirksomhet - praktisk utdanning - som Forsvaret i dag driver på en rekke forskjellige områder. Etter de mest moderne prinsipper drives opplæring i sjåførtjeneste, motorlære, telefon- og radio-tjeneste, mekaniker, asdic- og radartjeneste, kokketjeneste.”
Innberetning for 1952-53.*

Prinsippet er det samme, men en rekke nye læringsmomenter er kommet til. Her en kvinnelig elev ved Voksenopplæringen, Heggelia garnison.

ringen og kunne bidra til løsning av eventuelle problemer eller misforståelser på stedet. Fra tillitsmennene foreligger dessuten et uttalt ønske om forhåndsvarsel slik at de kan få anledning til å konferere med sine kamerater og derigjennom få bragt på det rene om det er noen saker som mannskapene ønsker at tillitsmannen skal forelegge nemnda under dens besøk.”

Befaringenes verdi

“Ved at nemnda på forhånd anmelder sitt besøk foreligger naturligvis muligheter for forlegningens ansvarshavende til å foreta en ekstra opprydding. Nemnda har ikke funnet å burde legge noen avgjørende vekt på dette. For det første regner nemndas medlemmer med at det er tillitsmennenes oppgave å påse at de hygieniske forhold er som de bør være i forlegningen. For det annet vil nemndas medlemmer etterhvert få den nødvendige erfaring til å danne seg et noenlunde riktig bilde av forlegningen og de forhold som til daglig råder selv om det er tatt et skippertak med opprydding like før nemndas befaring. For det tredje deltar, som nevnt, tillitsmennene i befaringen og vil kunne svare på de nødvendige spørsmål.

Nemnda er fremdeles av den oppfatning at det vil være hensiktsmessig på forhånd å melde nemndas besøk, men er merksam på at den når som helst har rett til å komme uanmeldt til forlegningene. Dette vil også bli gjort om nemnda finner grunn til det.

Ved reiser, samtaler, konferanser, møter og ved regelmessig gjennomlesning av leiraviser og en mengde annet stoff, har nemnda søkt å dyktiggjøre seg for sin ansvarsfulle oppgave men har følelsen av at ytterligere erfaring er nødvendig før en legger fram for Stortinget en detaljert rapport.

Nemnda har imidlertid festet seg ved enkelte ting som en finner å burde nevne allerede nå selv om nemndas vurderinger kanskje hviler på et forholdsvis beskjedent grunnlag.

Det gjelder først tjenestetidens utnyttelse. Nemnda har så langt det har vært gjørlig søkt å danne seg et bilde av forholdene på dette område og det alminnelige inntrykk er at tjenestetiden, med relativt få unntak, nu utnyttes ganske godt. Når det fremdeles er visse unntak skyldes dette ikke det ledende befal, som tvertimot har vist en betydelig evne til å improvisere og få tingene til å gå trass i mange vansker de ikke selv er herre over. Vanskene består bl. a. i manglende lokaler til instruksjon og undervisning og manglende undervisnings- og instruksjonsmateriell. Nemnda har imidlertid inntrykk av at de enkelte myndigheter strever med å løse disse problemer, og det er bevislig gjort store fremskritt. Spørsmålet fortjener imidlertid fortsatt å være under observasjon,” skriver nemnda til Stortinget.

Fritiden

Fritid og opplæring var fra første stund et anliggende for Ombudsmannen. Stortinget hadde i flere av sine debatter understreket nødvendigheten av å fylle fritiden med muligheter og fornuft.

“Nemnda har funnet det særlig gledelig å se all den skolevirksomhet - praktisk utdanning - som Forsvaret i dag driver på en rekke forskjellige områder. Etter de mest moderne prinsipper drives opplæring i sjåførtjeneste, motorlære, telefon- og radiotjeneste, mekaniker, asdic- og radartjeneste, kokketjeneste o.m.a.

Som et enkeltstående eksempel nevner en bare at der ved Hærens Intendantkurs skole for utdanning av kjøkkenpersonell på Jessheim, i årene etter krigen, ved 2 mndr. kurs, er gitt undervisning i matstell for over 2.000 soldater. Da undervisning i matstell også blir gitt i andre våpengrener, blir det samlede antall som har fått verdifull opplæring bare i denne undervisningsgren gledelig stort. Nemnda kan ikke se det annerledes enn at det fra Statens side må sies å være en god investering. Opplæring og den sivile nytte man har av dette bør bli bedre kjent for almenheten. Forsvarets pressekontor bør her ha et positivt virkefelt.

Nemnda har under sine reiser til forlegningene overalt fått inntrykk av den store utbygging som foregår. I en slik oppbyggingsperiode er det vanskelig å unngå feil og mange disposisjoner kan lett kritiseres, nemnda har stort sett inntrykk av at det blir arbeidet grundig og effektivt ved utbyggingen av de mange forlegninger rundt om i landet.

De helt nye forlegninger er etter nemndas mening godt planlagte og vil bli av høy standard. Mange bygninger er allerede ferdige og nemnda har hatt høve til å gå gjennom flere av disse mannskaps- og befalsforlegninger, messer, spisesaler, kjøkken og undervisningsbygg. Nemnda har hørt mange lovord fra de som bruker disse bygg.

I svært mange av de gamle forlegninger pågår det reparasjons- og utbedringsarbeider. Forholdene i mange leirer kunne således virke nokså kaotiske. Mange av tyskerbrakkene og de gamle norske brakker er etter oppbyggingen blitt fullt tilfredsstillende som forlegninger både for mannskaper og befal. Men nemnda har et sterkt inntrykk av at det ennå er meget ugjort i mange forlegninger og mangel på bevilgninger bør ikke hindre fullføring av dette arbeid.

Det er Hæren som i de fleste tilfeller er blitt sittende med de gamle forlegninger. Nemnda har sett mange primitive, elendige mannskapsrom med dårlig utstyr. Mannskapene har også med rette klaget. I slike leire er det også dårlig med kjøkken, spisesaler, messer, befalsforlegninger, undervisnings- og instruksjons- og fritidsrom. Det er en vanskelig overgangstid for befal og mannskap og det kan ta arbeidslysten og motet fra noen hver å arbeide under slike forhold. Nemnda vil fremheve nødvendigheten av snarest å få jevnet ut det skillet som en i dag har mellom nye og gamle forlegninger. Det samme gjelder det tydelige skillet mellom de forskjellige våpengrenene når det gjelder forlegningsforhold, undervisnings- og fri tidsrom m.v.

Nemnda vil videre peke på at en overalt der det er nødvendig må sette full kraft på utbygging av befalsforlegninger og boliger for befalet og deres familier. Forsvarets effektivitet er i høy grad et spørsmål om dyktig og tilfreds befal. Det er etterhvert i Forsvaret budt gode lønnsmessige forhold, men når det gjelder boligforholdene står det ganske meget tilbake å ønske. Nemnda har, som nevnt, bemerket at det i den senere tid er bygget en del nye befalsforlegninger og reist en del befalsboliger, men behovet er fremdeles meget stort. Ved enkelte leire og mindre fort har nemnda sett befalsforlegninger som er under all kritikk, til dels helsefarlige. Forsvaret er dårlig tjent med at befalet på grunn av dårlige boligforhold, skifter for ofte. Dette skaper særlige vansker for skolevirksomheten. Gode boligforhold vil være av avgjørende betydning skal Forsvaret greie å holde på sitt befal.

Når det gjelder utstyr av mannskaps- og befalsrom er det også på det område stor forskjell mellom nye og gamle forlegninger og mellom de forskjellige forsvarsgreners forlegninger. Mange steder er det svært mangelfullt på tross av at det er gjort meget for å rette på forholdene. En burde overalt ha krav på skikkelig kvarterutstyr og gardiner i rommene. Madrasser, lakener, putetrekk og varetrekk burde alle mannskaper ha. Mørke, trekkfulle og delvis overfylte mannskapsrom må skape en uønsket innstilling til militærtjenesten og Forsvaret forøvrig.

Nemnda har hørt mange klager over disse forhold og vil så sterkt den kan tilrå at der gis en engangs ekstraordinær bevilgning til nyanskaffelser av kvarterutstyr, gardiner, madrasser m. v. Nemnda vil videre sterkt tilrå at kvarterøret økes slik at vedlikehold og fremtidige nyanskaffelser kan bli tilfredsstillende. Dette siste er særlig påkrevet for Hærens vedkommende.

Nemnda vil minne om at forholdene i dag er annerledes enn den gang soldatene tilbragte noen sommermånedene i militærtjenesten. I dag krever forholdene at den største del av landets mannlige ungdom må tilbringe 12 og tildels 18 måneder i militære forlegninger. Det er derfor nødvendig snarest å sørge for at alle får skikkelige forlegnings- og oppholdsrom, kjøkken og spisesaler. Det må være like påkrevet å skaffe alle større forlegninger et fritidshus med lokaler til kantine, kombinert kino og teatersal, lese- og skriverom, undervisnings- og hobbyrom. Ved alle mindre forlegninger må en finne fram til en

“...å sørge for at alle får skikkelige forlegnings- og oppholdsrom, kjøkken og spisesaler.

Oppvask og rengjøring hører med til tjenesten. Bak kulis-sene i kjøkkenet på Jørstadmoen.

form som muliggjør den samme grad for utnyttelse av soldatens fritid. Forholdene vil ikke bli til fredsstillende før dette mål er nådd og ved planmessige bevilgninger må en søke å nå dette mål.

Nemnda kan heller ikke unnlate å peke på at alle større forlegninger har behov for en gymnastikksal. Det sier seg selv at elevene ved Forsvarets skoler, på grunn av sitt stillesittende arbeid, har et særlig behov på dette område. En av Forsvarets fremste oppgaver vil alltid være å gi soldatene en god fysisk trening. Uten gymnastikksaler er det ikke mulig å drive fysisk trening rasjonelt året rundt. Nemnda ber om at dette spørsmål blir viet den nødvendige oppmerksomhet.

I forbindelse med det som ovenfor er uttalt om forlegningene vil nemnda uttale at disponeringen av vedlikeholds bevilgningene snarest bør overføres fra distriktsingeniørene (FBK) til de avdelinger som disponerer eller bruker forlegningene. Den nåværende ordning synes ofte å føre til friksjoner og svært ofte til at påkrevde reparasjoner tar unødvendig lang tid.

Nemnda har for eksempel sett flere tilfelle av at helt påkrevde mindre endringer i forlegningskjøkkener er forblitt ugjort fordi saken ikke hørte under intendanten som er ansvarlig for driften av kjøkkenet. Det var en bygningsteknisk sak og hørte følgelig under distriktsingeniøren og hans folk i leiren. En omlegning av disposisjonsretten over vedlikeholdsbevilgningen vil rette på forholdet.

Nemnda vil også nevne at det er vel verd en undersøkelse om ikke endringer i bevilgningsreglementet ville fjerne visse ulemper. Nemnda har nemlig inntrykk av at bevilgningsreglementet svært ofte kan være til hinder for å få utført selv mindre reparasjoner og innkjøp. Det ser for nemnda ut som et større "selvstyre" for stasjonssjefer o. a. når det gjelder utstys- og vedlikeholdsutgifter ville være av det gode.

Nemnda har naturlig nok interessert seg sterkt for undervisnings- og velferdsarbeidet blant soldatene. En har holdt konferanser med Forsvarets

Ombudsmann Dagfinn Hjertenes i prat med tillitsvalgte i Finnmark Regiment, Porsangmoen.

Undervisnings- og Velferdskorps' sentrale administrasjon og distriktsadministrasjon, likesom en under befaringene har hatt kontakt med den enkelte undervisnings- og velferdsoffiser ute ved forlegningene.

Det er nemndas inntrykk at U/V- befalet i forlegningene jevnt over og med små midler og med stor mangel på egnede lokaler, utfører et godt arbeid, for og blant soldatene. Nemnda har det samme inntrykk av arbeidet i FUVK's sentral- og distriktsadministrasjon. Nemnda vil imidlertid peke på at det både i sentral- og distriktsstabene vil være heldig om tjenestemennene ble gitt muligheter til i betydelig større grad enn hittil å besøke forlegningene. Det stedlige U/V befalet har behov for inspirasjon, råd og veiledning. Stabenes tjenestemenn bør på sin side til enhver tid være ajour med nye tanker og ideer på området som straks kunne bringes videre og prøves ved andre forlegninger. Spesielt velferdsarbeidet er av den art at det har lett for å gå rutine i arbeidet og da tapes ikke så lite av det rent personlige og entusiastiske ved vedkommende befals arbeide for og blant soldatene. Om distriktsstabenes tjenestemenn vil nemnda uttale at de burde ligge ute på reise en vesentlig del av året. I dag er dette såvidt en har forstått, ikke mulig, dels fordi arbeidet ikke er organisert slik, men kanskje vesentlig fordi korpsets sentrale og distriktsvise administrasjon ikke disponerer tilstrekkelige midler til slike reiser. Dette bør rettes på allerede fra og med kommende budsjettperiode.

Nemnda vil forøvrig uttale at avdelingene i dag ikke disponerer tilstrekkelige midler til et effektivt velferdsarbeid. De største forlegninger klarer seg, etter forholdene bra fordi de er i stand til selv å skaffe seg en del inntekter av kinodrift o. a., men de mindre forlegninger klarer seg dårlig og de minste slett ikke hvilket er meget uheldig. Bevilgningen til velferdsarbeidet ved forlegningene, dvs. bidragene til avdelingene, bør vesentlig forhøyes.

Nemnda er fullt oppmerksom på at det er mange andre faktorer som er ganske avgjørende for et heldig resultat av dette arbeid. Det må imidlertid slås

fast at de midler avdelingene nå disponerer under enhver omstendighet er for små.

Et annet vesentlig punkt er, etter nemndas oppfatning at de enkelte avdelinger i dag på sitt budsjett ikke disponerer midler til sosial hjelp til den enkelte soldat i ekstraordinære tilfelle eller til hjelp ved hendelige og uforskyldte uhell. Tidligere hadde avdelingene en liten inntekt i form av skyllepenger som kunne brukes til slike formål. Disse midler trekkes i dag inn i avdelingens velferdskasse. Etter at ordningen med "innsparte rasjoner" nå er bortfalt har avdelingene også mistet mulighetene for å hjelpe til å finansiere soldatenes kameratkvelder. Det er kjedelig fordi disse kvelder spiller og kan spille en stor rolle både for trivselen og kameratskapet innen kompaniet eller forlegningen. De største avdelinger har som nevnt visse begrensede muligheter på grunn av egne inntekter, men de mindre og de minste forlegninger har ingen muligheter. Etter nemndas oppfatning burde en finne fram til en ordning som muliggjorde en bevilgning til den enkelte avdeling til disse formål. Bevilgningen burde gjøres overførbar.

Det er klart at et så nytt arbeidsfelt som U/V-arbeidet byr på mange vanskeligheter og krever en betydelig grad av takt fra U/Vbefalets side og kanskje i enda høyere grad forståelse fra avdelings befalets side hvis friksjoner og misforståelser skal unngås. Det må derfor etter nemndas mening legges den aller største vekt på å få kvalifisert U/V-befal, og befalet må gis lønn og avansementsvilkår som kan sikre en viss stabilitet. U/V-tjenesten har ikke fått sin endelige utforming, og det vil fortsatt være muligheter for utvikling og tilpassing.

Nemnda har gjennom sine befaringer, konferanser og møter, ikke minst med tillitsmannsutvalgene, kommet bort i alle varianter av soldatenes og befalets problemer i forbindelse med tjenesten, såsom kostholdet, kjøkken-tjenesten, bekledning, kvarterutstyr, kantinevirksomheten osv. Nemnda finner ikke i denne første rapport å ville ta opp alle disse problemer da nemnda ennå ikke har den innsikt og oversikt som er nødvendig.

Nemnda har arbeidet etter den av Stortinget gitte instruks og de uttalelser komiteens ordfører og formann knyttet til instruksene under behandlingen i Stortinget. Under sitt arbeid har nemnda fått den støtte og de opplysninger en har bedt om fra Forsvarsdepartementet, de forskjellige forsvarsgrener og den enkelte militære sjef ute. Nemnda har ikke ved denne anledning funnet grunn til å fremme forslag om noen endring i den bestående instruks."

Dissens i Nemnda

Det er ikke ofte det er dissens i Ombudsmannsnemnda. Selv om det kan være avvikende oppfatninger er disse sjelden større enn man blir omforent i hvordan innberetningenes formuleringer skal være. I sin første innberetning valgte imidlertid Erland Asdahl å føre inn egne uttalelser:

"Nemnda har som hittil under sine besøk i forlegningene praktisert å møte det samlede tillitsmannsutvalg. Mindretallet mener at denne praksis må endres således at nemnda alltid kan møte tillitsmennene alene.

Nemndas oppgave skal først og fremst være å ivareta menneskenes interesser. Forutsetningen for dette er at nemnda, etter mindretallets oppfatning, kan møte soldatenes tillitsmenn under slike forhold at de fritt og utvunget kan

gi uttrykk for sine meninger. Med den nåværende møteordning mener mindretallet at denne forutsetning ikke alltid er tilstede. Det har vist seg at tillitsmennene er svært forsiktige med å uttale seg så lenge offiserene er tilstede, særlig gjør dette seg gjeldende når forholdet mellom menige og befal ikke er så godt som ønskelig. Mindretallet vil i denne sammenheng peke på det forhold at soldatene ofte klager og er misfornøyd - spesielt etter at de er dimittert - slik at de blir dårlige ambassadører for Forsvaret. Det må være i Forsvarets interesse at grunnlaget for denne misnøye, som ofte kan være uberettiget, kan bli fjernet i tjenestetida. Nemnda kan, etter mindretallets mening, bidra hertil ved endring av nåværende praksis. Såvel forlegningssjefer som tillitsmenn har gitt uttrykk for samme oppfatning. Flyvåpnets generalinspektør praktiserer forøvrig under sine inspeksjoner å møte tillitsmennene alene.

Nemndas flertall uttaler at deres "alminnelige inntrykk er at tjenestetiden, med relativt få unntak, nå utnyttes ganske godt". Mindretallet mener at det ikke er grunnlag for denne konklusjon.

Forutsetningen for en effektiv utnyttelse av tjenestetida er at de ytre forhold som forlegninger, øvelses- og instruksjonsmuligheter, bolig- og arbeidsforhold for befal og menige er tilfredsstillende, videre at befalet er kvalifisert. Som påvist av flertallet er disse forutsetninger på langt nær til stede i dag.

Hva befalet angår vil mindretallet understreke flertallets anerkjennelse, men finner det likevel riktig å nevne at det fremdeles er mange og til dels skarpe klager over befalets kvalitet. Dette gjelder særlig de yngre og befal ved repetisjonsavdelinger. Mindretallet har også inntrykk av stor misnøye blant soldatene over at de blir gående uvirksomme.

De ovennevnte forhold gir mindretallet inntrykk at utnyttelsen av tjenestetida, selv om den stadig bedres, fremdeles ligger langt tilbake å ønske.

Når mindretallet finner å måtte avgi denne dissens, skyldes det ikke bare meningsforskjell i nemnda, men også den av flertallet vedtatte arbeidsordning, som gjør at en avvikende oppfatning bare kan komme til Stortingets kjennskap gjennom denne innberetning."

Stortinget tok i sin innstilling dissensen til etterretning.

Sjef for Finnmark Regiment, oberst Drivenes, orienterer nemnda om regimentet, Halkavarra skytefelt og den generelle tilstanden under den største omstilling siden Den annen verdenskrig.

Finnmark og Porsangmoen i go'sol. Følgende trekker frisk luft: Ivar Johansen, Marie Brenden, Egil H. Nilsen, Karen-Margrethe Mjelde, Dagfinn Hjertenes og Gretha E. Thuen.

Med nemnda på tur

Den som tror at Ombudsmannsnemndas reiser og befaringer er en slags “koseaffære” tar feil. Jovisst er reisene hyggelige og lærerike, men det dreier seg om et tettpakket program. Under en befaring til Finnmark i mai 2002 ble i tillegg flyavgangene fra Lakselv til Kirkenes kansellert, noe som resulterte i en biltur i mange timer. Men også det lærerikt for nemndas medlemmer, som får et nytt inntrykk av hvilke avstander og forhold Forsvaret beveger seg i.

27. mai

Første morgenfly fra Oslo via Tromsø og Alta til Banak

1200-1530: Møter, orienteringer på Banak Flystasjon

1530 Transport til hotell

1930 Transport fra hotell til Garnisonen i Porsanger

2000-2300 Gammemiddag Store Ikkas, befal i garnisonen deltar

2300 Transport til hotell, Lakselv

28 mai

0800-0830 Transport fra hotell, Lakselv Transpktr/GP

0830-0915 Garnisonen i Porsanger/Porsanger, Ob Drivenes/SjefFIR

Konfrom STALLO, Treningssenter, presentasjon og samtale.

0915-0930 Kaffe og frukt

0930-1000 Porsangmoen og Halkavarre skytefelt, presentasjon og samtale.

1000-1130 Omvisning på Porsangmoen

1130-1230 Lunch og kaffe, Messa

1230-1300 Porsanger Jegerbataljon, presentasjon

1300-1330 Porsanger Tekniske Verksted, presentasjon

1330-1345 Disiplinærsaker, status og utvikling

1345-1400 Kaffe og frukt

1400-1445 Samtaler med de militære tjenestemannsorganisasjonene

1445-1530 Samtaler med de sivile tjenestemannsorganisasjonene

1530-1630 Middag, Messa

1630-1730 Samtaler med de vemepliktiges tillitsmenn, Hovedtillitsvalgt GP,

Konfrom SILBA, kptillitsvalgte i Jegerbn, tillitsvalgte Sbavd og Garntropp

1730-1930 Sightseeing i øvingsområdet med innlagt middag

1930 Transport til North Cape Airport Transpktr/GP

2115 Avreise med SK-2350 til Kirkenes

To siste punkter kansellert, bil via ytre Øst-Finnmark til Kirkenes

28 mai

Ankomst 2300, etter kjøretur fra Porsangmoen, Lakselv, ca. seks timer. Sen middag med bl.a Generalinspektøren for Heimevernet.

29 mai

0745-0800 Transport fra Rica Arctic Hotell til kontorbygg

0800-0900 GSV brief
0900-0945 Orientering om personellsituasjonen
0945-1030 Møte med alle tillitsvalgte
1030-1130 Besiktigelse av personellrelaterte bygg og anlegg
1130-1215 Lunsj, med tillitsvalgte og Sjef GSV
1215-1235 Transport fra kontorbygg til Storskog konferansehus
1235-1400 Brief med omvisning
1400-1430 Transport til Skafferhullet (omvisning)
1430-1510 Transport til OP Bjørnsund
1410-1540 OP brief med omvisning
1540-1600 Transport til Svanvik Grensestasjon
1600-1700 Middag
1700-1800 Omvisning med stasjonsbrief Svanvik, besøke verdens lengste gamle, museum
1800-1840 Transport til GSV
1840-1900 Oppsummering
1900 Transport fra GSV til flyplass
1955 Fly tilbake til Oslo

Under et møte med tillitsvalgte på Garnisonen i Sør-Varanger, møtte de vernepliktiges og grenaderernes representanter mannsterkt opp. - Positivt, sa Ombudsmann Dagfinn Hjertenes. - Det ble en hyggelig samtale, hvor vi lytter og lærer.

Grensejegerne har en utfordrende og tøff tjeneste, med lang vinter og varierende sommervær. Soldatene trives, men mangler folk, og belastningen kan bli stor for den enkelte.

Det var en klar oppfordring til Ombudsmannsnemnda fra befal og vernepliktige om at nemdas medlemmer gjorde sitt til at GSV som prioritert avdeling tilføres tilstrekkelig personell.

Ved Svanvik grensestasjon har soldatene bygget en kopi av grenseområdet mot Russland. Her vises nemdna hvordan Baltajonen i Sør-Varanger utfører sine oppgaver.

Spørsmål som angår mannskapenes sikkerhet har hele tiden opptatt Ombudsmannen og nemnda. Allerede fra 1. januar 1954 er det utarbeidet årlige ulykkesstatistikker i Forsvaret, og nemnda foreslo at det alltid skulle sendes melding til pårørende ved ulykker eller alvorlig sykdom.

Det er ikke mange ulykker i Forsvaret, men de som er, kan være alvorlige. Det er nok å nevne en bomkasterulykke på Sandsøy Fort og den tragiske skredulykken i Vassdalen, hvor 31 liv gikk tapt. Illustrasjonen har ingenting med bombekasterulykker å gjøre.

Første beretning

“Ombudsmannen har forsøkt å hjelpe alle som har henvendt seg til ham. Slike henvendelser er kommet fra tillitsmannsutvalg, soldater og tjenestemenn enkeltvis. I mange tilfelle har Ombudsmannen fått endret avgjørelser som han mente var feil, i andre tilfelle har han fått vedkommende myndighet til å treffe en avgjørelse i saker hvor det av en eller annen grunn ikke var gjort tidligere og i atter andre saker har Ombudsmannen etter grundig å ha satt seg inn i saken kunnet meddele klageren at han ikke har vært utsatt hverken for urimelig eller urettferdig behandling.” Det skriver Ombudsmannen i sin første beretning til Stortinget.

I oppstartfasen, perioden 1. juli 1952 - 31. desember 1953, behandlet Ombudsmannen i alt 227 saker, av disse var 168 saker ferdigbehandlet. Hvordan sakene ble reist overfor ham, beskriver han slik:

“En del saker er reist på grunnlag av opplysninger som er kommet til hans kunnskap gjennom de publikasjoner som blir sendt ham. Andre saker er reist på grunnlag av opplysninger som er fremkommet under nemndas befaringer. Det overveiende antall saker er imidlertid reist av enkeltpersoner, en del av disse i form av klager over administrasjonens avgjørelse. I 39 tilfelle har Ombudsmannen fått endret avgjørelsen overensstemmende med klagerens ønske. En rekke av de saker som er reist av enkeltpersoner har vært forespørsler angående gjeldende bestemmelser med anmodning til Ombudsmannen om å gi en orientering. Disse saker må for såvidt også betraktes som løst overensstemmende med henvendelsen. I en del andre tilfelle har Ombudsmannen, etter å ha gått gjennom saken og gjort seg kjent med de spørsmål som har vært reist, konferert med vedkommende klager og fått ham til å innse at det ikke er truffet noen urimelig eller urettferdig avgjørelse. Det er ofte misforståelser og ubekjennskap med gjeldende bestemmelser som har ført til at mange av sakene er blitt tatt opp. En har inntrykk av at de fleste etter å ha fått en orientering om gjeldende bestemmelser og en objektiv fremstilling av sin egen sak, har innsett riktigheten av Ombudsmannens syn og har slått seg til ro med det.

De saker som har vært under behandling kan fordeles i følgende hovedgrupper:

Innkalling, beordring, flytning, dimittering	23
Tjenesteforhold, som angår	
tjenestetidens lengde, fritakelse, opptjening av forsømt tjeneste	40
Tjenesteforhold (underbringelse, indre tjeneste, uniformsspørsmål)	14
Lønnssaker, herunder tillegg, honorarer, dimisjonsoppgjør, bonus	39
Syke- og sosialsaker (mistet arbeid, hjemstavnsrett, betaling av gjeld)	11
Erstatningssaker	7
Permisjonssaker, også jordbruksperm	9
Tilsetting, avansement, avskjed, aldersgrense for befall	34
Disiplinær- og straffesaker	10

Anlegg, forlegninger, kantiner, velferdsbygg, idrettsanlegg	14
Diverse saker	26

Foruten saker som er journalisert ved Ombudsmannens kontor har det vært flere hundre telefonhenvendelser og personlige konferanser, hvor Ombudsmannen har gitt råd. Av generelle saker som er tatt opp til behandling eller forelagt Ombudsmannen til uttalelse, men som enda ikke har fått sin løsning kan nevnes:

- Nye permisjonsbestemmelser.
- Bestemmelser om oppbevaring av og erstatning for skade på private effekter.
- Opptjening av forsømt tjeneste.
- Befalingsmenns adgang til ansettelse innen politiet.
- Bestemmelser om fradrag for sykehusopphold og under soning av arrest.

Ulykkesstatistikk

Foruten å ta opp med Forsvarets Sanitet spørsmålet om forholdsreglene når det gjelder hvor effektiv bekjempelsen av tuberkulosen innen Forsvaret var, tok Ombudsmannen opp med Forsvarsdepartementet spørsmålet om å få utarbeidet en statistikk over ulykker for derved å få et klart bilde av antallet ulykker og på hvilke områder ulykkene oftest hender.

“Ved en sådan statistikk vil en få et grunnlag for å ta opp til vurdering gjeldende sikkerhetsbestemmelser og få disse endret og forbedret på de områder hvor det måtte være nødvendig. Fra Departementet har en fått oversendt en statistikk utarbeidet på grunnlag av materiale fremlagt av Forsvarets Sanitet. Dette materiale var imidlertid ikke beregnet på å tjene som grunnlag for utarbeidelse av statistikk. Statistikken gir således ikke svar på alle de spørsmål en gjerne ville ha belyst. Det synes imidlertid allerede nå å fremgå at ulykkeshyppigheten innen Forsvaret ikke er stor. Fra 1. januar 1954 vil det bli utarbeidet en statistikk som tilfredsstiller behovet for sådanne opplysninger.”

Avklaring om forbigåelses-saker

Et annet spørsmål som måtte avklares, var spørsmålet om og i tilfelle hvordan Ombudsmannen skulle behandle saker om forbigåelse ved ansettelser. I et møte med Stortingets Protokollkomite, vurderte Protokollkomiteen det slik at den så det som en fordel at Ombudsmannen tok under behandling de klager over forbigåelse som ble fremsatt for ham. Ved å sette seg inn i sakens dokumenter og ved å gjøre klageren kjent med de forhold som lå til grunn for en eventuell forbigåelse, ville kanskje Ombudsmannen ved en objektiv fremstilling av saken kunne gjøre det klart for klageren at det ikke var noen hensikt å bringe saken inn for Protokollkomiteen. Virkelig forbigåelser ville muligens kunne bli rettet på ved Ombudsmannens konferanse med de rette myndigheter uten at det ble noen stor sak av det. Protokollkomiteen presiserte at Ombudsmannen allerede i sin instruks hadde den nødvendige myndighet til å kreve de opplysninger han måtte ønske i denne forbindelse. Det ble

videre presisert at Ombudsmannen ikke hadde noen avgjørende myndighet idet myndigheten på dette område fortsatt lå hos Stortingets Protokollkomite. Disse retningslinjer er senere fulgt ved Ombudsmannens behandling av den slags saker.

Under sitt arbeid har Ombudsmannen vært i kontakt med militære sjefer i alle plan. Henvendelser har skjedd til avdelinger, regimenter, distriktskommandoer, overkommandoer og Departementer alt etter sakens art og hvem som har gitt bestemmelsene som regulerer vedkommende område. Det er en glede å kunne uttale at Ombudsmannen blant befal av alle kategorier og Departementenes embets- og tjenestemenn har møtt megen velvilje og positiv innstilling til Ombudsmannsordningen.”

I 1953 var spørsmålet om forholdsreglene når det gjelder bekjempelsen av tuberkulosen innen Forsvaret, idag er det andre sanitetsspørsmål som gjelder.

*Fra landskonferansen for til-
litsmenn på Værnes 1997..*

...og Jørstadmoen i 1995.

Tillitsmannsordningen

“Ombudsmannen gjorde oss mer legitime. Det at tillitsmannsutvalgene på alle nivåer kunne henvende seg direkte til Ombudsmannen gjorde at ordningen fungerte selv når det stormet som verst. Selv om vi som satt i Landsutvalget ikke hadde saker direkte vis à vis ham, var han en solid støtte for tillitsmannsordningen som sådan.” (Björgulf Froyen, medlem av det første Landsutvalget for Tillitsmenn, nå stortingsrepresentant fra Oslo).

Da Stortinget behandlet spørsmålet om en egen ombudsmann for Forsvaret var tanken først og fremst at det burde være “et organ utenfor Forsvaret som særlig de vernepliktige skulle kunne henvende seg til hvis de følte seg urettferdig eller urimelig behandlet, - eller for å søke råd og veiledning”. Det ble derfor slått fast i Ombudsmannsnemndas instruks at både den enkelte vernepliktige og tillitsmannsutvalg skulle ha rett til å henvende seg til Ombudsmannen direkte uten å gå vanlig tjenestevei. Samtidig ble Ombudsmannens og nemndas oppgaver nær knyttet til tillitsmannsordningen. Ved revisjoner av denne er Ombudsmannen sentral instans.

Ved Kgl res av 27 februar 1970 oppnevnte Forsvarsdepartementet et utvalg som skulle gjennomgå gjeldende tillitsmannsordning. Det leverte sin innstilling i juli samme år. Utvalget ble ledet av Ombudsmann Edgar Andreassen, formann og med kontorsjef hos Ombudsmannen Jack Helle som sekretær. Ellers bestod utvalget av tillitsvalgte for de vernepliktige og befalsrepresentanter. Det var dette utvalget som i sine forslag kom til å modernisere den norske tillitsmannsordningen slik vi idag kjenner den; blant annet med Landsutvalget for Tillitsmenn (LTF), som ble etablert i 1972, og med årlig landskonferanse hvor Ombudsmannen er observatør.

Utvalget skulle se på ordningen med tillitsmannsutvalg, som ikke hadde vært endret i særlig grad siden den ble revidert i 1951, samt mindre endringer foretatt i 1956. I mandatet het det:

"Gjennom årene har man viet stor interesse for arbeidet med å styrke samarbeidsorganene i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Hensikten har vært både å høyne effektiviteten og å skape større trivsel på arbeidsplassen. Som ledd i denne utvikling er opprettet en rekke samarbeidsutvalg for ansatte i staten. I Forsvaret alene er 138 utvalg i arbeid. Selv om disse utvalg i det vesentligste har en rådgivende status, har de bidratt til å skape større medinnflytelse og medansvar for de ansatte.

Tillitsmannsutvalgene fyller på mange måter de samme funksjoner som samarbeidsutvalgene i staten. De er imidlertid i dag ofte betraktet som klageorganer av mannskapene, og også ofte av befalet. I likhet med utviklingen på andre virksomhets områder, bør en søke å gjøre tillitsmannsordningen til et mest mulig aktivt samarbeidsforum for avdelingenes ledelse og befalingsmenn, og de tjenestegjørende mannskaper.

I denne sammenheng synes det å være nødvendig både å vurdere tillitsmannsutvalgenes virkeområde og status, utvalgenes sammensetning og arbeidsmåte og eventuelle tiltak for å gi befal og mannskaper bedre muligheter for å ivareta sitt verv som tillitsmenn.

For å vurdere de nevnte spørsmål i noen større bredde, anser departementet det for nødvendig å nedsette et utvalg som også har representanter utenfor Forsvaret. Da forholdene er noe forskjellige i de forskjellige forsvarsgrener, er det nødvendig med representanter fra alle tre forsvarsgrener. Såvel de militære myndigheter som mannskapene bør være representert. Befalet bør komme såvel fra avdeling som fra sentrale staber."

Med utgangspunkt i de betraktninger som er anført skulle utvalget særlig ha oppmerksomheten henvendt på.: a) Om tillitsmannsutvalgene kan gjøres til mer aktive samarbeidsorganer ved at de gis et utvidet virkeområde, og om dette bør ha virkninger for utvalgenes status. Som eksempel kan nevnes i denne sammenheng felter som permisjoner, indretjeneste, spisetjeneste, vedlikehold av bygninger og utstyr, utsmykning, sivilundervisning m v. Ved vurdering av disse spørsmål må klart fremgå hvordan sjefsansvaret for forvaltning m v tenkes ordnet.

b) Om de praktiske sider ved gjennomføringen av et effektivt tillitsmannssystem bør formuleres mer presist og detaljert i bestemmelsene enn hittil. Særlig bør utvalget vurdere:

- om utvalgenes sammensetning er den mest hensiktsmessige, og om en bør ha nærmere regler for etablering av fellesutvalg innenfor større avdelinger (brigader m v)
- i hvilke former, i hvilket omfang og på hvilke tidspunkt under tjenesten mannskapene bør orienteres om tillitsmannsordningen
- om tillitsmenn (befal og menige) bør gis bedre opplæring for vervet som tillitsmenn
- om valg av tillitsmenn kan foregå på en mer tilfredsstillende og ensartet måte enn hittil
- om tillitsmennene bør få disponere noe tid i tjenestetiden for møter med mannskapene m v.

Tillitsmannsarbeid er ikke bare å delta på landskonferanser, men arbeid lokalt i det daglige. Det meste lar seg ordne lenge før det dukker opp som uløst sak hos Ombudsmannen. Her fra et møte med velferdsoffiseren på KNM Harald Haarfagre.

c) Om tillitsmannskonferansene bør fortsette i samme form som hittil, eller om de bør erstattes eller suppleres med andre former for sentrale tillitsmannskonferanser. Det bør trekkes opp mest mulig konkrete retningslinjer for de nyordninger som måtte foreslås, herunder også for de organisasjonsmessige sider. (Tilknytning til Ombudsmannsnemnda, Forsvarets overkommando, Velferdsråd etc).

d) Andre forhold som etter utvalgets syn kan bidra til å styrke tillitsmannsordningen som samarbeidsorgan ved militære avdelinger."

Avga tilleggsinnstilling

Svært mye av grunnlagsarbeidet ble foretatt av Ombudsmannen og hans kontorsjef. De innhentet uttalelser fra sentrale staber, Forsvarets avdelinger, befalsorganisasjoner og tillitsmannsutvalg. Innstillingen ble også inngående behandlet på en tillitsmannskonferanse for Sør-Norge som ble holdt på Sola i oktober 1970, som også huset den første ordinære Landskonferansen i 1973. Innstillingen ble videre hyppig debattert i ungdomspolitiske partier, presse og i leiraviser. Departementet ba Ombudsmannen om å gjenopprette utvalget for å gjennomgå de uttalelser og forslag som var fremkommet, og å avgi en tilleggsinnstilling. Denne ble levert departementet i januar 1971.

På bakgrunn av denne gjennomgåelse, foreslo utvalget enkelte mindre endringer i sitt opprinnelige forslag til regler for tillitsmannsordningen.

I tilleggsinnstillingen er drøftet på nytt forslaget til formålsparagraf, særlig i forbindelse med utformingen av medbestemmelsesretten. På dette punkt var det dissens i den første utvalgsinnstilling. Dessuten er behandlet et forslag som kom opp på Solakonferansen om å opprette et sentralt samarbeidsorgan som ledd i en videre utbygging av tillitsmannsordningen.

Historikk

I innstillingen ble gitt en kort oversikt over den utvikling tillitsmannsordningen har gjennomgått fra de første beskjedne skritt i begynnelsen av århundret da det ble utpekt eller valgt en tillitsmann ved avdelingen som medlem av et såkalt "mattilsyn" og frem til den ordning som ble gjennomført med fast etablerte tillitsmannsutvalg i 1951. Ordningen bygger forøvrig på den innstilling som "Komiteen til utredning av tillitsmannssystemet og visse disiplinære bestemmelser m v" avga i mars 1948.

Komiteen understreket sterkt at hensikten måtte være å utdype og styrke samarbeidet mellom befal og menige. Det ble også understreket at med den lengre tjenestetid og det større behov for personellomsorg etter krigen, ville det være behov for en tillitsmannsordning med et større virkeområde og en utvidet og fastere organisasjonsmessig form enn tidligere.

Komiteen foreslo at tillitsmannsordningen organisasjonsmessig skulle bygge på utvalg med representanter for befal og mannskaper. Sjefen skulle være formann, befalet skulle velge en representant og i tillegg skulle lege, velferdsoffiser, undervisningsoffiser - hvor slike fantes - være faste medlemmer av utvalget. Hvis det var feltprest ved forlegningen skulle han kunne delta i utvalgets møter.

Erfaringene fra de første årene viste imidlertid at ordningen av 1951 ikke virket helt ut tilfredsstillende. Bl.a. førte den forholdsvis sterke befalsrepresentasjon i utvalgene med seg at befalet kunne være i flertall på utvalgsmøtene. I 1956 ble derfor oppnevnt et nytt utvalg for å gjennomgå bestemmelsene med tanke på en revisjon ut fra de erfaringene en hadde høstet. Utvalget tok særlig for seg tillitsmannsutvalgenes sammensetning. I innstillingen ble det foreslått at bare sjefen og de valgte tillitsmenn skulle være faste medlemmer av utvalgene. Sjefen skulle være formann, og han skulle ha adgang til å innkalle befal, menige eller sivile til utvalgets møter, hvis han mente at deres uttalelser kunne ha betydning for de saker som ble behandlet. Dessuten foreslo utvalget at det skulle velges tillitsmenn ved enheter på 35 mann mot tidligere 50 mann. Bestemmelsene ble endret i samsvar med utvalgets forslag. Det har siden ikke vært foretatt noen revisjon av bestemmelsene.

Den opprinnelige hensikt med tillitsmenn var å gi de vernepliktige mannskaper et vern mot uriktig eller urimelig behandling ved å etablere en adgang til å klage over visse forhold under militærtjenesten. Til å begynne med var det bare maten det kunne klages på, siden ble flere områder trukket inn under tillitsmennenes klagerett.

I tilknytning til den utbygging av tillitsmannsordningen som ble gjennomført i 1951, og for å gi de vernepliktige en sterkere følelse av rettssikkerhet, ble altså Forsvarets ombudsmannsnemnd etablert i 1952.

Vurdering av ordningen

Samtidig som de nye bestemmelser om tillitsmannsutvalg og opprettelse av Ombudsmannsinstitusjon tok sikte på å styrke de vernepliktiges adgang til å ivareta sine interesser, ble et nytt hovedsyn gjort gjeldende. For første gang ble det lagt vekt på at *tillitsmannsordningen ikke bare skulle være et klageorgan, men den skulle også være et samarbeidsorgan* som skulle bidra til å skape et naturlig og tillitsfullt samarbeid mellom alle personell grupper i Forsvaret. Dette hovedsyn lå til grunn ved utformingen av bestemmelsene både i 1951 og ved revisjonen i 1956.

Etter utvalgets oppfatning ga gjeldende bestemmelser mulighet for å utvikle et slikt samarbeid.

“Praksis”, skrev utvalget i sin innstilling, “ har imidlertid vist at intensjonen ikke har vært fulgt opp over alt i Forsvaret. Bestemmelsene har vært praktisert forskjellig fra tjenestested til tjenestested. Noen steder har de ført til et godt samarbeid, mens de andre steder så og si utelukkende har vært betraktet som en utvidelse av klageadgangen. Generelt sett er utvalgets oppfatning at tillitsmannsordningen bare i beskjeden grad har bidratt til å fremme samarbeid og samhold i avdelingene. Dette skyldes ikke bestemmelsene, men den alminnelige innstilling til ordningen fra så vel mannskapenes som befalets side, og måten bestemmelsene er blitt praktisert på.

Utvalget peker på en rekke faktorer som har medvirket til at ordningen ikke har virket etter hensikten. Hverken mannskaper eller befal synes å ha fått tilstrekkelig orientering om tillitsmannsordningens hensikt og innhold, tillitsmennene har ikke fått nødvendig opplæring for sitt verv og kontakten mellom tillitsmenn og de mannskaper de skal representere har vært mangelfull. Befalet - utenom sjefen - har siden 1956 vært holdt utenfor systemet. En har

“De norske bestemmelser om tillitsmannsutvalg har dannet mønster for tilsvarende ordninger i andre land, og selv om bestemmelsene ikke over alt har vært praktisert i den ånd som var tilsiktet, har forholdene i det norske forsvar vært langt bedre enn i de fleste andre lands forsvar.”

Her et sentralt tillitsmannsmøte på Skjold garnison.

savnet et ledd i systemet hvor saker av økonomisk eller prinsipiell karakter kunne bli drøftet av tillitsmenn i fellesskap og med deltaking fra Forsvarets øverste ledelse.

Tross dette mener utvalget at på steder hvor sjefene har vært spesielt interesserte i å utvikle et samarbeid har man vært istand til å finne frem til ordninger som har virket rimelig i praksis. Videre mener utvalget at tillitsmannsordningens muligheter som instrument for effektivitet og samarbeid bør understrekes sterkere enn hittil, slik at både befal og tillitsmenn får en bedre forståelse for hvordan tillitsmannsutvalgene kan nyttes for gjensidig kommunikasjon og for drøfting av problemer av betydning for avdelingens effektivitet.

Utvalget finner også grunn til å understreke at det norske forsvar på mange måter har gått foran når det gjelder å tilpasse seg utviklingen i det sivile samfunn. De norske bestemmelser om tillitsmannsutvalg har dannet mønster for tilsvarende ordninger i andre land, og selv om bestemmelsene ikke over alt har vært praktisert i den ånd som var tilsiktet, har forholdene i det norske forsvar vært langt bedre enn i de fleste andre lands forsvar. Utviklingen går imidlertid uhyre fort på disse områder. Utvalget mener at Forsvaret i de senere år er blitt hengende noe etter. Andre land, som f.eks. Danmark og Sverige, har i 60-årene viet samarbeidsproblemene og forholdet mellom befal og menige stor oppmerksomhet og har funnet frem til former som i høyere grad enn vår ordning tar hensyn til den menneskelige faktor og den generelle utviklingstendens i samfunnet.

Utvalget konstaterer at den utviklingstendens vi er vitne til er et internasjonalt fenomen som er en følge av den tid vi lever i og det utviklingstrinn vi samfunnsmessig har nådd frem til. Det har ingen hensikt å forsøke å stampe mot denne utvikling, men utviklingen må ledes inn i en positiv lei for Forsvaret. Bare på den måten kan Forsvaret bevare folkets tillit på lengre sikt og hindre at vernepliktige forlater tjenesten med en negativ innstilling. I en

tid hvor den pedagogiske målsetting og praksis er i støpeskjeen og hvor utdannings- og ledelsesprinsipper er under omforming må Forsvaret ta et nytt skritt fremover for å bringe ledelses- og samarbeidsformene i pakt med den utvikling som foregår i samfunnet forøvrig.

Disse hovedsynspunkter har vært lagt til grunn for utvalgets vurdering av gjeldende bestemmelser og for utformingen av klarere og mer detaljerte regler. Hensikten er i første rekke å gi befal og menige veiledning og støtte i å utvikle et fruktbart samarbeid i alle ledd i Forsvaret.

Utvalget tar utgangspunkt i den utvikling som har funnet sted på samfunnslivets ulike områder. Kravene om økt demokratisering, medbestemmelsesrett og medinnflytelse har vært særlig sterke innenfor skoleverket, de høyere skoler og universitetene. Demokrati i arbeidslivet er satt på dagsordenen, og tiltak for å gi de ansatte større medinnflytelse i noen grad også medbestemmelsesrett - er allerede satt i verk i enkelte bedrifter og virksomheter.”

Ombudsmann i forkant av utviklingen

I hvilken grad Ombudsmannen lå langt foran de andre i utvalget, er vanskelig å måle. Det er allikevel liten tvil om at han lå godt i forkant av det som var mest gjengs i Forsvaret. Perioden fra slutten av 1960-tallet til slutten av 1970-tallet var en turbulent tid, med mange og raske endringer i det norske og internasjonale samfunn. Det ga seg også utslag i en del soldattillitsmenn med et svært radikalt ståsted, og strikken kunne nok tidvis tøyes svært langt hos enkelte befal. Det at Ombudsmannen - og Forsvaret - maktet å være foran utviklingen; si ja til det fornuftige, og nei til det mest outrerte, bidro etter denne forfatters mening i høy grad til at det ble samarbeidets vei, og ikke konfrontasjonslinjen som ble utgangen på det hele.

“Denne utvikling,” skrev utvalget, “er en følge av at tidligere tiders tro på en rent ytre autoritet som det bærende element i samfunnet er blitt svekket. Med den høyere levestandard og det høyere utdanningsnivå stilles nye krav og nye mål. Samfunnet er i stadig utvikling, demokratiet føres videre og får nytt innhold, befolkningen får stadig større mulighet for å leve med i samfunnsutviklingen og ta del i de ulike organer og organisasjoner som søker å legge forholdene til rette for en utvikling som gir enkeltmennesket de beste muligheter for livsutfoldelse. Dette fører også med seg at demokratiseringsprosessen foregår på nær sagt alle samfunnslivets områder. Oppdragelses- og undervisningsprinsipper, ledelsesformer, ansvarsforhold o.s.v. endrer karakter, og det legges større vekt på å fremme en personlig utvikling med sikte på å stimulere den enkeltes initiativ, ansvarsfølelse og evne til å ta selvstendig stilling til saker som angår fellesskapet.

Denne utvikling har gjort seg gjeldende nettopp i det miljø som de unge vernepliktige har hatt nærmest kontakt med før de møter til førstegangstjeneste: skole, hjem og arbeidsplasser, og det er etter utvalgets oppfatning ingen grunn til å tro at denne utvikling vil stoppe opp. Tvertimot må en regne med at utviklingen vil fortsette, at demokratiseringsprosessen vil gripe om seg og bli ført videre på stadig flere områder i samfunnsmaskineriet og prege den nåværende organisasjonsstruktur, som antagelig vil gjennomgå betydelige endringer i årene som kommer.

Forsvaret er i en vanskelig stilling i den omstillingsprosess som foregår, men det vil være urealistisk å tro at Forsvaret kan forbli upåvirket av denne utvikling. De unge som skal tilbringe ett år eller mer i Forsvarets tjeneste er preget av det miljø de kommer fra, og de vil ha vanskelig for å forstå at utdanningsprinsipper, ledelsesformer, omgangsformer o.l. skal behøve å være så helt annerledes i Forsvaret enn i samfunnet ellers. Det er derfor all grunn til å tro at hvis det blir for stor kløft mellom omgangs- og ledelsesformer i Forsvaret og det sivile liv er det Forsvaret som blir skadelidende.

Undersøkelser viser at for mange kan det første møte med Forsvaret fortonne seg som litt av et sjokk. For de fleste virker de ledelses- og utdanningsprinsipper som Forsvaret for en stor del har bygget på fremmede og unaturlige i vår tid.

Forsvarets dilemma er for det første at den militære organisasjon skal utdanne mannskaper med tanke på de fysiske og psykiske påkjenninger de kan bli utsatt for i en krig. Den primære oppgave er innrettet mot en situasjon som alle håper aldri vil inntreffe, men som Forsvaret allikevel må forberede seg på. Derrest er Forsvaret den eneste arbeidsplass hvor mannskapene bare tilbringer en meget kort tid av sitt liv. Utdanning og tjeneste må foregå planmessig og systematisk for å skape så slagkraftige og effektive avdelinger som mulig i løpet av relativt kort tid. En må heller ikke glemme at den enkelte oppfatter selve verneplikten som tvang fra samfunnets side og at dette hos mange fører til uvilje mot tjenesten og skaper et spenningsforhold mellom befal og menige. Forsvarets organisasjon kan derfor ikke uten videre sammenliknes med sivile virksomheter basert på frivillighet, hvor arbeidsstokken er mer stabil og hvor medarbeiderskap bygger på erfaring fra lengre tids ansettelse.

Hensyn til folkeopinionen

I tillegg kommer så hensynet til fredssamfunnet og befolkningens innstilling til Forsvaret. Folkeopinionen er en maktfaktor i et ethvert demokratisk land. Den innstilling de vernepliktige har når de vender tilbake til familie, venner og arbeidskamerater forplanter seg og er med å sette sitt preg på befolkningens innstilling til Forsvaret. Hvis de vernepliktige ikke har forstått Forsvarets målsetting, og ikke akseptert de ledelses- og omgangsformer som Forsvaret

“En må heller ikke glemme at den enkelte oppfatter selve verneplikten som tvang fra samfunnets side og at dette hos mange fører til uvilje mot tjenesten og skaper et spenningsforhold mellom befal og menige.”

bruker, kan en risikere at svært mange vender tilbake etter endt tjeneste som dårlige ambassadører for Forsvaret. Ingen som ønsker at Forsvaret skal ha oppslutning fra en bred folkeopinion kan se bort fra disse kjensgjerninger.

En annen vanskelighet for Forsvaret er den alminnelige tendens som lukkede miljøer har til å holde fast ved former og normer som er under omforming i samfunnet forøvrig. På mange måter tilhører Forsvaret denne kategori. Mange tjenestesteder ligger avsides til, og det er vanskelig å etablere en dyperegående og varig kontakt med det sivile samfunn i området. Befalet flytter ofte og får sjelden anledning til å slå rot på et sted og etablere en jevnlig kontakt med sivilbefolkningen. Dertil kommer at en over alt i Forsvaret er bundet av regler og bestemmelser som gir lite spillerom for fleksibilitet og initiativ, og det gjør seg gjeldende en viss engstelse for å bryte med metoder og midler som tradisjonelt har vært en integrerende del av det militære system.

Etter utvalgets syn bidrar disse forhold til at det er blitt en viss avstand mellom ånd og tone i de militære avdelinger og i det sivile liv. Det er imidlertid viktig for Forsvarets egen skyld at denne avstand minskes. Forsvaret må i noen grad være autoritært, men det må ikke komme i den stilling at det blir isolert i forhold til det øvrige samfunn. En forutsetning for at Forsvaret skal være en naturlig del av det demokratiske samfunn er at det tilpasser seg utviklingen og tar i bruk moderne ledelses- og samarbeidsformer som kan engasjere, aktivisere og koordinere menneskene i systemet, med det siktepunkt at alle målbevisst arbeider mot et felles mål.”

Egenverdi og trivsel

Ombudsmannen så det som en vesentlig oppgave for Forsvaret å øke individets følelse av egenverdi, tilpassing og trivsel. Gjennom innbyrdes forståelse og gjensidig respekt skulle forholdene legges til rette for et godt forhold mellom de ulike personellgrupper i Forsvaret.

“Makter en å løse denne oppgaven” het det i innstillingen, “vil også flere forutsetninger være oppfylt for å øke avdelingenes effektivitet og for å styrke Forsvarets omdømme i befolkningen som helhet.

Et hovedsynspunkt i utvalgets arbeid med å utforme nye bestemmelser har vært at den utvikling som foregår i det sivile samfunn nødvendigvis må forplante seg til den militære organisasjon. Den strøm av vernepliktige som samfunnet hvert år sender gjennom Forsvaret vil trekke med seg impulser, tanker, ønsker og krav som ikke kan skyves unna og som vil påvirke den militære organisasjon i det lange løp. Forsvaret vil være best tjent med å komme utviklingstendensen i møte, og utvalget ser det derfor som betydningsfullt at de bestemmelser som blir fastlagt er minimumsbestemmelser med en så vidt vid ramme at det åpnes mulighet for nær sagt et hvert initiativ til å bygge ut samarbeidet i takt med den utvikling som finner sted i det sivile samfunn i årene fremover.

Utvalget mener at det hovedsyn som det gir uttrykk for ikke kommer i konflikt med det primære mål som en hver militær organisasjon må ha: å skape gode og slagkraftige avdelinger. Begreper som lydighet, kampmoral, stridsstyrke, avdelingsånd, disiplin etc, vil etter utvalgets skjønn bli bedre ivarettatt

gjennom ledelsesformer som tar hensyn til enkeltindividet og bygger på gjensidig respekt, enn en rent autoritær ledelsesform under alle forhold og situasjoner. De problemer en står overfor løses best ved en fleksibel ledelsesform som gir den enkelte befalingsmann og sjef et større repertoar av mulige ledelsesformer enn det som hittil har vært vanlig. Det må imidlertid ikke herske den minste tvil om at sjefen har ansvaret for sin avdeling i krig og i fred.

Et moment som utvalget i denne forbindelse også trekker frem er at den taktiske og tekniske utvikling har ført til at Forsvaret må være forberedt på at mindre enheter må kunne operere selvstendig i en kampsituasjon. Under slike forhold vil det bli stilt store krav til små grupper og enkeltpersoners evne til å bedømme situasjonen og handle på egen hånd.

Det må derfor være i Forsvarets interesse å utvikle den enkeltes evne til å tenke selvstendig og å gjøre en innsats sammen med andre, også i mindre grupper.

Det samarbeid som de foreslåtte bestemmelser tar sikte på kan ikke base- res på den rent autoritære ledelsesform, men stiller krav til partene om forståelse for hva samarbeidsformen forutsetter og en positiv vilje til å utnytte de muligheter samarbeidsformen byr på. Det er derfor av avgjørende betydning at det på Forsvarets skoler blir gitt slik undervisning at befalet som skal tjenestegjøre ved avdelingene virkelig forstår og aksepterer den ånd og tankegang som må gjennomsyre Forsvaret for at det også i fredstid skal bli god- tatt av de vernepliktige og av befolkningen i sin helhet.”

Foreslo nye bestemmelser og landsutvalg

Utvalget var enstemmig av den oppfatning at det trengtes klarere og mer detaljerte bestemmelser for å få tillitsmannsordningen til å virke etter hensikten. Det var også full enighet i utvalget om at de vernepliktige mannskaper må få en større innflytelse på virksomheten ved den avdeling de tjenestegjør enn tilfelle har vært hittil.

I spørsmålet om medbestemmelsesrett delte utvalget seg i to fraksjoner. Dette skyldes ikke prinsipielle uoverensstemmelser, men hvordan samarbeidet praktisk skulle gjennomføres. Begge fraksjoner var tilhengere av at tillitsmennene fikk anledning til å være med å bestemme i visse saker hvor de har særlige forutsetninger, men flertallet ønsket ikke å trekke ut bestemte saksområder som skulle være underkastet en særskilt behandling i utvalgene. Mindretallet mente på sin side at tillitsmennene på visse sivilpregede områder burde ha en reell medbestemmelsesrett som også ville føre med seg et medansvar, med det forbehold at sjefen skal ha anledning til å anke til høyere myndighet avgjørelser som han finner uforsvarlige eller uheldige.

På alle andre punkter var innstillingen enstemmig. Det var lagt særlig vekt på å bygge opp et system som på alle ledd ga både sjefer, befal og tillitsmenn muligheter for kommunikasjon og samarbeid. Det ble åpnet adgang for spesielle møter ved større enheter, som brigader, sjøforsvarsavsnitt o.l. uten at utvalget fant grunn til å fastlegge regelmessig møtevirksomhet på dette plan. Likeledes ble det foreslått en årlig landskonferanse for drøfting av prinsipielle og økonomiske spørsmål som ikke kunne løses på det lokale plan.

Da Stortinget behandlet bestemmelsene av 1972 og 1975, ble det gitt uttrykk for at utbyggingen av organisasjonen med landskonferanser og lands-

utvalg, ikke skulle føre til noen endring i Ombudsmannens status. Det er imidlertid en kjensgjerning at Ombudsmannen ikke lenger har den samme mulighet som før til å behandle saker av felles interesse for de vernepliktige. Mange av de saksområder som Ombudsmannen og nemnda tidligere tok opp med sentrale myndigheter, behandles nå av LTF. Ombudsmannen behandler imidlertid fortsatt klager og andre saker i forbindelse med tillitsmannsutvalgene på det lokale plan, og deltar på landskonferanser og møter i LTF når han finner grunn til det.

TMO-Virksomheten blir mindre

Klagesaker på tillitsmannsordningen (TMO) har vært få, og de siste årene har det ikke vært behandlet noen klagesaker vedrørende denne. I sin beretning for 2001 skriver Ombudsmannen at det er hans inntrykk "at soldatenes tillitsmannsordning er innarbeidet som en naturlig del av Forsvarets virksomhet og at mannskapene opplever ordningen som et godt egnet organ for ivaretagelse av soldatinteressene. Det er grunn til å merke seg at de kvinnelige soldater ofte har en større andel av tillitsmannskorpset enn deres tallmessighet skulle tilsi. Dette tyder på at også de kvinnelige soldater finner seg til rette innenfor tillitsmannsordningen."

I følge TMO-reglene skal Ombudsmannen for Forsvaret føre statistikk over utvalgsvirksomheten og orienterer Stortinget om hvordan Tillitsmannsordningen fungerer. Det gjør gjør Ombudsmannen årlig. Siste tilgjengelige statistikk for antall tillitsmannsmøter er fra perioden 2000-2001. Statistikken baserer seg på at tillitsmannsutvalgene sender referat fra sine møter.

	2000:	2001:
Hæren	32 utvalg med 243 møter	28 utvalg med 204 møter
Sjøforsvaret	14 utvalg med 51 møter	16 utvalg med 54 møter
Luftforsvaret	14 utvalg med 76 møter	13 utvalg med 71 møter
Samlet	60 utvalg med 370 møter	57 utvalg med 329 møter

Det reduserte antall utvalgsmøter i forhold til 2000 har sin forklaring i den pågående omorganisering/nedleggelse av avdelinger i Forsvaret. Med en fortsatt reduksjon i Forsvarets vil denne tendensen forsterke seg.

Forsvaret omstiller og reduserer antall avdelinger og antall vernepliktige. Dette fører til færre tillitsmannsmøter, en tendens som vil forsterke seg ytterligere. Det rokker ikke ved TMO-ordningens viktighet. Her fra Landskonferansen i 1999, Karljohansvern Orlogsstasjon, Horten.

Ombudsmannsnemnda av 1996
under en befaringspåk "gamle"
Gardermoen flystasjon, som ble
nedlagt i forbindelse med byg-
gingen av ny hovedflyplass.
Fra venstre: Dagfinn Hjertenes,
Ernst Wroldsen, Ingeborg
Botnen, Ombudsmann Per A.
Utsi, Ivar Johansen, Ivar Skjerve
og avdelingsdirektør Egil H.
Nilsen.

Objektiv og uavhengig

I forhold til forvaltningen og de som tar opp saker med Ombudsmannen er han en utenforstående upartisk instans. Ombudsmannen blir ofte oppfattet som "den lille manns" advokat. Dette er ikke riktig. Ombudsmannen skal behandle og ta standpunkt til sakene like objektivt og uavhengig som domstolene gjør det i rettssaker.

Ombudsmannsnemnda er et rådgivende organ for Ombudsmannen. Saker av prinsipiell karakter eller av almen interesse forelegges for Nemnda.

Ombudsmannens og nemndas styrke ligger i at det er Stortingets organ, at den kan kreve å få seg forelagt alle dokumenter og opplysninger i en sak, bortsett fra hvis sikkerhetsmessige hensyn forbyr det, og i adgangen til å bringe en enkeltsak inn for Stortinget om ønskelig eller nødvendig.

Ombudsmannens og nemndas oppgaver faller i 4 hovedgrupper:

1. Å behandle klager fra enkeltpersoner (befal og menige) som føler seg urettferdig eller urimelig behandlet.
2. Å behandle saker tatt opp av tillitsmannsutvalg og å påse at tillitsmannsordningen fungerer på alle ledd i Forsvaret, føre statistikk over utvalgsmøter og gjennomgå referatene fra møtene.
3. Å ta opp saker på eget initiativ når det er forhold Ombudsmannen eller nemnda mener bør rettes på.
4. Å være et rådgivende organ for høyere militære og militærpolitiske myndigheter i spørsmål vedrørende trivsel og effektivitet i Forsvaret.

Ombudsmannen leder den daglige virksomheten og tar selv standpunkt til alle saker som behandles. Som medarbeidere har han en avdelingsdirektør og kontorhjelpe. Det dreier seg således ikke om noen stor administrasjon.

Intet formkrav til klager

Det er ikke stillet noe formkrav til klagene. De fleste saker tas opp skriftlig, men det skjer også ved personlige besøk eller pr. telefon, f.eks. fra mannskaper som gjør sin tjeneste i Nord-Norge. Ombudsmannen sørger for at klagene blir skikkelig undersøkt. For at han skal bli istand til det, gir instruksjonen ham adgang til å kreve opplysninger hvor som helst i Forsvaret. Selv om det heter "...hvor ikke sikkerhetsmessige hensyn kommer inn" betyr det i praksis at Ombudsmannen får de opplysningene han trenger.

Når undersøkelsene i en sak er ferdige tar Ombudsmannen standpunkt til saken. Ombudsmannen kan ikke treffe noen avgjørelse. Han kan heller ikke omgjøre noen avgjørelse truffet av den militære forvaltning. Kommer Ombudsmannen til at det er gjort feil eller utvist forsømmelighet fra Forsvarets side, kan han kritisere det. Finner han at det er truffet en avgjørelse som er åpenbart urimelig, kan han si sin mening om forholdet. Selv om han ikke kan treffe en avgjørelse som binder forvaltningen har det selvsagt vært en forutsetning at den militære forvaltning skal ta hensyn til hans mening.

Antall klagesaker som Ombudsmannen behandlet årlig la seg ganske tidlig

på rundt 300 i året. De siste årene er tallet gått ned, men kan kanskje forventes å få en økning etterhvert som omstilling, nedbemanning og nedleggelse av avdelinger slår inn for fullt.

Hvert år har Ombudsmannen hatt til behandling en god del saker som gjelder utsettelse med førstegangstjenesten eller repetisjonsøvelser. Søknader om utsettelse med resterende førstegangstjeneste, eller å få dimittere noe tidligere enn den egentlig dimisjonsdato av velferdsgrunner, f.eks. skolegang, har det også vært mange av. Andre saksområder som i statistikken figurerer med forholdsvis høye tall, er permisjoner, særlig velferdsp permisjoner, forskjellige tjenesteforhold, beordringer/forflytninger, sykesaker, sosialsaker, bostøtte, disiplinær- og straffesaker samt stillingstilsetninger for befal.

Derimot har saker som angår forholdet mellom befal og menige, som det var en del av de første 20 årene, i det senere vært omtrent ikke-eksisterende.

Kurs og forelesninger

Både Ombudsmannen og avdelingsdirektøren holder forelesninger og foredrag på stabsskoler, befalskurs og tillitsmannskurs i alle forsvarsgrener, først og fremst om tillitsmanns- og ombudsmannsordningen. Også gjennom denne virksomhet kommer det i diskusjonene frem synspunkter fra befal og tillitsmenn som er av verdi for en vurdering av forholdene i Forsvaret.

De prinsipielle saker eller saker av almen interesse som Ombudsmannen skal drøfte med Nemnda behandles på møter 3-4 ganger i året. Tidligere ble det gjerne holdt noen flere møter, men etter at landsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret ble etablert i 1973 blir saker av prinsipiell og av almen interesse behandlet i dette utvalg. Det gjelder f.eks. mannskapenes økonomiske og sosiale kår, permisjonsbestemmelser, velferdstjeneste o. l.

Som nevnt tidligere reiser nemnda på befaringer til Forsvarets avdelinger og ser på forlegningsforholdene, og har møte med befal og tillitsmenn. Slike befaringer foretas gjerne 3 - 4 ganger i året. På denne måten søker nemnda å få besøkt alle Forsvarets større avdelinger i tur og orden og å holde seg ajour med tilstanden og forholdene for de vernepliktige og annet personell. Etter hver befaring skriver nemnda en rapport hvor den redegjør for sine iakttagelser og de synspunkter og problemer som er kommet frem i samtalene med befal og tillitsmenn. Rapportene går bl. a. til Forsvarsdepartementet som på denne måten blir orientert om problemer og svakheter som nemnda blir kjent med rundt om i Forsvaret.

Narkotikaproblemet

Mens narkotika som rusmiddel var fraværende i Forsvaret henimot 1970, har problemet - i likhet med i samfunnet forøvrig - økt. I sin innberetning for 2001 skriver f.eks. nemnda at den i de senere år har funnet grunn til å påpeke behovet for effektivisering av Forsvarets innsats mot narkotikabruk blant Forsvarets personell.

Statistikken for narkogruppenes virksomhet de tre siste år viser følgende utvikling:

År	1999	2000	2001
Justissaker (politianmeldte)	1 156	1 295	1 087
Beslag - narkotika	298	394	346
Hundekontroll/inspeksjoner	383	369	359

Narkotikahund foretar søk blant nye rekrutters private bagasje ved inntak til ny rekruttskole på KNM Harald Haarfagre.

Narko-Nord har rapportert om en nedgang på ca. 30% fra 2000 til 2001 både når det gjelder justissaker og antallet narkobeslag. Gruppen begrunner det reduserte antall bl.a. slik:

"De fleste avdelinger benytter ordningen med Urinprøve-kontrakter. Dette er kontrakter som den enkelte avdelingssjef inngår med den enkelte som selv har uttalt at man har problemer med stoff, eller de som er avslørt og som man har vurdert å tilby fortsettelse av førstegangstjenesten. Kontraktene er ofte grunnen for at personer ikke faller tilbake til misbruket siden de nytter kontrakten som et påskudd overfor kamerater for ikke å bruke stoff når dette blir tilbudt.

Narkotikagruppen flyttet inn i nye lokaler i mars 2001. Flytting har lagt beslag på en del personellresurser både under selve flyttingen og ifm monteringen av utstyr.

De to etterforskerne med lengst erfaring har gått over i andre stillinger i Forsvaret. Dette har klart påvirket gruppens avdekkingssevne.

"Kompleksiteten i narkotikasakene i Forsvaret er større enn tidligere. Vi ser at personellet som blir etterforsket befatter seg med flere typer narkotika, og terskelen for å prøve nye ting synes å ha blitt lavere."

Her fra beslag i Forsvaret.

En hundefører har vært ute av tjenesten i 3 måneder grunnet utdanning."

Om narkotikasituasjonen generelt innen Forsvaret i Nord-Norge uttaler gruppen bl.a. følgende:

"Kompleksiteten i narkotikasakene i Forsvaret er større enn tidligere. Vi ser at personellet som blir etterforsket befatter seg med flere typer narkotika, og terskelen for å prøve nye ting synes å ha blitt lavere.

Det synes å være en økt frykt blant soldater for det å stå frem og fortelle om narkotikabruk blant medsoldater. Trusler om vold hindrer at narkotikamisbruk blir rapportert.

Motestoffet GHB er også i 2001 nevnt i flere saker narkotikagruppen har etterforsket. Ecstasy og amfetamin har ytterligere befestet sin rolle i ungdomsmiljøer.

Bruk av narkotika blant vernepliktige soldater skjer både hjemme ifm permisjon og i området ved tjenestestedet.

Etterforskning av narkotikasaker i Forsvaret har ført til avdekking av flere større sivile narkotikasaker. Forsvarets narkotikagruppe Nord synes å ha et godt samarbeid med politikammer i landsdelen og Toll-og avgiftsdirektoratet.

Narkotikaproblematikken blir prioritert ute ved avdelingene, og de fleste militære ledere gjør en betydelig innsats for å holde bruken av narkotika vekke fra egen avdeling.

Trass i en nedgang av antall justissaker og beslag i landsdelen, så synes ikke det å gi et representativt bilde av narkotikaproblematikken i Forsvaret i landsdelen.

Det er et stort antall vernepliktige soldater som trapper ned sitt bruk, eller slutter helt å bruke narkotika i løpet av førstegangstjenesten. I så måte spiller Forsvaret en viktig rolle i det å formidle riktige holdninger til narkotika."

Narkotikagruppe Sør melder om en viss økning i antall justissaker i 2001 i forhold til 2000. Gruppen uttaler bl.a. følgende om virksomheten i 2001:

"Gruppen har i løpet av 2001 tilstrebet å få en strafferettslig avgjørelse på de straffbare forhold, samme dag som forholdet blir oppdaget. Dette lar seg

gjennomføre i de fleste saker, der påtalemyndigheten kan avgjøre ved å ilegge forelegg. Fordelen med rask saksbehandling er at gjerningsmannen vil føle at samfunnets reaksjon kommer som direkte følge av lovbruddet, det øvrige personellet vil erfare at handlingen er uakseptabel og avdelingen vil ha et avklart forhold med tanke på å vurdere sikkerhetsmessige og miljømessige tiltak. Basert på erfaringer fra år 2001 vil gruppen satse på å øke oppdagelsesfaren og å øke anstrengelsene til potensielle gjerningsmenn, samt å gjennomføre rask saksbehandling når straffbar handling er oppdaget.

Den statistiske tendensen utover 1990-tallet og frem til år 2002 er at gruppen får et høyere antall justissaker fra år til år. Dette er et uttrykk for at gruppen stadig blir mer effektiv, snarere enn at det totale misbruket øker. Vi har ikke hatt mulighet for å måle eventuelle mørketall i samme tidsrom. Gruppen har en oppfatning av at tilgangen på narkotika i samfunnet er god over alt og at prisnivået er stabilt. Gruppen har en oppfatning av at det hersker en ufarliggjøring av cannabis og sentralstimulerende stoffer i samfunnet, noe mange av de unge menneskene som kommer til Forsvaret gir uttrykk for. Vi har en klar oppfatning av at de militære personer som oppdages i forbindelse med narkotikalovbrudd, i hovedsak allerede har debutert og utviklet en vane før de kommer inn i Forsvaret. En vane de velger å fortsette med."

Nemnda forutsetter at den bedre ressurstilgang for bekjempelse av narkoproblerne i Forsvaret holdes vedlike. Utviklingen synes å gå i retning av en generelt mer liberal holdning til narkotikabruk blant ungdom i vårt samfunn. Nemnda understreker derfor behovet for en bredt anlagt bekjempelse av narkotikaproblemet i Forsvaret.

Kosthold

I de første årene var det en god del klager på maten. I 1950-årene var det i landets leiraviser ganske så mange innlegg om mat, det samme var det i refe-

"Det er Ombudsmannens erfaring at mannskapene som regel opplever Forsvarets kosttilbud som svært tilfredsstillende."

Bildet viser kokkelærling på Heggelia.

rater fra tillitmannsutvalgsmøter. Ikke minst var det mange klager over at det var så lite variasjon i pålegget. Den samme erfaring hadde forøvrig Ombudsmannsnemnda gjort, under sine befaringer.

Ombudsmannen tok dette spørsmål opp med de tre forsvarsgrener. I et brev skrev Ombudsmannen at han gikk ut fra at dette ikke først og fremst var et økonomisk spørsmål, men et spørsmål om evne til å utnytte de muligheter som forelå av dem som hadde med de daglige utdelinger å gjøre. Ombudsmannen forsvarsgrenene overveie om det ikke var grunn til å sende ut nærmere direktiver om hvordan rekvisisjonen og utdeling av pålegg burde foregå for å få den best mulige variasjon.

Generalintendanten sendte ut rundskriv om dette, og Marinens overkommando og Flyvåpnet sendte ut skriv hvor Ombudsmannens brev ble referert.

Kostholdet bedret seg, men ikke raskt nok og og nemnda mente i 1960 at det burde gjennomføres kostholdsundersøkelser i større utstrekning enn tilfelle hadde vært. Det ble også pekt på at kostøret ble hengende etter prisstigningen, og at det var behov for en indeksregulering av kostøret.

Det skulle ikke gå langt tid før reelle bedringer. I de senere årene har det vært få klager på kosten. Ved enkelte avdelinger har det nok vært en del misnøye med maten, men det er ikke noe som tyder på at kosten generelt sett er utilfredsstillende. Kosten varierer fra avdeling til avdeling, og nemnda pekte f.eks. i beretningen for 1976 på at kostøret alene ikke er avgjørende. En rekke andre forhold spiller inn, som kjøkken- og intendanturpersonellens kvalifikasjoner, innkjøps- og lagringsmuligheter, standard på kjøkken, spisesal og utstyr for øvrig. I mange tilfelle kan det være grunn til å vie disse forhold større oppmerksomhet enn kostøret.

Kost er forsvunnet som klagesak, I 1999, 2000 og 2001 var det ikke behandlet noen klagesaker vedrørende kostholdet. "Det er Ombudsmannens erfaring at mannskapene som regel opplever Forsvarets kosttilbud som svært tilfredsstillende, dog med unntak for enkelte måltider - slik det gjerne opplever i et vanlig hjem", heter det i innberetningen.

Særlig god plass er det ikke i messa på en Ula-klasse ubåt, men ikke en eneste klage på kosten forekommer.

Fra kantinen på Værnes Flystasjon, nylig nedlagt som flystasjon, men opprettet som skolesenter for Heimevernet.

Velferd

Helt fra starten av var nemnda sterkt opptatt av personellets velferd, og allerede i den første beretningen til Stortinget gikk den inn for at bevilgningene til velferdsarbeidet ved avdelingene burde disponere midler til sosial hjelp i ekstraordinære situasjoner. Også midlene til undervisningsformål fant nemnda for snaue.

Ut over i 50-årene ble det stilt mere midler til disposisjon for velferdsformål, men da våpenhjelpen fra USA og Canada falt bort i første halvdel av 60-årene, ble disse bevilgningene skåret radikalt ned til fordel for materiellanskaffelser og investeringer i bygg og anlegg. Nemnda fant det derfor i 1970 nødvendig å henlede Stortingets oppmerksomhet på at velferdstjenesten ikke ble viet den samme oppmerksomhet som tidligere. Samtidig som det kunne påvises en sterk økning i arbeidsmengden var det foretatt en reduksjon i personelloppsetningen for denne tjeneste. Senere ble det også pekt på at de midler som ble stilt til disposisjon for velferdsformål, var betraktelig redusert. Etter dette anmodet Stortinget Forsvarsdepartementet om å finne plass på budsjettet for en økning av bevilgningene, og siden har velferdstjenesten fått seg tildelt adskillig høyere bevilgninger.

Kantinene har vært drøftet i nemnda en rekke ganger, og nemnda har særlig vært opptatt av velferdsaspektet, m.a.o. at kantinene skulle være å betrakte som et velferdstilbud til de vernepliktige i likhet med mange andre velferdstilbud.

Nemnda pekte i sine beretninger for 1964 og 1965 på at det syntes å være all grunn til å ta Statens kantiners virksomhet opp til vurdering, men måtte i 1968 konstatere at disse henstillinger ikke hadde ført til reaksjoner på noe hold. Samme år skrev nemnda at utviklingen klart hadde vist at det var behov for en slik vurdering, dersom kantine-tjenesten for mannskapene skulle ha den opprinnelig tiltenkte velferdsmessige betydning.

I 1969 ble det så oppnevnt et utvalg til å utrede kantine-tjenestens organisa-

sjon og virksomhet. Utvalget avga sin innstilling i februar 1970, og nemnda ga i april samme år sin tilslutning til de synspunkter på kantinedriften som flertallet i utvalget hadde gitt uttrykk for. Kantinetjenesten burde i likhet med den øvrige velferdsvirksomhet, så langt økonomiske og andre hensyn tillater, inngå i den enkelte avdelings organisasjon. Nemnda var også enig i at det ville være mest hensiktsmessig å la kantinetjenesten gå inn som et ledd i den militære forvaltning.

Slik gikk det ikke. Kantinene drives i privat regi. Standarden er imidlertid upåklagelig ved større avdelinger.

Likeverdig tilbud

Ombudsmannsnemnda har i alle år vært opptatt av å sikre militære mannska-
per et mest mulig likeverdig velferdstilbud. I innberetningen for 2001, skriver Nemnda:

“Nemnda anser velferdstjenesten som svært viktig for mannskapenes trivsel og effektivitet i tjenesten. Innføringen av systemet med differensierte minimumssatser til velferdsformål mener nemnda er et viktig bidrag til sikring av et mest mulig likeverdig velferdstilbud. De differensierte minimumssatser er basert på avdelingenes beliggenhet, størrelse og standard.

Imidlertid er nemnda gjort kjent med at Forsvarssjefens iverksettelsesdirektiv for innføring av slike minimumssatser bare i begrenset utstrekning blir etterlevet av militæravdelingene. Dette gjelder særlig for avdelinger i Hæren og Luftforsvaret.

Tilbud om et sted å være er viktig, ikke minst på avdelinger som ligger langt fra byer. Krav til komfort og et sosialt liv etter endt tjeneste er en viktig faktor for at tjenesten blir godt.

Den manglende etterlevelse av direktivet medfører derfor at den tilsiktede likebehandling av soldatene ikke oppnås. Årsrapporten for Forsvarets Velferdstjeneste viser at en rekke avdelinger, særlig i Hæren og Luftforsvaret, anvender et betydelig lavere beløp pr. tjenestegjørende dag enn minimumssatsene skulle tilsi. Nemnda understreker at systemets forutsetning er at avdelingssjefene skal tildele sin velferdsavdeling et beløp som ikke ligger under de oppsatte minimumssatser.

Saken ble tatt opp i fjorårets melding fra nemnda til Stortinget, hvorefter Forsvarskomiteen anmodet Forsvarsdepartementet om å "sørge for at direktivet blir etterlevd". Nemnda er ikke kjent med hvilke tiltak komiteens anmodning har medført, men har fått opplyst fra ansvarlige for velferdstjenesten at det i 2001 synes å ha funnet sted en viss utvikling i positiv retning. Det er imidlertid fortsatt en lang rekke avdelinger i Hæren og Luftforsvaret som ikke oppfyller minimumssatsene eller som unnlater å rapportere om sine budsjetteringer til velferdsformål.

Nemnda finner igjen å måtte minne om at Stortingets samlede bevilgninger til forsvarsformål forutsetter at velferdstjenesten ved avdelingene tildeles midler etter et saklig behov hvorav minimumssatsene skal danne en nedre grense. Nemnda er kjent med at Personellstaben i FO i sin rapport til Forsvarssjefen har opplyst at avdelingenes underbudsjettering til velferdsformål i første rekke har medført manglende innkjøp og vedlikehold av velferdsmateriell.

Staben har derfor som et aktuelt tiltak antydnet at alle velferdsmidler overføres til et felles kapittel under sentral velferdsfaglig styring."

Økonomiske kår

De økonomiske vilkår som Forsvaret byr den del av norsk ungdom som utfører sin førstegangstjeneste, har gjentatte ganger vært drøftet. I begynnelsen av 60-årene var det særlig dagpengene, hvis formelle navn var "innkommanderingstillegget", som var i fokus. Nemnda pekte den gang på at det var misnøye med at innkommanderingstillegget ikke var regulert i takt med prisstigningen. Etter beregninger som var foretatt av tillitsmenn, kom man frem til at tillegget måtte forhøyes fra kr. 4,- pr. dag til 6 kr. hvis det skulle ha samme kjøpekraft som sist tillegget ble forhøyet. Det ble samtidig drøftet om ikke dette tillegg og andre ytelser til mannskapene burde indeksreguleres slik at de automatisk ble hevet i takt med prisstigningen.

Dagpengene ble hevet fra kr. 4,- til kr. 5,- i 1964, og Nemnda hevdet i beretningen for 1965 at dette ikke var tilstrekkelig til å kompensere den prisstigning som hadde funnet sted.

Flere ganger senere har Nemnda gitt uttrykk for at justeringer i dagpengene var for beskjedne til å dekke merutgiftene p.g.a. prisstigningen, men i enkelte perioder har nemnda også prioritert andre økonomiske forhold for de vernepliktige høyere enn økning av dagpengene.

I annen halvdel av 60-årene var nemnda således spesielt opptatt av familietilleggets størrelse og mente at mange mannskapers familier hadde store vanskeligheter med å klare seg mens familieforsørgeren gjorde militærtjeneste. Særlig gjaldt dette familier bosatt i pressområder med store boutgifter. Nemnda mente at et spesielt botillegg eller et differensiert forsørgertillegg

måtte gjennomføres. Det var ikke mulig å dekke de store boutgifter av de tillegg - dagpenger og forsørgertillegg - som Forsvaret utbetalte.

Ordningen med bostønad ble innført i 1971.

Et annet forhold som nemnda fant grunn til å ta opp i 60-årene, var at gifte mennskaper måtte regne med å betale skatt av forsørgertillegget når de var ferdig med førstegangstjenesten. Denne skatten ville komme på toppen av inntektsskatten. Det ble ikke trukket skatt under tjenestetiden, men forsørgertillegget var ikke skattefritt. Enkelte kommuner etterga nok denne skatten, mens de fleste inndrev den. Nemnda fant denne forskjellsbehandling uheldig og mente det ville være rimelig å få klare bestemmelser om at forsørgertillegget under militærtjeneste skulle være skattefritt. Forsvarsdepartementet var enig i dette og tok saken opp med Finansdepartementet som etter en tid gikk med på at forsørgertillegget ikke skulle beskattes.

Forslag om Bonus

Ombudsmannsnemnda foreslår i sin beretning for 2001 at det innføres bonus for gjennomført førstegangstjeneste - innføring av vernepliktsstipend.

“Den alminnelige verneplikt danner et hovedgrunnlag for norsk forsvarspolitik, skriver Nemnda. “Ordningen har sin hjemmel i Grunnloven § 109 som legger en lik forpliktelse på "enhver statens borger" til å verne om sitt land.

Vernepliktsystemet er imidlertid i historisk perspektiv praktisert med varierende grad av byrdemessig likhet mellom de berørte borgere.

Stortingets vedtak i forbindelse med behandlingen av Forsvarets langtidsproposisjon i juni 2001, innebærer en ytterligere innskrenkning av det antall som vil bli pålagt å gjennomføre verneplikstjeneste.

Nemnda er kjent med at det etter Stortingets anbefaling vil bli foretatt en vurdering av mulige former for "premiering" av dem som gjennomfører verneplikstjeneste. Samme spørsmål er ved ulike anledninger også tatt opp av soldatenes tillitsvalgte, gjennom tillitsmannsordningen (TMO).

Nemnda er av den oppfatning at en utvikling i retning av at stadig færre pålegges verneplikstjeneste, også innebærer en økning av belastningsulikheten for denne kollektive samfunnsbyrde. Det synes etter nemndas mening derfor å foreligge gode grunner for å overveie kompensasjonstiltak, eller "bonusordninger" for dem blant norsk ungdom, som gir sitt bidrag til samfunnet, ved gjennomføring av verneplikstjeneste.

Nemnda tillater seg derfor å anbefale at det innføres en ordning med vernepliktsstipend som bonus for gjennomført førstegangstjeneste. Stipendets størrelse bør utgjøre 0,5 G (Folketrygdens grunnbeløp) for gjennomført full førstegangstjeneste, og forholdsmessig nedtrappet for kortere førstegangstjeneste. Ordningen antas å måtte gjøres gjeldende også for pliktmessig gjennomført sivil verneplikstjeneste. Nemnda vil derfor anta at saken bør løses i samarbeid mellom Forsvarsdepartementet og Justisdepartementet.”

Tanken om å innføre dimisjonsgodtgjørelse ble første gang reist i 1968. Nemnda var klar over at mange vernepliktige hadde problemer i den første tiden etter dimisjon. Ikke alle kan gå rett inn i en jobb, og de som kan det, må i alle fall vente en tid før de får utbetalt lønn. Nemnda mente derfor at det

ville være rimelig om de vernepliktige kunne få utbetalt et beløp ved dimisjon som kunne hjelpe dem over den første vanskelige tiden.

Ordningen ble innført i 1974 da de vernepliktige fikk utbetalt en måneds dagpenger ved dimisjon. Senere er beløpet blitt betydelig hevet, og dimisjonsgodtgjørelsen er idag kr. 7351,- for ett års tjeneste.

Permisjoner

I alle år har Ombudsmannen og nemnda vært sterkt opptatt av Forsvarets permisjonsbestemmelser, og Ombudsmannen har behandlet utallige henvendelser fra vernepliktige som har fått avslått søknader om permisjon, særlig velferdspermisjon.

I 1954 tok nemnda opp spørsmålet om å få nye permisjonsbestemmelser, fordi den fant det urimelig at det i bestemmelsene het at ingen hadde krav på permisjon. Nemnda mente at det betyr mye for mannskapene, uansett hvor de tjenestegjør, å komme hjem av og til, og antydte at langpermisjon, helgepermisjon 2 eller 3. hver helg, samt en kveldspermisjon i uken, burde være en klart uttalt rett i bestemmelsene. Det var på den tiden heller ikke tillatt å gå i sivile klær på permisjon, det ble ikke utbetalt kostpenger, og det var tvil om hvorvidt reisedager skulle betraktes som tjeneste. Da nye bestemmelser ble utarbeidet, gikk Ombudsmannen sterkt inn for at permisjonsdirektivet skulle fastslå mannskapenes rett til permisjon, men Forsvarsdepartementet fant ikke på det tidspunkt å kunne reglementsfastsette retten til permisjon.

Når det gjaldt kostpenger under permisjon, foreslo Ombudsmannen at mannskapene i alle fall måtte få utbetalt en godtgjørelse beregnet etter kostret. Han mente at så lenge mannskapene avtjener sin verneplikt, burde de ha krav på kost enten de var i tjeneste eller hadde permisjon. Departementet fant imidlertid, av økonomiske grunner, heller ikke å kunne fremme forslag om kostgodtgjørelse for vernepliktige på permisjon.

I 1968 var retten til permisjon ennå ikke fastslått i permisjonsdirektivet, men det het at mannskaper med 12 mnndr. tjeneste kunne tilstås 1 gratis permisjonsreise, og de med 15 mnndr. tjeneste 2 gratis reiser. Mannskaper med 6 mnndr. tjeneste i Nord-Norge måtte avvikle sin gratis-reise før tjenesten i Nord-Norge begynte.

Nemnda gikk dette året inn for flere gratis reiser, særlig for mannskaper med 12 mnndr. tjeneste, men først i 1970 ble dette gjennomført. Fremdeles hadde ingen krav på permisjon, og nemnda uttalte derfor igjen i 1971 som sin oppfatning at det var nødvendig å fjerne bestemmelsen om at mannskaper ikke hadde krav på permisjon. Dessuten mente nemnda at det burde fastsettes et visst minimum av forskjellige permisjoner, og at ytterligere en gratis reise burde innføres. Likeledes burde det gjennomføres en smidigere ordning med velferdspermisjon med en utvidet adgang til å få dekket reiseutgiftene.

I 1972 ble nye permisjonsbestemmelser satt i verk, hvor det bl.a. ble gitt mer omfattende bestemmelser om velferdspermisjoner. Nemnda uttrykte håp om at disse bestemmelsene ville føre til en smidigere behandling av søknader om slike permisjoner.

De nye bestemmelsene åpnet også adgang til å innvilge nattpermisjoner. Det ble tillagt avdelingens sjef å avgjøre om slike permisjoner skulle gjennomføres.

Forsvarssjefen sendte i januar 1975 ut "Forsvarssjefens direktiv for arbeidet med tjenestens innhold". Dette ble godt mottatt, og ble av en del kalt et epokegjørende dokument.

ABC-vern i Vatneleiren ved Stavanger.

Først i 1973 kom et nytt permisjonsdirektiv som fjernet bestemmelsen om at mannskapene ikke hadde krav på permisjon. Nå het det at "en rimelig adgang til permisjon/landlov er av vesentlig betydning for velferd og trivsel, og derved Forsvarets effektivitet. Virksomheten må i nødvendig utstrekning legges opp med dette for øye".

Permisjonsdirektivet av 2001 har en rekke bestemmelser om permisjonsadgang og permisjonsmuligheter. Når det gjelder frie permisjonsreiser tilstås 7 ved 12 måneders førstegangstjeneste, 6 permisjonsreiser ved 9 måneders tjeneste, 4 ved 6 måneders og ingen ved 3 måneders førstegangstjeneste.

Vernepliktige som har omsorg for barn får ekstra frie permisjonsreiser.

Nemnda har ment at dette direktiv gir muligheter for å innvilge permisjonssøknader i større utstrekning enn tidligere. Dette gjelder først og fremst søknader om velferdspermisjon, men erfaringene hittil viser allikevel at direktivet på en del punkter må justeres for å unngå tolkningsproblemer og forskjellsbehandling.

I 2001 reiste mannskapenes tillitsvalgte - med henvisning til utvidelsen av ferieordningen for lønnstakerne - krav om en tilsvarende utvidelse av soldatenes rett til ordinær permisjon under førstegangstjenesten.

Forsvarets overkommando fant ikke å kunne imøtekomme kravet og tillitsmannssekretariatet fikk følgende svar:

"Under førstegangstjenesten beregnes det to permisjonsdager pr tjenestegjørende måned, hvorav en lørdag pr kvartal regnes som permisjonsdag, dvs totalt 24 hele virkedager som fridager. Forsvarssjefens (FJS) permisjonsmyndighet utøves av underlagte sjefer gjennom "Direktiv om permisjon for befal og mannskaper under førstegangstjenesten og repetisjonstjeneste" av 1 februar 2001. Ferielovens bestemmelser gjelder ikke for vernepliktige mannskaper i Forsvaret.

Saken ble av LTF/S tatt opp i møte med FSJ den 22 mai 2001. Av hensyn til bl.a. et allerede stort press på utdanningsnivået som oppnås under førstegangstjenesten fant FSJ det ikke riktig å øke antall permisjonsdager for vernepliktige mannskaper under førstegangstjenesten.

Konklusjon:

Antall frie permisjonsdager som ovennevnt opprettholdes som nå bestemt i permisjonsdirektivet."

Ombudsmannsnemnda har også behandlet saken, og har intet å bemerke til avgjørelsen. Nemnda minner dog om at feriens lengde etter Ferieloven fortsatt er 4 uker og en dag. Den forlengede ferie utover dette er innført ved tariffavtale og gjelder kun de lønnstakere som omfattes av slike tariffavtaler.

Liberaliseringstiltak

Det er ikke alene Ombudsmannsnemnda som har ligget i forkant av prosessene i Forsvaret. I 1970 gjorde nemnda i beretningen rede for sitt syn på den kritikk av Forsvaret som var kommet frem fra vernepliktige og pekte på behovet for å få brakt på det rene både omfanget og berettigelsen av kritikken. Det ble videre pekt på at det som først og fremst skapte problemer var en del tjenesterutiner og måten disse ble praktisert på, tiltale- og omgangsformer som for mannskapene syntes stive og unaturlige. Nemnda mente at enkelte reglementer og bestemmelser var foreldet, men at dette ikke alene var årsak til misnøye og kritikk. Det kunne også skyldes måten bestemmelsene ble praktisert på.

Året etter oppnevnte forsvarssjefen en arbeidsgruppe som etter formannen, oberst Bjørn Fraser ble kalt "Fraser-utvalget". Dette utvalget fikk i oppdrag å undersøke om Forsvaret burde, og om man i tilfelle hadde, tatt nødvendig hensyn til den utvikling som hadde funnet sted i samfunnet med hensyn til opplæring av befal, opplæringsmetoder og midler, tjenestebestemmelser for mannskapene, mannskapsbehandling og omgangsformer.

Utvalget gjorde et grundig arbeid for å samle materiale. Det ble holdt møter med i alt 360 befal og 350 tillitsmenn eller andre mannskaper, fordelt på 29 soldatgrupper. Utvalget konsentrerte seg om å finne feil, mangler og svakheter innenfor de felter som er nevnt ovenfor og karakteriserte helhetsinntrykket i Forsvaret som godt. Hensynet til de grunnleggende hovedtrekk som krigens krav, behovet for autoritet og lydighetsplikt, mente utvalget satte grenser for hva som kan kalles forsvarlige reformer på det felt som skulle undersøkes.

Utvalget la imidlertid frem flere forslag, bl.a. at Forsvaret skulle slå fast som hovedprinsipp at en skulle skjelne sterkere mellom tjenestetid og fritid, og at en kunne gå nokså langt med å innføre liberaliseringstiltak på fritiden. Videre foreslo utvalget at det skulle gjennomføres en ordning med fri adgang til å oppholde seg utenfor leiren/forlegningen fra tjenestens slutt den ene dag til tjenestens begynnelse neste, at bestemmelsene om opptreden ble myket opp for å bringe dem mer i samsvar med omgangsformer i det sivile samfunn og at en skulle avskaffe unødvendige oppstillinger og få bukt med uhjemlede disiplinærmeter som f.eks. bruk av kollektiv, ekstra tjeneste (straff) som reaksjon på enkeltpersoners eller mindre gruppers forseelser eller manglende evne til å følge opp gitt ordre.

Forsvarssjefen fulgte opp utvalgets innstilling og sendte i januar 1975 ut "Forsvarssjefens direktiv for arbeidet med tjenestens innhold" som ble godt mottatt, og som av enkelte ble kalt et epokegjørende dokument. Forsvarssjefen la vekt på at Forsvaret både innad og utad skulle fremtre som

en meningsfylt arbeidsplass i samfunnets tjeneste, og han understreket betydningen av at forholdene ble lagt slik til rette at tjenesten kunne utløse arbeids glede, initiativ og innsatsvilje. Direktivet ga retningslinjer for arbeidet på en rekke felter som f.eks. :

- tiltak for å rette på forhold som kan virke urimelige og som kan ha en negativ virkning på det tjenestlige miljø og effektiviteten, - tiltak med sikte på å utvikle de mellommenneskelige forhold,
- tiltak som angår personellens medinnflytelse på egen arbeidssituasjon, - tiltak som kunne gi økt tjenstlig effektivitet, - tiltak som hadde med trivsel og velferd å gjøre.

Det ble understreket at arbeidet skulle konsentreres om:

- opplæring og utdanning
- disiplin og omgangsformer
- den indre tjeneste
- fritid og permisjon.

Med utgangspunkt i dette direktiv ble det satt i gang en rekke prøveordninger ved avdelinger, med generell nattpermisjon, romutsmykking, sivilt antrekk i leiren etter tjenestetidens slutt, sivilt antrekk til middag og lignende

Prøveordningene falt stort sett heldig ut, og fra 1. mars 1977 ble det innført generell nattpermisjon bortsett fra ved rekruttskoler. Likeledes ble det tillatt å bruke sivilt antrekk i leiren og til middag. Sivilt antrekk utenfor leiren har lenge vært tillatt ved de fleste avdelinger og har ikke bydd på særlige problemer.

Forsvarsgrenene har gjennomført lederskapsseminar, omgangsformer og omgangstone er myket opp, unødvendige oppstillinger er luket bort, mannskapenes ukentlige arbeidstid er regulert, pirk og uhjemlede metoder er slått ned på og det er tatt sikte på å gjøre honnørreglementet mer i samsvar med det en kan kalle høflighet i det sivile samfunn.

Reformer og justeringer i kjølvannet av Fraser-utvalget betød stor omstilling for dem som skal ha sitt virke i Forsvaret. Omstillingsprosessen kunne også være skape problemer for befalet, særlig det yngre befalet. Ombudsmannen berømmet i 1977 forsvarsledelsen for at den har vist at den tar imot den utfordring samfunnsutviklingen stiller den overfor, selv om det kan være vanskelig for enkelte befalingsmenn å tilpasse seg utviklingen, vil også befalet i hovedsak stille seg positivt til de tiltak som er blitt satt i verk og som måtte komme i årene fremover.

Mange befalingsmenn var redd for at liberaliseringen ville svekke disiplinen og lydighetsplikten og føre til slapphet i tjenesten. Tiltakene, den gang som nå, tar imidlertid sikte på å styrke tillitsforholdet mellom befal og menige og å effektivisere tjenesten. Reglementer og bestemmelser må ha et klart funksjonsrettet innhold og må være utformet slik at hensikten med bestemmelsene blir forstått av dem som skal praktisere og følge dem.

"Fraser-utvalget" pekte på det grunnleggende dilemma Forsvaret stod overfor når det gjelder å tilpasse seg utviklingen. Hvis man skal unnlate å røre ved tradisjonelle, innarbeidete former, kan denne holdning føre til at man stivner i et mønster fordi man er redd for eventuelle skadevirkninger av enhver reform.

På den annen side må den som vil gjennomføre reformer, ta i betraktning at disse også kan ha uforutsette uheldige virkninger. I en organisasjon som

“Forholdet mellom befal og menige er grunnleggende for trivsel og effektivitet. Er grunnholdningen dårlig, nytter det lite med reformer. Er grunnholdningen god, kan begge parter tilpasse seg forholdene selv om disiplin og omgangsformer er noe annerledes enn i det sivile og annerledes enn det tradisjonelt har vært i Forsvaret.”

Forsvaret er forholdet mellom befal og menige grunnleggende for trivsel og effektivitet. Er grunnholdningen dårlig, nytter det lite med reformer. Er grunnholdningen god, kan begge parter tilpasse seg forholdene selv om disiplin og omgangsformer er noe annerledes enn i det sivile og annerledes enn det tradisjonelt har vært i Forsvaret.

Etter at Fraser-utvalget hadde avgitt sin innstilling, skrev nemnda bl.a. i beretningen til Stortinget:

“Det er fra forskjellig hold gitt uttrykk for forbauselse over de konklusjoner utvalget har trukket og de reformer på forskjellige områder som er foreslått. nemnda er ikke overrasket over dette. Når erfarne offiserer retter sin oppmerksomhet mot de problemer det her er tale om, foretar så omfattende undersøkelser som det er gjort i dette tilfelle og vurderer nøye og nøkternt alle de opplysninger og synspunkter de har fått under sine tallrike samtaler med personellet, var det naturlig at de kom frem til de hovedsynspunkter de har gitt uttrykk for i sin innstilling. Utvalget har uttalt at forholdene på de områder som er undersøkt stort sett er gode. De har pekt på at krigens krav, behovet for autoritet og lydighetsplikt setter grenser for reformer. Det har foreslått at bestemmelser og praksis som det i dagens situasjon er vanskelig å gi en fornuftig motivering for bør endres, og det har slått ned på bruk av uhjemlede metoder i soldatopplæringen. nemnda slutter seg fullt ut til disse hovedsynspunkter.”

Nemnda pekte også på at når forholdene skal legges til rette for størst mulig trivsel og effektivitet i Forsvaret, må det legges vekt på menneskenes muligheter for å øve innflytelse på sin egen situasjon, og mente det var gledelig å konstatere at menneskene stort sett var opptatt av at tjenestetiden ble effektivt utnyttet. nemnda var av den oppfatning at en effektiv og meningsfylt tjeneste var en vesentlig trivselskapende faktor, og mente det ville være riktig å

satse spesielt sterkt på å dekke åpenbare mangler når det gjaldt utstyr, lokaler og personell. Ikke minst for befalets innstilling ville det være viktig at midler på dette felt ble bevilget i takt med bevilgninger til andre trivselskappende tiltak.

Disiplinærsituasjonen

En kan jo spørre seg om Fraser-utvalgets forslag og Forsvarssjefens implementering førte til dårligere disiplinære forhold? Selv om 1970-årene var noe turbulente, bar 1980-tallet bud om at antall refselsers ville få en fallende trend. I perioden 1988-99 gikk det totale antall refselsers tilbake fra 11.239 til 2529.

I 2000 er refselsesantallet gått ytterligere tilbake.

Av Generaladvokatens statistikk fremgår at det samlede antall refselsers i 2000 var 2399 - en reduksjon på 5 % i forhold til 1999. Vurderes refselsesantallet i forhold til antallet soldatårsverk finner man en mer korrekt målestokk for refselseshyppigheten i Forsvaret. Denne viser at det i 1988 ble ilagt 0,51 refselsers pr. soldatårsverk mot kun 0,14 refselsers pr. soldatårsverk i 1999 og 0,15 i 2000. En tilsvarende oversikt over refselsesantallet i 2001 vil først foreligge senere dette år.

Statistikken for 2000 viser at det i forhold til 1999 er en mindre økning i antallet refselsers i både Sjøforsvaret og Luftforsvaret og fellesinstitusjonene. Denne økning blir imidlertid mer enn oppveiet av en klar nedgang i antallet refselsers ved Hærens avdelinger.

Ulovlig fravær er den vanligste overtredelse. I 2000 utgjorde 38,9 % av overtredelsene ulovlig fravær mot 30,9 % året før. Brudd på rusmiddelreglene økte fra 15,7 % i 1999 til 19,1 % i 2000. "Brudd på tjenesteplikter" er fortsatt en stor gruppe blant de registrerte refselsers, men synes å ha en synkende andel av det totale antall refselsers. Det er fortsatt det desidert mest brukte refselsesmiddel idet ca. 78 % av refselsene i 2000 ble avgjort med bot.

Refselsesmidlet "frihetsinnskrenkning" ble brukt i 6,4 % av tilfellene, mens arrest kun ble anvendt i 4 % av tilfellene. 5,3 % av refselsene er avgjort med refselsesmidlet "irrettesettelse". Klagehyppigheten til 1.klageinstans økte fra 9,7 % i 1999 til 11,3 % i 2000.

Sammenlignet med dette var nemnda i 1950-årene opptatt av at mannskapene måtte få tilstrekkelig informasjon om disiplinærreglementet og hensikten med dette. Dessuten at det burde gis fastere normer for hvordan et militært arrestlokale skulle være og hva slags lesestoff militære arrestanter skulle ha anledning til å lese. Soning i sivile fengsler mente nemnda var en utilfredsstillende ordning.

Straffeeksisers og permisjonsnektelse som kollektiv refselse ble viet oppmerksomhet i begynnelsen av 60-årene, foranlediget av konkrete saker som ble tatt opp med Ombudsmannen. Han tok avstand fra at straffeeksisers ble brukt. Han definerte straffeeksisers som pålagt tjeneste som ikke synes å ha noen fornuftig hensikt (som t. eks. ordre om å løpe 4 ganger rundt kasernen) og som ikke er et ledd i den utdanning man i øyeblikket holder på med, og som tydelig pålegges fordi vedkommende har gjort noe befalingsmannen mener er galt. Ikke alle militære sjefer var enige i denne definisjonen og hevdet at bare eks-tratjeneste som medfører urimelig psykisk eller fysisk påkjenning, eller som er direkte nedverdiggende eller er ilagt i sadistisk sinnelag, er straffeeksisers.

*Morgenkø på sykestua ved
Luftforsvarets stasjon
Bardufoss.*

Sykesaker

Sykesaker hører også til de saksområder som Ombudsmannen og nemnda har engasjert seg sterkt i, ikke minst de vanskeligheter en vernepliktig får som blir dimittert midlertidig pga. skade eller sykdom som han pådrar seg under tjenesten. Han blir da gjerne dimittert for 3, 6 eller 12 mndr. og får ofte store problemer, ikke minst økonomisk. I den første tiden får han sykepengen, men han blir kanskje friskmeldt etter forholdsvis kort tid og blir gjerne en byrde for familien. Selv om han er midlertidig dimittert for 3 mndr., er det ikke sikkert at han blir innkalt til å fullføre tjenesten etter 3 mndr. Han må kanskje vente både 6 mndr. og mere før han blir innkalt på ny, og i denne tiden hvor han bare går og venter, kan han vanskelig skaffe seg arbeid eller gå tilbake til sin jobb.

Saken har vært tatt opp av nemnda en rekke ganger med Forsvarsdepartementet og Forsvarets sanitet. I 1969 sendte Forsvarets sanitet ut et rundskriv til legene i Forsvaret om at de skulle være varsomme med å dimettere mannskaper midlertidig. Det het at kjennelsen "midl. ud." bare burde nyttes i strengt nødvendige tilfelle etter nøye overveielse og aldri som en "lett-vint" løsning på et problem.

Bestemmelsene fra midten av 1970-årene betød en lempning av de tidligere regler og ga påbud om en særlig omhyggelig vurdering i hvert enkelt tilfelle når det gjaldt valget mellom sykemelding og kjennelsen "midlertidig udyktig."

Det er likevel ikke til å unngå at legen i enkelte tilfelle må dimettere en vernepliktig midlertidig fordi skaden eller sykdommen gjør det umulig for ham å delta i tjenesten. nemnda tok derfor saken opp igjen siste gang i desember 1976 og pekte på at situasjonen fortsatt er vanskelig og virker åpenbart urimelig, særlig for de mannskaper som blir skadet under tjenesten.

- nemnda kunne tenke seg forskjellige tiltak vurdert, som t. eks.:
- å stramme inn adgangen til å dimittere et mannskap midlertidig ytterligere,
 - at Forsvaret betaler differansen mellom sykepenger for 6 dager og dagpenger-kostgodtgjøring for 7 dager,
 - å ikke pålegge opptjening av forsømt tjeneste i samme utstrekning som hittil, i alle fall ikke for mannskaper som blir satt ned i dyktighetskjennelse,
 - å gi mulighet for å komme inn i tjenesten igjen med det samme en midlertidig dimittert er friskmeldt,
 - å gi større muligheter for overføring til HV for avtjening av resttjenesten.

Saken ble også drøftet i Landsutvalget for tillitsmenn, og Forsvarsdepartementet har oppnevnt i 1977 et utvalg til å gjennomgå og vurdere gjeldende bestemmelser på området og deres praktisering, og fremme forslag til justeringer som det finner nødvendig og hensiktsmessig.

Til sammenligning ble det i 2001 behandlet åtte saker under rubrikken "sykesaker" mot syv saker i 2000. To av klagerne fikk medhold.

Flere av sakene i denne gruppe gjelder klager fra mannskaper som finner det urimelig at militære myndigheter ikke annullerer innkallingen til tross for bevitnelse fra sivil lege om at vedkommende antas å være medisinsk uskikket for militærtjeneste. Det er vanlig praksis at innkalte som antas "transportdyktige" ikke fritas før de har gjennomgått den medisinske innryksskontroll.

Et eksempel: "En vernepliktig hadde forgjeves søkt om å bli fritatt for militærtjeneste p.g.a. øyesykdom. Klageren hadde med henvisning til uttalelse fra øyelege bedt seg fritatt for å møte til førstegangstjeneste i samsvar med innkallingen.

Øyelegens attest bekreftet at klageren hadde fått redusert synsevne som følge av en sjelden art av grå stær. Under ombudsmannens saksbehandling ble det fra Forsvarets side bekreftet at klageren ville bli gitt en grundig medisinsk undersøkelse ved fremmøte og at hans sivile legegapirer ville bli gjennomgått på ny.

Med slike utsikter fant klageren å akseptere at fritaksspørsmålet ikke kunne få en endelig avgjørelse før en konkret undersøkelse kunne bli gjennomført ved fremmøte på rekruttskolen."

Ombudsmannskontoret har senere ikke hørt noe fra klageren.

Sosialsaker

Midtveis på 1970-tallet viste antall sosialsaker en stadig stigende tendens. Nemnda hadde merket denne tendensen allerede og påpekte forholdet i sine beretninger til Stortinget. "Det dreier seg om personer eller familier som har behov for ekstra hjelp ut over de ordinære tillegg som Forsvaret yter uten behovsprøving. Det er ingen tvil om at det i dag er langt flere som får store problemer som følge av militærtjenesten enn tidligere, til tross for at det fra Forsvarets side er gjort mye for å bedre de økonomiske forhold for de vernepliktige generelt," skrev for eksempel nemnda.

Nemndas syn var samstemt med Forsvarsdepartementet, og i en melding til Stortinget i 1973 skrev FD bl.a. om de vernepliktiges økonomiske vilkår:

"Etter departementets syn må det være et siktemål i den videre utvikling at vernepliktige mannskaper og deres familier sikres en økonomisk og sosial standard som er rimelig i forhold til andre samfunnsgrupper som av ulike grunner er avskåret fra å delta i et normalt arbeids- og samfunnsliv, og at de kan følge med i den alminnelige samfunnsutvikling. På bakgrunn av det foreliggende materiale og vurdert i denne videre sammenheng, er departementet av den oppfatning at de viktigste ytelser, som dagpenger og forsørgertillegg, har nådd et rimelig nivå etter en bredere samfunnsmessig målestokk. De videre forbedringer bør skje i takt med inntektsutviklingen i samfunnet for øvrig.

Ut over dette bør oppmerksomheten konsentreres om støtte til den som av ulike grunner er særlig vanskeligstilt, og om spesielle tiltak som kan gjøre både tjeneste og fritid mest mulig meningsfylt for mannskapene."

Ombudsmannsnemnda sluttet seg til departementets syn i alt vesentlig. Når det gjaldt de som av ulike grunner er særlig vanskelig stilt, gikk nemnda ut fra at de skulle få stønad over den økonomiske sosialhjelpen, men etter de erfaringene nemnda hadde, så det ut som om departementet hadde ført en noe restriktiv linje når det gjaldt å innvilge søknader fra vanskeligstilt personell. Og nemnda uttalte videre:

"Hvis det er departementets forutsetning at de vanskeligstilte skal hjelpes over den økonomiske sosialhjelpen, vil det etter nemndas oppfatning være nødvendig å se nærmere på gjeldende bestemmelser hvor rammene er trange både når det gjelder utgifter det kan gis støtte til, og støttens størrelse."

Det er fremdeles nemndas oppfatning at dette bør gjøres.

Allerede på 1980-tallet snudde tendensen i denne type saker. I 2001 ble behandlet 10 saker i denne gruppe mot fem saker i 2000. I perioden 1990-2000 har klageantallet under gruppen sossalsaker hatt følgende utvikling:

1990 - 1991	49 saker
1991 - 1992	25 saker
1992 - 1993	19 saker
1993 - 1994	18 saker
1994 - 1995	11 saker
1995 - 1996	10 saker
1996 - 1997	7 saker
1997 - 1998	7 saker
1998 - 1999	6 saker
1999 - 2000	11 saker
2000 - 2001	5 saker

Årsaken til det reduserte antall klager vedrørende sossalsaker antas å være at velferdskontorene og FO har ervervet seg gode rutiner og økt ekspertise på behandling av soldatenes sosiale problemer. De senere års revisjon av sosialkatalogen (regelverket) har også medført en bedre tilpasning av stønadsreglene i forhold til soldatenes faktiske behov.

Voksenopplæringen

Voksenopplæringen i Forsvaret (VO) skal heve den sivile kompetansen hos vernepliktige mannskaper, vervede og kontraktsbefal.

Voksenopplæringen skal være en kompensasjon for tap av utdanning og yrkespraksis som følge av lovbestemt førstegangstjeneste. Ikke minst bidrar VO til meningsfull utnyttelse av fritiden.

I voksenopplæringens regi er det også arrangert kurs spesielt tilrettelagt for elever med lese- og skrivevansker. Med et økende innslag av soldater med innvandrerbakgrunn, må man også vente seg et økende behov for perfeksjoneringsopplæring i norsk.

Forsvarets voksenopplæring har de senere år hatt et nært samarbeid med sivile arbeidskraftmyndigheter med sikte på å tilpasse kurstilbudene etter arbeidslivets behov, og således redusere antallet soldater som dimitterer til arbeidsledighet. På denne måte har Voksenopplæringen i Forsvaret gitt viktige bidrag til å holde arbeidsløsheten nede blant ungdommen.

I 2001 har VO disponert et budsjett på 121 mill. kroner. Personellets interesse for VO's undervisningstilbud har gjennom året vist seg svært stor, og budsjettmidlene er i sin helhet gått med. Det er rapportert at budsjettet og ikke personellets interesse er den begrensende faktor for virksomheten.

Budsjettet for 2002 er angitt å være 114,5 mill. kroner og er tilpasset et redusert antall personer i målgruppen. I sin beretning for 2001 skriver nemnda at den vil anbefale at budsjettet opprettholdes på et nivå som sikrer at undervisningstilbudene oppleves som en reell kompensasjon for det studie- og opplæringstap militærtjenesten medfører.

På denne bakgrunn mener nemnda at budsjettmidlene fortsatt bør disponeres og fordeles som øremerkede midler fra sentralt hold, slik at samordnede undervisningstilbud blir sikret nødvendig økonomisk oppfølging.

Nemnda tillater seg å bemerke at VO's ulike tilbud for fritidsstudier også bidrar til å holde mannskapene borte fra mulige rus- og stoffmiljøer ved tjenestestedene.

Omstillingen i Forsvaret har medført at de lokale VO-kontor også er blitt benyttet for etterutdanning og opplæring blant det tilsatte personell, bl.a. i forbindelse med overføring til ny stilling. Nemnda vil anta at den videre restrukturering av Forsvaret kan medføre behov for å anvende VO's personellmessige ressurser til ytterligere opplæringstiltak blant det tilsatte personell. Nemnda vil derfor advare mot organisasjonsmessige endringer som kan redusere mulighetene for slik fleksibel anvendelse av VO-ressursene.

I betraktning av den betydelige kapasitet og innsikt i pedagogikk og pedagogiske systemer som finnes i VO-systemet, synes det etter nemndas mening å være aktuelt å utvide muligheten for større anvendelse av Forsvarets VO-tjeneste i Forsvarets ordinære skolevirksomhet, som befalsskoler, fagskoler etc.

I 2001 har en blant de menige mannskaper opplevd en økende etterspørsel etter sertifiserende kurs innen områder som for eksempel vekter, yrkessjåfør (inklusive ADR, stroppekurs, tankkurs etc.), anleggsmaskin, truck, kran og sikkerhetskurs offshore. Dette er kurs som ikke er lette å finne i det offentlige skolesystemet, og private alternativer er som oftest meget dyre.

VO-tilbudet får en meget god presentasjon når de vernepliktige møter til rekruttskole. Her går man også gjennom en karriereplan for tjenestetiden. Utfordringen er imidlertid å få gitt informasjonen på et tidligere tidspunkt, slik at personellet kan planlegge hva man vil gjøre mens man er inne til tjeneste, før man møter.

Forelesning for eksamen philosophicum er i dag en del av tilbudet til voksenopplæringen ved alle Forsvarets avdelinger.

Voksenopplæring for truck-
sertifikat.

“I 2001 har en blant de
menige mannskaper opplevd
en økende etterspørsel etter
sertifiserende kurs innen
områder som for eksempel
veker, yrkessjåfør (inklusive
ADR, stroppekurs, tankkurs
etc.), anleggsmaskin, truck,
kran og sikkerhetskurs off-
shore. Dette er kurs som ikke
er lette å finne i det offentli-
ge skolesystemet, og private
alternativer er som oftest
meget dyre.”

Voksenopplæringen driver
også bilmekaniker-undervis-
ning.

Utsettelse med tjeneste og resttjeneste

Hvert år har Ombudsmannen behandlet en rekke saker fra personell som har søkt utsettelse med førstegangstjeneste, repetisjonsøvelser, HV-tjeneste og resttjeneste. Det dreier seg om mannskaper som på grunn av studier eller annen videregående utdanning har søkt om utsettelse og fått avslag, eller om personell som på grunn av egen næringsvirksomhet eller andre velferdsgrunner finner det vanskelig å ta den tjeneste de er pålagt på det tidspunkt de blir innkalt.

Mannskaper som skal begynne på videregående utdanning like etter førstegangstjenesten og som skal dimittere i oktober, søker gjerne førtidsdimisjon, dvs. at de søker om å få dimittere så tidlig at de kan få begynne ved semestrets eller skoleårets begynnelse. Inntil seks ukers førtidsdimisjon godkjennes nå som full førstegangstjeneste, mens de i tidligere år måtte ta resttjenesten igjen, enten i samme forsvarsgren eller bli overført til Heimevernet.

Likeledes har Ombudsmannen gjennom årene behandlet atskillige saker fra mannskaper som ønsker å bli overført til tjenestested nærmere hjemmet. Det kan være gifte mannskaper med små barn hvor ektefellen ikke kan klare problemene alene - uten slektninger til å hjelpe seg, eller fordi hun er syk. Det kan også være næringsvirksomhet som gjør det nødvendig for mannskapet å være nær hjemstedet for å kunne delta i virksomheten i en viss utstrekning. For enkelte er det en større belastning å tjenestegjøre langt borte fra hjemmet enn for andre, og i mange tilfelle har Ombudsmannen funnet situasjonen så alvorlig at han sterkt har anbefalt overføring.

Enkelte vernepliktige har også søkt overføring til Heimevernet av velferdsgrunner. Slike søknader har unntaksvis vært innvilget.

I denne saksgruppe finner man vanligvis klagetemaer som krever en nøye avveining mellom klagerens private/sivile interesser og Forsvarets tjenestlige behov. Det er Ombudsmannens erfaring at militære myndigheter vanligvis viser stor vilje til å imøtekomme velbegrunnede behov hos mannskapene. "Det er særlig grunn til å kreditere Vernepliktsverkets sentrale og regionale organer for samvittighetsfull skjønnsutøvelse." skriver eksempelvis Ombudsmannen i Dok. 5 for 2001 .

En sak som illustrer dette er en vernepliktig som ønsket Ombudsmannens bistand med tanke på å få innvilget utsettelse med resterende førstegangstjeneste. Klageren hadde innlevert utsettelsessøknad med den begrunnelse at han nå hadde fått tilbud om en stilling han svært gjerne ønsket å tiltre.

Med bakgrunn i nærmere undersøkelser, og inngående samtaler med klageren ble det avdekket at det forelå andre og mer akutte grunner for hans ønske om å slippe fri fra Forsvaret. Den klagende soldat var tidligere blitt overført til sitt tjenestested med begrunnelse i farens sykdomsproblemer. Det viste seg nå at sykdommen hadde forverret seg, og at det dessuten hadde oppstått komplikasjoner under stemorens svangerskap.

Situasjonen i hjemmet var ytterligere vanskeliggjort ved at stemoren også hadde ansvaret for et annet mindreårig barn. Etter å ha fått bekreftelse for disse nye opplysninger, ble saken tatt opp til ny behandling, hvorefter klageren ble meddelt at utsettelse var innvilget.

Rett mann på rett plass

Det fremgår av dokumentene at nemnda tidlig hevdet at det burde legges vekt på å få rett mann på rett plass, og at det burde utarbeides retningslinjer som sikret en jevn og naturlig omstilling fra sivil til militær. Allerede i beretningen for 1955 ble disse forhold trukket frem.

Nemnda var klar over at det ved sesjon ble lagt stor vekt på å vurdere den enkeltes evner, interesser og ønsker, men mente at det burde legges enda større vekt på dette. Det burde også legges vekt på slike spørsmål etter at første-gangstjenesten var påbegynt. Nemnda mente at mange av dem som var negative og lite villige dermed kunne bli positive og verdifulle soldater.

Omstillingen fra sivil til militær var også et problem som opptok nemnda, som mente at det store flertall av vernepliktige godtok nødvendigheten av et effektivt forsvar og den opplæring dette fører med seg. Det er imidlertid naturlig at de møter med en følelse av usikkerhet og spenning, mente nemnda, som også hevdet at de første ukene i militærforlegningene for de flestes vedkommende virker som litt av et sjokk.

“Det er ofte første gang de er hjemmefra, og det blir for mange en helt annen døgnrytme. De kommer til et mannssamfunn, de bor mange på samme rom og skal være sammen med ukjente mennesker fra helt andre kår og miljø. En kan sjelden være alene. De skal tilpasse seg militærlivets krav til disiplin. Omstillingen må for de aller fleste bli betydningsfull,” skrev nemnda i 1955.

Nemnda hadde inntrykk av at befalet ikke alltid var tilstrekkelig oppmerksom på dette, og at det ikke foregikk en planmessig jevn omstilling fra sivil til militær. Nemnda mente også at behovet for forklaringer og redegjørelser var størst i de første ukene og at det burde ofres mer tid og oppmerksomhet på å forklare hvorfor forholdene må være slik de er i Forsvaret.

Nemnda rådet til at det fra høyeste militært hold ble utarbeidet retningslinjer for befalets arbeid på dette felt i de første 2-3 ukene av rekruttjenesten for å få en jevn og naturlig omstillingsprosess fra sivil til militær.

Nemnda har også gjennom årene behandlet en rekke saker ved rørende ulike tjenesteforhold, som arbeidstidens lengde, oppstillinger og inspeksjon i helgene, erstatning for tap av effekter og utstyr, beordringer, forflytninger, hærverk, bråk og forhold mellom befal og menige. I den første tiden fikk Ombudsmannen en god del klager på befal for den måten de behandlet mannskapene på. I den senere tid har det vært svært få klager av denne karakter. I en stor organisasjon som Forsvaret er det vel ikke til å unngå at det fra tid til annen kan oppstå et motsetningsforhold mellom enkelte befalingsmenn og vernepliktige, men det er nå meget sjelden at slike episoder får en slik karakter at de blir brakt til Ombudsmannens kunnskap.

I 2001 ble det behandlet 1 skriftlig klagesak i kategorien som rubriseres som “vervede og kvinnelige soldater”. Gruppen omfatter foruten ordinært vervet personell (grenaderer) også kvinner som utfører frivillig militærtjeneste, og menig personell i frivillig tjeneste utenlands. Det er Ombudsmannens erfaring at det kvinnelige personell som etter egen søknad gjør militærtjeneste, finner seg vel til rette i det militære miljø. Også rent fritidsmessig skjer det en positiv utvikling i Forsvaret hva angår forholdene for kvinners militærtjeneste. Selv om kvinnene fortsatt utgjør en svært beskjeden andel av soldatmassen, må det ansees som positivt at jenter ikke sjelden velges som tillitsvalgt for soldatene.

Antallet klassifiserte kvinner i 2001 var ca. 450 mot ca. 170 året før. Skulle dette bli en trend for de kommende år, vil kvinneandelen blant norske soldater øke vesentlig.

“Det er ofte første gang de er hjemmefra, og det blir for mange en helt annen døgnrytme. De kommer til et mannssamfunn, de bor mange på samme rom og skal være sammen med ukjente mennesker fra helt andre kår og miljø. En kan sjelden være alene. De skal tilpasse seg militærlivets krav til disiplin. Omstillingen må for de aller fleste bli betydningsfull,” skrev nemnda i 1955.

Etterhvert begynte kvinner å tjenstegjøre; både som frivillig vernepliktige og som befal. Kvinneandelen er fortsatt liten, men økende.

Bildet er fra bro på en norsk fregatt.

*Befalsforlegning ved
Luftforsvarets skole i
Stavern. (nå nedlagt)*

Allerede i den første innberetningen til Stortinget peker nemnda på viktigheten av å få bygget befalsforlegninger og boliger for befalet og deres familier. I den neste beretning viet nemnda befalets problemer stor oppmerksomhet. Nemnda pekte bl. a. på at det ikke var noen yrkesgruppe som var så utsatt for offentlig kritikk som de militære befalingsmenn. Det var ingen som måtte skifte arbeidsplass så ofte som befalet, til tross for dette ble de bydd ytterst kummerlige messe- og boligforhold, og det manglet bolig til familien.

*Foto fra befalets spise-
messe på Bodø Flystasjon.*

Befalets tjenesteforhold

Tjenestemenn i Forsvaret har også anledning til å ta opp sine problemer med Ombudsmannen. Denne rett er noe innskrenket i forhold til de vernepliktiges, idet det i instruksens § 3 b heter:

"Behandle henvendelser fra tjenestemenn i Forsvaret når de ikke ifølge annen bestemmelse skal sendes tjenestevei."

Skulle denne bestemmelsen praktiseres strengt etter ordlyden ville tjenestemennenes adgang til å henvende seg til Ombudsmannen være meget begrenset. Under Stortingets behandling av forslaget til instruks ble det imidlertid uttalt at tjenestemenn først måtte ha tatt opp sin sak tjenestevei før den kunne tas opp med Ombudsmannen.

De første årene var nemnda opptatt av befalets generelle forhold, noe som ble viet stor oppmerksomhet i beretningene til Stortinget. Nemnda har dog hele tiden vært oppmerksom på at dette først og fremst har vært befalsorganisasjonenes arbeidsoppgave. Det ble i sin tid fra Stortingets side gitt uttrykk for tvil om Ombudsmannen og nemnda skulle behandle saker som angikk befalets lønns- og arbeidsforhold. I de senere år har derfor Ombudsmannen i det alt vesentlige bare behandlet saker reist av den enkelte tjenestemann. I en del tilfelle tas slike saker i dag opp gjennom befalets organisasjoner. På bakgrunn av den erfaring Ombudsmannen vinner ved behandling av tjenestemannssaker blir det i beretningen til Stortinget gitt uttrykk for mer generelle synspunkter på tjenestemennenes forhold.

Allerede i den første innberetningen til Stortinget peker nemnda på viktigheten av å få bygget befalsforlegninger og boliger for befalet og deres familier. I den neste beretning viet nemnda befalets problemer stor oppmerksomhet. Nemnda pekte bl. a. på at det ikke var noen yrkesgruppe som var så utsatt for offentlig kritikk som de militære befalingsmenn. Det var ingen som måtte skifte arbeidsplass så ofte som befalet, til tross for dette ble de bydd ytterst kummerlige messe- og boligforhold, og det manglet bolig til familien. Fantes det familieboliger, førte ofte flyttingen til en liten og økonomisk vanskeligstillet kommune og dermed redusert levestandard for familien, bl. a. på grunn av større utgifter til barns skolegang, lege-/tannlegebesøk etc. Personelladministrasjonen var svakt utbygget, dette skapte også problemer. Befalets innflytelse på ansettelser var liten, ansettelsesråd var dengang ukjent. Systemet med tjenesteuttalelser hersket det adskillig misnøye med. Nemnda fant det viktig å peke på at også befalet hadde sine problemer som fortjente oppmerksomhet. Nemnda foreslo at Forsvarsdepartementet eller en offentlig nedsatt komité fikk i oppdrag å utrede befalets problemer og fremlegge forslag som i vesentlig grad rettet på forholdet. Det var nemndas oppfatning at et effektivt forsvar ikke kunne bygges uten et dyktig og tilfreds befalskorps. Forslaget om en slik komité fikk positiv støtte både i Forsvarskomiteen og Forsvarsdepartementet.

I 1956 oppnevnte Forsvarsdepartementet "Komiteen til utredning av tiltak som bør iverksettes i anledning det militære befals spesielle problemer".

Utvalget avga sin innstilling i januar 1957 og foreslo følgende: "Befalet bør gis mulighet for å skaffe seg tilfredsstillende boliger. Befal som av hensyn til tjenesten ikke kan slå seg ned på et bestemt sted bør skaffes bolig ved statens forsyning. For å utnytte Forsvarets boliger best mulig innføres korttidskontrakter som betinger tilbakebetaling av en del av den innbetalte leie ved punktlig oppfyllelse av kontrakten. Det opprettes en stilling som boliginspektør i Forsvaret. Økonomiske tillegg i Forsvaret indeksreguleres. Det nåværende omflytningstillegg økes, og i tillegg til dette foreslås et forhøyet omflytningstillegg i de to første år etter beordringen. Godtgjøring for utgifter ved kortvarig tjeneste utenfor standkvarter justeres."

Komiteens forslag gikk således først og fremst på befalets boligforhold og økonomiske forhold. De tiltak som ble foreslått løste selv sagt ikke befalets boligproblemer med ett slag. Nettopp befalets boligforhold er et område som er omtalt i de fleste av nemndas innberetninger til Stortinget.

Befalets misnøye gjaldt imidlertid også andre områder som f. eks. ordningen med tjenesteuttalelser. Ombudsmannen hadde de første årene til behandling ganske mange klager over tjenesteuttalelser. Dette spørsmål ble derfor viet oppmerksomhet i beretningene til Stortinget både i 1956 og 1957. Fra januar 1958 ble det for Hærens vedkommende satt i verk en nyordning når det gjaldt utstedelse av tjenesteuttalelser. Ordningen ble fastsatt til prøve i 3 år.

I 1960 ble det oppnevnt et nytt utvalg som skulle vurdere befalets tjenesteforhold. Ombudsmann Arthur Ruud ble oppnevnt som formann for "Personellutvalget for Forsvaret" som ble utvalgets betegnelse. Utvalget avga sin innstilling i april 1962 og la bl. a. frem en rekke forslag om avgangs- og aldersbestemmelser, normer for fordeling av grader, rekruttering av kvalifisert personell, avansementsforhold og karrieremuligheter for befal i de ulike deler av Forsvaret.

Personellutvalget for Forsvarets innstilling danner grunnlaget for den befalsordning som gjelder idag. Denne ordning har vært gjenstand for endel misnøye. Dette kom bl. a. til uttrykk gjennom de saker som ble tatt opp med Ombudsmannen, idet antall saker som hadde sammenheng med avansements- og beordringsforhold økte.

I 1971 tok nemnda for seg det utvidede beordringssystemet og pekte på at måten det ble praktisert på hadde skapt misnøye. Systemet hadde ført til at det for en del befal var klart allerede i ung alder at de ikke hadde muligheter for ytterligere avansement med de uheldige virkninger dette naturlig ville ha. I selve vurderingen av opprykkskandidatene mente nemnda at det kunne skje feil som systemet ga små muligheter for å rette opp. Opprykksvurderingene sett i sin helhet ga kanskje ikke så galt resultat, men for den enkelte, som av og til med rette mente seg urettferdig behandlet, ville myndighetenes helhetsvurdering gjøre det vanskelig å få endret en avgjørelse.

Det var ikke bare selve systemet som skapte misnøye, men også enkeltvis beordringer. Ombudsmannen mente at byrdene i denne forbindelse ble for søkt fordelt så rettferdig som mulig, men det var klart at det også på dette område kunne bli truffet avgjørelser som det pga. myndighetenes helhetsvurdering kunne være vanskelig å få endret.

Det ble også fremhevet at en måtte se beordringssystemet i sammenheng med boligproblemene. En forutsetning for en vellykket gjennomføring av beordringssystemet var at det skulle skaffes tilstrekkelig med boliger. Denne forutsetning var ikke oppfylt over alt, skrev nemnda i 1971.

I januar 1973 ble det så oppnevnt et nytt utvalg som fikk i oppdrag å studere erfaringene som var gjort og eventuelt fremme forslag til endringer i gjeldende ordning. Utvalget, som hadde ombudsmann Edgar Andreassen som formann, avga sin innstilling i september samme år.

Utvalget fremmet en rekke forslag til endringer.

Som nevnt viet nemnda i de første årene. tjenestemennenes generelle forhold stor oppmerksomhet, og antall enkeltsaker tatt opp av tjenestemenn var i disse årene relativt stort. I årene 1955 - 57 ble det således reist henholdsvis 113, 120 og 109 saker. I de senere år har antallet saker reist av tjenestemenn ligget atskillig lavere.

I beretningen for 1962 pekte nemnda på at omorganiseringer og forflytninger av avdelinger fra tid til annen skapte problemer både for befalet og deres familier. Det var nemndas oppfatning at disse problemer unødig ble forsterket ved at befalet ble så lite orientert om forestående endringer.

I 1966 tok nemnda opp en spesiell side ved befalets boligproblemer, adgangen til fremleie av leiligheter i husbankfinansierte boliger. Fremleie av slike leiligheter tillates bare for en kortere tid og ikke i noe tilfelle så lenge som befalets normale beordningsperioder. På bakgrunn av de sakene Ombudsmannen hadde hatt til behandling, henstilte nemnda til Forsvarsdepartementet om å ta disse spørsmål opp med Kommunaldepartementet. Nemnda fant det urimelig at befalet i tillegg til alle de problemer skifte av tjenestested medførte også skulle få vanskeligheter med å beholde sine leiligheter på grunn av retningslinjer som ikke tok hensyn til befalets spesielle tjenesteforhold.

I beretningene for 1969 og 70 pekte nemnda på de vanskeligheter i forholdet mellom befal og menige som ble skapt av endel tjenesterutiner og måten disse ble gjennomført på og de tiltale- og omgangsformer som ble benyttet, og som for de vernepliktige syntes både stive og unaturlige. Disse forhold var gjenstand for kritikk, først og fremst rettet mot det befal ute ved avdelingene som i den daglige tjeneste sto overfor mannskapene. Nemnda pekte imidlertid på at denne kritikk måtte rettes mot bestemmelser gitt av sentrale myndigheter og som befalet ute ved avdelingene lojalt måtte følge. Nemnda pekte også på at de liberaliseringstiltak som etter hvert ble gjennomført kunne skape vanskeligheter for befalet.

Som nevnt tok nemnda i 1971 opp den misnøye som var rettet mot det utvidede beordringssystem. Det ble samtidig pekt på en del andre vanskeligheter for befalet. På bakgrunn av de vesentlige forbedringer som var gjennomført for de vernepliktige, pekte nemnda på hvor viktig det var at utviklingen for de vernepliktige og de ansatte gikk parallelt og at Forsvaret var avhengig av at befalskorpset fikk forholdene lagt til rette for sin vanskelige gjerning. Nemnda kom tilbake til disse forhold i sin beretning for 1973.

Ut fra de samtaler nemnda hadde hatt spesielt med lavere befal, synes det å være dette befals oppfatning at de meniges problemer lettere lot seg løse enn befalets problemer. Nemnda fant ikke grunn til å ta standpunkt til om denne oppfatning var riktig, men pekte på at det alvorlige var at deler av befalskorpset i det hele tatt hadde denne oppfatning. Nemnda håpet at den forsvarskommisjon som skulle nedsettes, ville få i oppdrag å vie befalets forhold bred oppmerksomhet.

Et nytt trekk i bildet når det gjelder behandling av befalskorpsets problemer, er den aktivitet som forskjellige befalsfrueforeninger legger for dagen.

I henvendelser til sentrale myndigheter og til Ombudsmannsnemnda er det tatt opp en lang rekke problemer som mannens tjeneste skaper for befalsfamiliene. Det er først og fremst lagt vekt på hustruens yrke og sosiale tilknytning, barnas skolegang og den usikkerhet beordringssystemets praktisering fører med seg

Sentrale myndigheter har reagert positivt på disse henvendelser. De fleste av de forhold som er tatt opp, må løses gjennom forhandlinger mellom myndighetene og befalets organisasjoner, men befalsfruenes syn på disse forhold er det verdifullt å være kjent med når en avgjørelse skal tas.

En rekke av de tjenestemessige problemer for befalet og dets familier som fantes i nemndas første 30-40 år, er mer eller mindre borte. Både gjennom den generelle samfunnsutviklingen og gjennom reformer i Forsvaret. I tillegg til utvidete beordringssystemer er stilling etter søknad satt i system og den generelle beredskap fra den kalde krigs dager er forsvunnet. Når det gjelder arbeidstidsordninger ble disse dramatisk forandret og forbedret rundt 1980. Det samme ble lønnskompensasjon for befalet.

Noen enkeltsaker

Befalet, både som gruppe og som individer, har hatt stor nytte av Ombudsmannen. Antall saker er sunket meget, men mange av dem er blitt mer kompliserte og arbeidskrevende. Eksempelvis var det 79 saker i 1969, mot 17 saker i 2001 og 18 saker i 2000. De langt fleste klagesaker fra befalet finner en i kategoriene tilsetting, forbigåelse og økonomiske forhold. Det forekommer også klager i forbindelse med tjenesteuttalelser.

De senere år er det også mottatt henvendelser vedrørende avslag på søknad om yrkestilsetting som befal og henvendelser vedrørende de avgangsstimulerende tiltak.

Om en plukker ut en del enkeltsaker, så vil dét som i beretningen til Stortinget beskriver på en halv side, kunne skjule et møysommelig saksarbeid over år, med en rekke ekspedisjoner frem og tilbake til forskjellige instanser i Forsvaret - og i andre berørte departementer.

IKKE DISPENSASJON

En sersjant hadde 6 års midlertidig tjeneste bak seg som velferdsoffiser. Han hadde lagt for dagen særdeles gode egenskaper som velferdsoffiser. Avdelingen ville gjerne ha ham fastere knyttet til tjenesten, enten ved en åremålstilsetting eller ved fast ansettelse. Saken ble tatt opp med vedkommende forsvarsgren. Sersjanten tilfredsstiller ikke kravene hverken for fortsatt midlertidig tjeneste eller for fast ansettelse, og man fant ikke forholdene så spesielle at det var aktuelt med dispensasjon fra gjeldende bestemmelser. For å lette overgangen til sivil virksomhet ble den midlertidige tjeneste forlenget først til august 1969, deretter til februar 1970, samtidig som vedkommende avdeling og kommando ble pålagt å yte sersjanten bistand i forbindelse med overgangen til sivil virksomhet. Ombudsmannen hadde intet å bemerke til den avgjørelse som ble truffet.

*...på vei til flaggheis under
ledelse av en kvartermester.*

IKKE KVALIFISERT

En stabssersjant klaget over at han ikke var gitt opprykk til løytnant og beordret til tjeneste i en stilling som instruktør ved en av Forsvarets skoler som han mente han var vel kvalifisert for. Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som redegjorde nøye for saksbehandlingen. Det gjaldt i dette tilfelle en instruktørstilling ved en skole som utdanner befal. Det stilles i den forbindelse strenge krav, og sjefen for vedkommende forsvarsgren fant ikke å kunne anbefale stabssersjanten tilsatt som løytnant og beordret i stillingen. De øvrige søkere var heller ikke funnet skikket for stillingen som forble ubesatt både etter 1. og 2. gangs kunngjøring. Ombudsmannen var enig i den skjønnsmessige vurdering som lå til grunn for avgjørelsen.

REDUSERT LØNN

En kaptein hadde fått avskjed på redusert lønn. Han hadde deretter søkt en sivil stilling som sekretær I i Forsvaret og ble av tilsettingsrådet funnet best kvalifisert for stillingen. Ved en misforståelse var han blitt informert om dette før saken hadde vært forelagt Forsvarsdepartementet til godkjenning, og hadde innrettet seg etter dette. Departementet nektet imidlertid å godkjenne ansettelsen i sekretærstillingen. Begrunnelsen for dette var bl. a. at kapteinen kunne dekket den samme stilling ved en innbeordning som tjenestegjørende offiser. På grunn av den spesielle situasjon som var oppstått ved at kapteinen hadde fått meddelelse om at han ville få den sivile stilling, og da han ennå ikke hadde fratrådt sin militære stilling, fant departementet å kunne samtykke i at kapteinen ble innbeordret som tjenestegjørende offiser for å dekke stillingen mot at avskjeden på redusert lønn ble annullert.

Ombudsmannen uttalte at det i bestemmelsene om avskjed på redusert lønn er forutsatt at den som får slik avskjed kan søke annen stilling i staten og det er fastsatt spesielle lønnsvilkår i slike tilfelle. Det synes å være en inkonsekvens når tilsetting i Forsvaret holdes utenom. På den annen side var Ombudsmannen enig i at det ikke kan være i Forsvarets interesse å gå veien om avskjed og ny tilsetting og dermed en høyere totallønn når vedkommende kunne vært innbeordret i samme stilling. Ombudsmannen fant derfor ikke departementets avgjørelse i saken urimelig. Kapteinen hadde imidlertid på grunn av meldingen om at han var tilsatt i den sivile stilling avslått et tilbud om en stilling i det sivile som totalt sett ville gitt ham bedre økonomiske kår og mente det var urimelig at han skulle bære det økonomiske tap på grunn av feil begått av Forsvaret. Dette spørsmål ble på ny tatt opp med Forsvarsdepartementet som fastholdt sin tidligere avgjørelse. Ombudsmannen gjorde kapteinen oppmerksom på at Ombudsmannen intet ytterligere kunne foreta seg, og at spørsmålet om erstatning eventuelt måtte bringes inn for domstolen.

REP-ØVELSE

To vernepliktige løytnanter i Sjøforsvarets intendatur som ble innkalt til repetisjonsøvelse i Kystartilleriet høsten 1969, har tatt opp med Ombudsmannen spørsmålet om lovligheten av denne innkalling.

De to løytnanter har fått sin utdanning ved Sjøkrigsskolens intendanturof-

fiserslinjes nederste avdeling. Etter 1 års skolegang og praktisk tjeneste ble den ene vernepliktig fenrik med 21 måneders plikttjeneste. I denne tjeneste ligger den egentlige plikttjeneste på 12 måneder, samt tre senere repetisjonsøvelser i 3 måneder. Den andre hadde en plikttjeneste på 2 år og avtjente samtidig de repetisjonsøvelser han kunne pålegges, slik at han fikk en sammenhengende tjeneste etter utdanning på 2 år og 9 måneder. Begge hevder å ha fått melding om at de derved er fritatt for ytterligere tjeneste i fredstid. De hevder at de med dette er ferdig med sin tjeneste i fred og derfor ikke kan overføres til Kystartilleriet og pålegges repetisjonsøvelse i den forbindelse.

Om dette spørsmål har Sjøforsvarets stab uttalt bl.a.. følgende:

“Av forannevnte fremgår det at den plikttjeneste løytnanten har utført, er den tjeneste han kontraktmessig forpliktet seg til ved opptak som elev ved Sjøkrigsskolen.

Plikttjeneste etter endt utdanning fritar imidlertid ingen for den tjeneste en vernepliktig kan pålegges ifølge vernepliktsloven, uansett hvilken forsvarsgren vedkommende tilhører.

Under henvisning til forannevnte kan Sjøforsvarets stab ikke se at det er gjort noe løftebrudd mot vernepliktig løytnant, eller andre av samme årskull fra Sjøkrigsskolens nederste avdeling.”

Ombudsmannen kan ikke være enig i det syn Sjøforsvarets stab har gitt uttrykk for, idet det her er tale om to former for tjeneste, den egentlige plikttjeneste som følge av utdannelsen og den ordinære tjeneste en vernepliktig kan pålegges ifølge vernepliktsloven. Det synes å være klart at den plikttjeneste som er en direkte følge av utdannelsen er for den ene ett år og for den andre to år. Det heter herom i den brosjyre som inneholder bestemmelser om tilsetting, plikttjeneste med videre:

“Uteksaminerte kadetter for nederste avdeling på sjøoffisers- og maskinlinjen som ikke blir tatt opp i øverste avdeling tilsettes som vernepliktige offiserer med fenriks grad. De gjør 1 års plikttjeneste fra tilsettingsdagen og har deretter i fred plikt til 3 repetisjonsøvelser på 3 måneder. som regel etter 4, 8 og 12 år.

Uteksaminerte kadetter fra nederste avdeling på intendanturoffiserslinjen tilsettes som vernepliktige offiserer med fenriks grad. De gjør 1 års plikttjeneste fra tilsettingsdatoen.”

Denne plikttjeneste er så senere endret til to år.

De tre ganger tre måneders tjeneste løytnantene har fått i tillegg til den rene plikttjeneste må derfor, så vidt Ombudsmannen kan forstå være den tjeneste som kan pålegges dem i henhold til vernepliktslovens § 9 pkt. 1, i alle fall har det vært høyst naturlig for løytnantene å forstå det slik.

Ombudsmannen forela saken for Forsvarsdepartementet. Det angjeldende personell fikk forøvrig utsettelse med tjenesten til spørsmålet var klarlagt. Ombudsmannens syn vant frem.

TILBØRLIG VARSOMHET

En løytnant klaget til Ombudsmannen over at hans forsvarsgren ikke hadde utvist tilbørlig varsomhet i forbindelse med behandlingen av en søknad om utsettelse med en beordring. Søknaden var sendt av velferdsgrunner, sykdom innen familien, og som bevis var det sendt med en legeattest fra distriktslegen

på hjemstedet. Søknaden var sendt tjenestevei i lukket konvolutt merket "Personellsak" sammen med et følgeskriv som ikke inneholdt andre opplysninger enn at saken gjaldt en begrunnet søknad om utsettelse med beordring. Svaret fra vedkommende forsvarsgren var formulert slik:

"Sjefen for - - - har innhentet Sjefslegen for - - - uttalelse vedrørende de medisinske opplysninger i saken og finner på grunnlag her av ikke å kunne imøtekomme Deres søknad om utsettelse i et år med beordring til"

Gjenpart av dette skriv var sendt tre forskjellige militære myndigheter. Klageren hevdet at forholdet på denne måte var gjort kjent for relativt mange. Videre hevdet klageren at uttalelsen måtte forstås slik at det var personlige medisinske grunner som var årsak til søknaden og at dette kunne bevirke feilaktige slutninger om hans person. Selv om søknaden hadde vært basert på personlige medisinske grunner ville fremgangsmåten være ukorrekt. En søknad hvor private personlige forhold ble lagt til grunn måtte etter løytnantens oppfatning bli behandlet på en konfidensiell måte enten det dreide seg om medisinske eller andre opplysninger.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som bekreftet at søknaden var sendt i lukket konvolutt vedlagt erklæring fra lege. Det var vanlig praksis at slike saker ble sendt Sjefslegen til uttalelse. Hverken Sjefslegen eller vedkommende forsvarsgren hadde omtalt saken annet enn i generelle vendinger med opplysning om at søknaden var avslått etter at de medisinske opplysninger var vurdert. Detaljer var ikke noe sted beskrevet. Saksbehandlere på personellsektoren har taushetsplikt, dette var tilfelle også hos de myndigheter som hadde fått gjenpart av avgjørelsen. Det kunne således ikke være tale om at saken var kjent av mange.

Ombudsmannen var enig med løytnanten i at de som leste avgjørelsen ville kunne dra den slutning at de anførte medisinske grunner gjaldt ham personlig. Det var imidlertid ikke gitt detaljerte opplysninger som kunne skade løytnanten. Ombudsmannen fant at vedkommende forsvarsgren hadde opptrådt med tilbørlig varsomhet. De medisinske opplysninger som var anført i søknaden var også grunnlag for myndighetenes avslag. Avgjørelsen var bare meddelt personell som var underlagt bestemmelsene om taushetsplikt. Saken foranlediget således ikke ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.

UTDANNING VED NTH

Fem løytnanter klaget over uttak av personell til utdanning ved Norges tekniske høgskole. Det var fem søkere fra yrkesteknisk befal krets II, en søker fra krets I samt en utskrevet sersjant. Klagerne anførte at søkeren fra krets I ikke fylte kravene til opptak som bl. a. var følgende: Realartium og minst 26,2 høgskolepoeng, eller 3-årig teknisk skole med gjennomsnittskarakter 2,5 eller bedre. Søkeren fra krets I hadde bare 25,9 høgskolepoeng. Søkerne fra krets II hadde alle 3-årig teknisk skole som opptaksgrunnlag og hadde så gode karakterer at fire av dem hadde konkurrert seg til en plass fra i år, mens den femte allerede hadde fullført første studieår på egen bekostning (tjenestefrihet utenfor nummer). Med hensyn til alder fylte ingen av søkerne kravene. Ved vurderingene av alderen måtte man imidlertid ta hensyn til at søkerne fra krets II med teknisk skole ville få et års kortere studietid ved å følge et 4 ukers matematikkurs i tiden før opptak. To av søkerne fra krets II

Enhver kan henvende seg til Ombudsmannen for hjelp. For befalet, både det fast tjenestegjørnde, for befal i Heimevernet og for det vernepliktige befalet er det en stor trygghet.

hadde også lengre tjeneste enn søkeren fra krets I Dette var første år beordring til slik utdanning var mulig også for personell fra krets II . Søkere fra krets II så beordringen av søkeren fra krets I som et forsøk på å la personell fra krets I beholde gamle privilegier.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som opplyste at av samtlige søkere var det bare den utskrevne sersjant som fylte de formelle krav for opptak. Ved en samlet vurdering måtte imidlertid han stå tilbake for de øvrige søkere. Ved en sammenliknende vurdering av de øvrige kom man til at søkeren fra krets I, alle forhold tatt i betraktning, var den best kvalifiserte. Han var den som best imøtekom kravet om alder, han tilfredstilte også høgskolens krav om minimum 25 poeng, han hadde også meget tilfredsstillende karakterer i realfag under sin utdanning i Forsvaret og var derfor foretrukket fremfor de øvrige.

Ombudsmannen meddelte klagerne at det fra Ombudsmannens side var vanskelig å foreta seg noe i saken. Avgjørelsen bygget på en skjønnsmessig vurdering av alle forhold vedrørende søkerne, også forhold som ikke direkte gjaldt kvalifikasjonene for opptak, noe det etter Ombudsmannens oppfatning måtte være anledning til. Ombudsmannen var klar over at det for søkerne fra krets II ville fortone seg som om søkeren fra krets I var favorisert. Etter Ombudsmannens oppfatning forelå det imidlertid ikke en avgjørelse som var så åpenbart urimelig at den ga Ombudsmannen grunnlag til å gripe inn.

KOMPENSASJON PÅ FRIDAGER

En kaptein som gjorde tjeneste som rullefører, reiste spørsmålet om han kunne pålegges tjeneste på frilørdager og søndager som funksjonær under idrettslige arrangementer uten noen form for kompensasjon, om han kunne pålegges å delta i idrettskonkurranser på fridager og andre søn- og helligdager uten kompensasjon og om stridsdommertjeneste i 6 til 10 døgn kom inn under bestemmelsen om korttids- eller langtidsøving. Han ba om å bli orien-

tert om Ombudsmannens syn på dette spørsmål, idet det var mange ved avdelingen som var berørt av disse spørsmål.

Ombudsmannen viste til Arbeidstidsbestemmelsene for befal i Forsvaret. Dette reglement gjelder for personell plassert i til og med lønnsklasse 17. Det er således ikke graden, men den lønnsmessige plassering som er avgjørende. Ombudsmannen ga uttrykk for at dette personell ikke kunne beordres i slik tjeneste som nevnt av kapteinen uten kompensasjon. Stridsdommertjeneste i 6-10 døgn er etter de definisjoner som er inntatt i reglementet å betrakte som langtidsøvinger. Korttidsøvinger er øvinger på inntil 6 timers varighet.

VILLE HA AMMUNISJON

En vernepliktig sersjant klaget over vedkommende kommandos fortolkning av ammunisjonsregulativet. Ifølge dette regulativ kan stadig tjenestegjørende befal som er konkurranseskyttere, på nærmere bestemte vilkår tildeles et bestemt antall skudd pr. år. Søknad om tildeling for et kalenderår må være inne innen 1. november året før. Sersjanten ble uteksaminert fra en befalskole med 2 års plikttjeneste den 19. desember 1969. Han hadde søkt om tildeling av ammunisjon for året 1970, men søknaden som var anbefalt av skolen, var avslått. Avslaget var sannsynligvis begrunnet med at sersjanten ikke hadde befalsstatus i det øyeblikk han søkte om tildeling av ammunisjon. Han fant dette urimelig og hevdet at den fortolkning av bestemmelsene som var lagt til grunn ville føre til forskjellsbehandling, avhengig av om man var uteksaminert før eller etter 1. november.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som fant å kunne akseptere at personell som uteksamineres som befal innen årets utløp betraktes som søknadsberettiget for påfølgende års tildeling. Det ville overensstemmende med dette bli gitt supplerende bestemmelser til ammunisjonsregulativet.

FOR MEGET UTBETALT LØNN

Ombudsmannen har hatt enkelte henvendelser fra tjenestemenn og vernepliktige mannskaper som er pålagt å betale tilbake for meget utbetalt lønn eller forskjellige former for tillegg og godtgjøringer. Ombudsmannen finner ikke grunn til å gå nærmere inn på de enkelte saker. I en av sakene skrev Ombudsmannen slik til avdelingen:

“Ombudsmannen har mottatt avdelingens skriv av 2. sep. 1969. Fotokopi av skrivet ble oversendt NN som den 15. sep. har skrevet til Ombudsmannen.

Han bestrider avdelingens fremstilling av de faktiske omstendigheter i forbindelse med den etablerte trekkordning. Han hevder også å ha oppfylt sin undersøkelsesplikt.

Etter min oppfatning er det høyst tvilsomt om det er hjemmel for et krav om tilbakebetaling av for meget utbetalt lønn. Det finnes ingen bestemmelser om dette, og når det gjelder rettspraksis er den høyst forskjellig. Tilbakesøkningskravet anerkjennes eller nektes anerkjent alt etter som det ene eller annet ansees for mest rettferdig etter en vurdering av omstendighetene i det enkelte tilfelle. Jeg er klar over at det er momenter som taler både for og imot et slikt tilbakesøkningskrav. Dette skulle gjøre det nødvendig å vurdere hvert enkelt tilfelle for seg. Det synes imidlertid ikke å være tilfelle i Forsvaret hvor

det er min erfaring at trekk iverksettes automatisk når man oppdager at det av en eller annen grunn er utbetalt for mye. Hvis NN's fremstilling er riktig er denne saken typisk for vanlig praksis i Forsvaret. Jeg kan forstå at den som har gjort feilen er redd for selv å komme i økonomisk ansvar og derfor gjerne vil ha det for meget utbetalte trukket inn hurtigst mulig, men jeg er som nevnt i tvil om det i en hver situasjon er riktig overfor lønnsmottakeren som er den svake parten i en slik sak.

Det synes som om man i Forsvaret ser tjenestereglementets bestemmelser om undersøkelsesplikt som tilstrekkelig hjemmel for tilbakesøkningskravet. Dette kan ikke være riktig. Den kontrollplikt som er pålagt lønnsmottakeren er at han skal kontrollere at det mottatte beløp stemmer med utbetalingslisten. Dernest skal han i rimelig utstrekning kontrollere at det mottatte beløp er i samsvar med gjeldende regulativer og bestemmelser. Som eksempel på tilfelle hvor han plikter å si i fra er nevnt dobbelt utbetaling, tydelig avvik fra tidligere utbetalinger og andre feil utbetalinger når feilen burde være åpenbar. Det er her tydelig tatt sikte på tilfelle hvor mottakeren må være i ond tro. Det kan ikke være tilfelle i denne sak. Med det utall av bestemmelser om lønn og tillegg som finnes i Forsvaret og alle de forutsetninger som kan være knyttet til plassering i de respektive lønnsklasser, er det ikke lett for den enkelte til en hver tid å avgjøre hva som er riktig, det viser jo blant annet det faktum at de som er ansatt for å ta seg av dette og som må forutsettes å være eksperter fortolker bestemmelsene feilaktig. Det kan i dette tilfelle ikke være tvil om at NN har mottatt tillegget i god tro, rent bortsett fra at han hevder å ha forespurt om utbetalingen er riktig og har fått dette bekreftet.

Det er etter min oppfatning uholdbart at den som har gjort feilen uten videre iverksetter trekk, en slik sak burde først behandles av høyere myndighet hvor man fikk en nøktern vurdering av de foreliggende omstendigheter.

I denne saken foreligger det motstridende opplysninger om det faktiske forhold. Det synes derfor å være nødvendig å få brakt på det rene hva som egentlig har foregått. Deretter kan det være grunn til å forelegge saken for departementet for å få departementets vurdering av spørsmålet om tilbakebetaling.”

Ombudsmannen tok deretter saken opp med departementet og skrev bl.a.:

“Jeg har fra tid til annen hatt til behandling henvendelser fra vernepliktige og ansatt personell som mener seg urettferdig behandlet i forbindelse med krav om tilbakebetaling av for meget utbetalt lønn eller tillegg, beløp som vedkommende hevder å ha mottatt i god tro.

Den praksis som følges i Forsvaret er at et for meget utbetalt beløp uten videre trekkes eller forlanges tilbakebetalt når feilen oppdages uten at de nærmere omstendigheter i forbindelse med utbetalingen vurderes. Trekket settes ofte så høyt at dette skaper alvorlige problemer og iverksettes av og til uten avtale med eller samtykke av den som skal trekkes. Tidsfrist for tilbakebetaling der hvor det ikke er trekkmuligheter settes også uten avtale med vedkommende om hans muligheter for å overholde fristen.

Ut fra de erfaringer jeg har gjort i slike saker, synes ikke Forsvarets praksis hverken når det gjelder spørsmålet om tilbakebetaling skal finne sted eller hvordan dette skal foregå å ha hjemmel hverken i lovbestemmelse eller i rettspraksis. Etter min oppfatning er det behov for nærmere regler om dette.

Jeg ville sette pris på snarest mulig å bli orientert om departementets syn på dette problem som her er reist.”

Departementet ga følgende svar:

"Forsvarsdepartementet viser til Ombudsmannen for Forsvarets ovennevnte brev av 31. okt. 69. Følgende utdrag av Statens Personelhåndbok (pkt. 271) vil bli kunngjort for Forsvarets personell: "FOR MEGET UTBETALT LØNN

I statsadministrasjonen er det en fast praksis at for meget utbetalt lønn normalt gjøres opp ved trekk i senere lønnsutbetalinger. Spørsmålet om tilbakebetalingsplikt må eventuelt avgjøres i hvert enkelt tilfelle i samsvar med gjeldende rettsregler. I korte trekk vil spørsmålet om plikt til tilbakebetaling etter de nevnte regler være avhengig av om tjenestemannen har mottatt det for meget utbetalte i aktsom eller begrunnet tro. Den endelige avgjørelse treffes av Riksrevisjonen. Med mindre spesielle unntaksforhold er til stede er således hovedregelen at feilaktig for meget utbetalt lønn skal gjøres opp ved trekk i senere utbetalinger. Trekket må for deles på flere utbetalinger hvis det ellers ville virke urimelig tyngende for tjenestemannen."

FORBIGÅELSE?

En major som hadde søkt på stillingen som stabssjef ved en av Forsvarets avdelinger, ønsket Ombudsmannens gjennomgang av tilsettingssaken.

Med bakgrunn i sitt kjennskap til de konkurrerende søkere, var han forundret over ikke å ha nådd frem i konkurransen om stillingen.

Saken medførte en langvarig saksbehandling og korrespondanse både i forhold til FO og Forsvarsdepartementet. Til tross for grundige undersøkelser viste det seg vanskelig å bringe på det rene hvilke konkrete vurderinger som hadde ledet til det endelige tilsetningsvedtak.

Etter ca. 15 måneders saksbehandling skrev Ombudsmannen avsluttende slik til klageren:

"I anledning ovennevnte sak vises til telefonsamtale den 18. oktober 2000, idet vi dessverre må medgi at det har tatt lang tid for å søke belyst om det i tilsettingssaken er bygget på en saklig sammenlignende vurdering av søkerens realkompetanse for stillingen.

Idet klagesaken gjelder vedtak truffet av Forsvarssjefen etter administrasjonens innstilling, ble det i siste omgang ansett nødvendig å forelegge saken for kontroll av Forsvarsdepartementet.

Utfallet av FDs kontroll er gitt i brev fra FD til Ombudsmannen datert 16. oktober 2000.

Ombudsmannen skriver deretter til klageren:

"Som det fremgår har departementet ikke funnet grunn til å kritisere verken administrasjonen eller Rådet i disponeringssaker i dette tilfellet.

FDs uttalelser vedrørende begrunnelse av tilsetningsvedtak forutsettes å gjelde forholdet til partene/søkerne. Skjønnsmessige vurderinger bygger på faktorer som gjerne kan bli vektlagt noe forskjellig av de enkelte personer i tilsetningsprosessen, og søkerne har derfor ingen rett til å få noen nærmere begrunnelse for de vurderinger som ledet til vedtaket.

Ombudsmannen har imidlertid rett til innsyn i sakens samtlige dokumenter, dvs. utover de aktuelle partsrettighetene, og i forbindelse med kontrolloppgaven på Stortingets vegne blir bl.a. kontrollert de premisser og begrunnelser som legges til grunn for de skjønnsmessige vurderinger som foretas av tilsettingsmyndigheten.

Forsvarets personellhåndbok (FPH) del B pkt. 5.7.6 fastslår at innstil-

lingen av 3 søkere i prioritetsrekkefølge skal begrunnes.

Etter vårt syn må dessverre opplyses at Forsvarets rutiner burde bli bedre på dette området, idet vi også i denne saken må medgi at kravet til begrunnet innstilling ikke synes etterlevet. På et generelt grunnlag er denne utilfredsstillende rutine påpekt i Ombudsmannsnemndas årsberetning til Stortinget for 1999 - 2000 (side 24).

Under kontrollen av den påklagete tilsettingssaken har vi gjennomgått personelldokumentene tilhørende de aktuelle søkerne, herunder rulleblad, tjenesteuttalelser, vitnemål etc.

Vi har notert oss omtalen av søkerne, men noen reell begrunnelse med en sammenlignende vurdering av søkerens kvalifikasjoner for den bestemte stillingen, kan dessverre ikke finnes i de mottatte saksdokumenter.

Blant søkerne er De funnet kvalifisert for stillingen, men vi har dessverre ingen holdepunkter med hensyn til hvilke premisser og eventuelt faktiske opplysninger som er lagt til grunn for de skjønsmessige vurderinger som ledet til at den tilsatte offiseren ble funnet best kvalifisert, i konkurransen med flere godt kvalifiserte søkere med langvarig relevant tjenesteerfaring.

Idet en manglende begrunnelse for innstillingen (jfr. FPH del B pkt. 5.7.6) fremdeles ikke er fremlagt, må pr i dag forutsettes at det heller ikke forelå noen skriftlig begrunnelse på det aktuelle tidspunktet.

Manglende begrunnelse etter bestemmelsen i FPH må betraktes som en saksbehandlingsfeil, som i neste omgang kan medføre vurdering av om feilen kan ha virket bestemmende for tilsettingsvedtaket.

Etter det som er fremkommet kan vi vanskelig vurdere hvorfor den tilsatte er funnet best kvalifisert for stillingen, og dermed kan vi dessverre ikke ta endelig stilling til om tilsettingsvedtaket er truffet på et saklig grunnlag.

Etter vårt syn har De således hatt grunn til å stille spørsmål vedrørende saksbehandlingen.

Det forstås at De ønsker å avgi visse bemerkninger og etter Deres anmodning stilles saken i bero i påvente av Deres brev.”

En uke senere mottok Ombudsmannen følgende svar fra klageren:

”Undertegnede viser til Ombudsmannens skriv av 1. november og takker for en utfyllende redegjørelse.

Vedlagt fulgte også departementets bemerkninger hvor departementet blant annet har merket seg at tilsatte hadde mer relevant tjenesteerfaring enn klageren. Dette virker underlig, relevant tjenesteerfaring er en av de tre faktorene som realkompetansen bygger på, når det gjelder relevant tjenesteerfaring mente jeg å ha påvist det motsatte, jeg undres da på hva som er relevant tjeneste?

Det er fortsatt sider ved denne saken jeg kan undres over, men jeg har fått en leksjon i hvordan systemet fungerer, hvordan det er basert på skjønsmessige vurderinger. Selv om jeg da ikke er enig i alle slutninger, er det beroligende å se den grundigheten Ombudsmannen for Forsvaret har utvist. Det synes også for meg som om FO/P har lagt ned et betydelig arbeide for å få belyst alle sider ved denne saken, det virker meget betryggende.

Ut i fra de tilbakemeldinger jeg har mottatt fra Ombudsmannen føler jeg at jeg har fått belyst min sak så grundig som man kan forvente. Selv om Ombudsmannen avdekker rutiner rundt innstillingene som ikke er helt ønskelig, har jeg ingen grunn til å tro at dette vil kunne være noe hinder ved en eventuell senere korsvei.

Jeg takker Ombudsmannen for Forsvaret for velvillig bistand, FO/P for grundig arbeide og ber Ombudsmannen for Forsvaret herved avslutte saken."

AVSLÅTT AVGANGSKONTRAKT

En kapteinløytnant ønsket Ombudsmannens bistand i anledning sin avslåtte søknad om avgangskontrakt. Søknaden var avslått bl.a. med den begrunnelse at klageren representerte en fagkategori som var definert som "kritisk kompetanse" og at Forsvaret derfor ikke ønsket å stimulere slike til å fratre.

Til Ombudsmannen skrev klageren bl.a. slik:

"Jeg innklager herved saksbehandlingen og personellbehandlingen til Ombudsmannen for Forsvaret. Sjøforsvarsstaben som har den avgjørende myndighet skal utvise et personellansvar, saksbehandle og foreta beslutninger som er i tråd med god forvaltningsskikk. De skal samtidig foreta en både helhetlig og samtidig individuell vurdering av arbeidstakernes henvendelser.

Jeg ønsker å motta en avgangskontrakt med studiestønad med tre års lønn iht Iverksettingsdirektivets vedlegg F. Ettersom jeg nå ikke kan begynne på skole til høsten, er jeg åpen for at avgangskontrakten konverteres til en kontrakt om sluttvederlag med to års lønn iht Iverksettingsdirektivets vedlegg A. Dersom dette blir innfridd vil jeg ikke å reise søksmål mot Forsvaret. Jeg vil da ha mulighet for å gå en annen fremtid i møte og forsåvidt kunne se tilbake på Forsvaret som en god og ansvarsbevisst arbeidsgiver."

Ved undersøkelser i saken fremkom bl.a. at klageren hadde innlevert oppsigelse av ansettelsesforholdet i Forsvaret 2 dager før han fremmet søknad om avgangskontrakt.

Med bakgrunn i undersøkelser og innhentede redegjørelser, skrev Ombudsmannen avslutningsvis bl.a. slik til klageren:

"Etter vår gjennomgåelse av saken må innledningsvis påpekes at formålet med avgangskontrakter i forbindelse med omstillingen i Forsvaret tok sikte på økonomiske besparelser ved bl.a. å redusere antall ansatte i Forsvaret.

For dette formålet fikk Forsvaret godkjenning til å bruke bestemte virkemidler som kunne stimulere personell til å søke avskjed/innlevere oppsigelse.

Forsvarets behov er etter formålet styrende for hvem som får innvilget søknad om avgangsstimulerende tiltak.

I iverksettingsdirektivets pkt. 5 fremgår for øvrig at avgjørelse på en slik søknad "ikke er å anse som enkeltvedtak i relasjon til forvaltningsloven, og faller således utenfor den alminnelige klageadgang etter samme lov."

Oppsigelse av ansettelsesforholdet forstås å være muntlig fremlagt av Dem overfor Deres SAE-sjef den 2. november 2000.

Søknad om avgangskontrakt sees deretter fremført i Deres brev til FO/P datert 4. november 2000.

I Deres brev til FO/SST datert 11. juni 2001 sees presisert at De mente å si opp samtidig som De søkte avgangskontrakt, idet De ber om en bekreftelse på at ansettelsesforholdet opphører fra den 1.8.2001.

Det legges til grunn at De i samsvar med oppsigelsen avsluttet ansettelsesforholdet i Forsvaret etter egen vilje.

Etter vårt syn har De intet rettskrav på å få innvilget den omtalte søknaden om avgangskontrakt. Forsvarets personell har kun fått en slik spesiell mulighet som følge av den pågående omstillingen i Forsvaret.

Vi kan heller ikke se noen grunn til å rette kritikk mot det utviste skjønn og vedtak som er truffet av Forsvaret, ikke minst på bakgrunn av at De allerede hadde fremlagt en oppsigelse før eller samtidig som De søkte om avgangsstimulerende tiltak.”

En sersjant slår av snøskoene på en leopard stridsvogn under øvelsen Joint Winter 2001

I 1987 kom stortingsrepresentant og tidligere industriminister Petter Thomassen ut med boken "Hold kjeft, rekrutt!"

En sak for Ombudsmannen

Hvert år får Ombudsmannen for Forsvaret 3-400 saker på sitt bord fra folk som føler seg urettferdig behandlet i militæret...

Min jobb er å se til at ingen lider urett i sin tjeneste i det militære... Ombudsmannen er ikke advokat for den klagende part. Han kan vel mer sammenlignes med en dommer som på nøytral grunn forsøker å belyse alle sider av en sak...

Mellom 30-40 prosent av de sakene Ombudsmannen får til behandling, går i klagerens favør...

(Fra et intervju med Ombudsmannen i Forsvarets Forum, nr. 18 / 30. august 1986)

I 1987 kom stortingsrepresentant og tidligere industriminister Petter Thomassen ut med boken "HOLD KJEFT, REKRUTT!". Boken var ment som, og ble det også delvis, en brannfakkell i debatten om det norske Forsvaret. I boken tegnet Thomassen sitt bilde av rekruttenes møte med militæret, med manglende kommunikasjon, dårlig personellbehandling, maktmisbruk og provokasjoner fra overordnede. I hvilken grad soldater gjenkjente seg i bildet, skal ikke denne boken behandle. Et av kapitlene beskriver imidlertid en saksgang hos Ombudsmannen; det gjengis med forfatterens tilfølgelse her:

"Et par dager senere møter Otto hos Ombudsmannen for Forsvaret. Han må ha permisjon for å komme ut av leiren. Det får han etter en del om og men. Otto overleverer Ombudsmannen en kopi av brevet han har gitt til kompanisjefen, samt et notat om kompanisjefens reaksjon på brevet. De har en lengre samtale. Ombudsmannen fatter åpenbart interesse for saken. Han stiller en rekke spørsmål både om Ottos bakgrunn, den generelle situasjon ved rekruttskolen og befalets opptreden.

"Hvorfor oppstår egentlig slike konfrontasjoner som dette, tilsynelatende med utgangspunkt i en nokså ubetydelig hendelse?"

"Ja, den som bare hadde noe godt svar på det! På meg virker det som det må være et betydelig element av misforståelse ute og går. Befalet må åpenbart ha trodd at det som skjedde da rekruttene søkte ly for regnet, var en demonstrasjon."

"Var det ikke det, da?"

"Nei, det var det ikke. Jeg tror ingen av oss tenkte slik. Tvert imot. Det er vel ganske naturlig at man søker å beskytte seg mot å bli våt når man likevel ikke har annet å gjøre enn å stå og henge. Vi ble bare bedt om å vente utenfor i et par minutter, ikke i tyve minutter. Hadde sersjanten registrert at det

kom en regnskur, hadde vel kanskje han også funnet det riktig å gjøre noe med det."

"Føler du at dere har god nok kommunikasjon med befalet?"

"Nei, den er nok ikke god nok. Det viser episoden i badstua. Etter min og de andre tilstedeværende rekruttenes oppfatning var det ingen grunn til å misforstå samtalen. Og ble den likevel misforstått, ville det vel være riktig og naturlig for kompanisjefen å ta spørsmålet opp med de berørte parter før han fattet beslutning om straffereaksjoner. Det virker stadig som om befalet ikke ønsker eller tør gi seg inn i samtaler med rekruttene. Svært ofte blir spørsmål møtt med "dumt spørsmål" eller "har ikke tid" eller rett og slett "hold kjeft"."

"Det er ikke slik da, at dere er en vanskelig gjeng og bevisst går inn for å provosere befalet?"

"Om vi er vanskelige, er det jo ikke så lett for meg å svare på. Etter min oppfatning er det en gjeng med spreke og livlige gutter. Den fysiske standarden er etter min oppfatning meget god. Det har også befalet gitt uttrykk for. At guttene av og til kan være litt ertelystne, også overfor befalet, kan vel knapt benektes. Men det er ikke provokasjoner det er tale om. Snarere naturlig utfoldelse av vidd og overskudd. Om det ikke skulle være slik at befalet oppfatter spørsmål som de ikke vil eller kan svare på, som provokasjoner?"

"Hvordan ser du på Forsvaret?"

"Jeg har vært og er fortsatt tilhenger av et godt forsvar. Slik er også holdningen jevnt over i rekruttskolen. Men man mister vel noen illusjoner når man ser hvordan opplæringen og ressursbruken i Forsvaret er lagt opp."

"Hva er din oppfatning av befalet ved rekruttskolen?"

"Flere av sersjantene er usikre og uerfarne. De kjeften og smeller for bagateller og synes ikke å ha oppfattet at de kan lære oss noe uten å bruke rå makt og trussel om straff. Andre sersjanter er mye bedre. De som har mer erfaring og bredere bakgrunn. Kompanisjefen hadde vi lenge et meget godt inntrykk av. Han er effektiv, og han liker å være det. Men de siste dagers hendelser viser at han har et temperament han ikke alltid makter å holde i sjakk. Han synes også blindt å stole på det befalet forteller ham. Han bryr seg tilsynelatende lite om å høre den annen parts syn."

Ombudsmannen sier han vil be leirkommandanten innhente partenes syn og fremlegge dette i en rapport. Deretter vil det bli tatt stilling til hva som videre skal skje. Under enhver omstendighet vil Otto bli informert om sluttresultatet.

Det går ikke lang tid før leirkommandanten begynner å røre på seg. I tur og orden innkaller han både befal og rekrutter til avhør for om mulig å bringe sakens fakta på det rene. Han går grundig til verks. Ja, han starter rene etterforskningen.

Også Otto blir innkalt til samtale. Han blir tatt høflig imot. Leirkommandanten snakker litt om vær og vind før han kommer til saken. "Du har høyere utdanning, ser jeg av papirene. Har overgangen fra det sivile til det militære vært vanskelig?"

"Jeg legger ikke skjul på at det var en betydelig overgang. Både fysisk og mentalt."

"På hvilken måte?"

"Ja, jeg var i for dårlig fysisk form da jeg begynte på rekruttskolen. Det har rettet seg betraktelig underveis."

"Hva med den mentale overgangen du nevnte?"

"Det kan være så mangt å nevne. Det mest irriterende er vel at en del av befalet behandler oss rekrutter som om vi nærmest skulle være undermåls. Vi vet ingenting, kan ingenting og forstår svært lite."

"Du er gift og har barn har jeg registrert. Har du hatt familiære uoverensstemmelser den senere tid?"

"Jeg forstår ikke hva dette har med den aktuelle saken å gjøre. Men dersom det har interesse, kan jeg besvare spørsmålet benektende."

"Har du andre personlige problemer?"

"Nei, det har jeg ikke. Jeg har inntrykk av at leirkommandanten gjennom sin spørsmålsstilling prøver å fremstille meg som et sosialt kasus. Jeg kan forsikre om at jeg har full kontroll. Jeg vet hva jeg holder på med, og jeg anser det unødvendig at jeg her skal være nødt til å blottlegge mitt privatliv. "

"Unnskyld! Det var slett ikke meningen å antyde noe som helst. Dette er rutinespørsmål jeg stiller alle i denne saken."

De fortsetter samtalen om de faktiske hendelser. Otto - som de øvrige avhørte - blir senere bedt om å underskrive referatet fra samtalen.

Hele rekruttskolen er opptatt av ombudsmannssaken. Hva blir sagt i avhørene? Kommer sannheten frem? Guttene føler seg utrygge fordi de ikke får kjennskap til befalets forklaringer. De tar det for gitt at befalet får vite hva rekruttene har sagt. Hvordan kan de være sikre på at Ombudsmannen virkelig får fakta på bordet og ikke i for stor grad befalets versjon av saken? Guttene kjenner ikke leirkommandanten nok til å kunne danne seg et inntrykk av ham. De håper likevel at han prøver å være så objektiv som mulig.

Når leirkommandanten har fullført sine undersøkelser og vurdert materialet som er kommet inn, utarbeider han rapporten til Ombudsmannen og meddeler sin konklusjon til de avhørte. Den går ut på at kompanisjefens uttalelser om tillitsmannens intelligens er uberettiget. De kollektive straffetiltak mot rekruttene aksepterer han under tvil fordi han ikke har noe bedre middel å anvise for å oppnå bedre disiplin i det aktuelle tilfellet. Men understreker at kollektive tiltak som også rammer uskyldige bør unngås. Spørsmålet om det har vært et forsvarlig tempo under il-utmarsjen lar han stå åpent.

Det var da i alle fall noe, er rekruttene reaksjon. Likevel innser de at leirkommandanten i stor grad må ha akseptert befalets fremstilling av saken som den eneste sannhet. De blir ikke mer tjenestemotivert og vennlig innstilt av den grunn. Tjenesten går likevel rimelig bra. De har allerede fått saken på en viss avstand. Den avgåtte tillitsmann har fått oppreisning og kompanisjefen har fått en merkbare stripe i lakken.

Otto holder kontakt med Ombudsmannen for å få saken avgjort så raskt som mulig. Ombudsmannen meddeler at saken er av en slik karakter at den bør forelegges Ombudsmannsnemnda for behandling. Spesielt spørsmålet om den kollektive refselse ønsker Ombudsmannen en grundig drøftelse av.

Først etter at rekruttskolen er slutt og guttene overført til fortsatt tjeneste over hele landet, faller Ombudsmannens avgjørelse. Han meddeler resultatet i brev til Otto som klager, og til leirkommandanten som øverste ansvarlig ved rekruttskolen. Ombudsmannen ber leirkommandanten sørge for at befalet og samtlige rekrutter blir gjort kjent med resultatet og med hans vurderinger av saken. Dette blir etterkommet.

Ombudsmannen slår i sin avgjørelse fast at kompanisjefens nedsettende

uttalelser om tillitsmannen er uberettiget. Han presiserer nødvendigheten av at dette også blir gjort klart overfor kompanisjefen. Saken er vel neppe så alvorlig at forføyninger ut over dette er nødvendig.

Angående de kollektive tiltak slår Ombudsmannen fast at han prinsipielt ikke kan akseptere tiltak som innebærer en urettferdig behandling av de innen avdelingen som ikke har gjort noe galt. Tatt i betraktning det relativt beskjedne omfang av tiltakene, kunne Ombudsmannen likevel akseptert fremgangsmåten om mannskapene på forhånd var blitt varslet om at disse tiltak ville bli satt i verk om ikke den alminnelige opptreden ble bedre. Dermed hadde man gitt mannskapene muligheter for å rette opp feilene.

Individuelle klagesaker

Ombudsmannsnemnda skal bidra til å sikre de almenmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell og ved sitt arbeid også søke å medvirke til å effektivisere Forsvaret.

(Fra Ombudsmannsnemndas instruks)

Den hjelp de vernepliktige soldatene som gruppe og den enkelte får, har vært av uvurderlig betydning. De utgjør da også størstedelen av klagesakene, mens befalet de siste årene har ligget på mellom 17 og 30 saker årlig. Antall saker har endret seg betydelig, og en sammenlignende statistikk vil se ut som følger:

1. juli 1952-31. desember 1953 ..	227 saker
1954	321 "
1955	394 "
1956	429 "
1957	383 "
1958	274 "
1959	321 "
1960	331 "
1961	346 "
1962	348 "
1963	367 "
1964	300 "
1965	326 "
1966	318 "
1967	269 "
1968	279 "
1969	275 "
1970	265 "
1971	261 "

Til sammenligning er utviklingen det siste tiåret slik:

1992	105 saker
1993	87 "
1994	110 "

1995	119	"
1996	123	"
1997	128	"
1998	105	"
1999	92	"
2000	83	"
2001	87	"

"KJÆRE STATSMINISTER"

Tillitsmennene ved en feltartilleribataljon som var inne til repetisjonsøvelse på Drevjamoen, hadde i et skriv til Statsministeren pekt på de elendige forhold i leiren. Det gjaldt spisebrakken og bespisningen, fremfor alt renholdet og mulighetene for vask av spisebestikk. Videre brakkenes elendige forfatning, en av brakkene var det blant annet ikke tillatt å fyre i.

Forholdene hadde også vært omtalt i lokalpressen. Ombudsmannen, som fikk skrivet oversendt, tok saken opp med Hærens Overkommando og pekte på at leiren i sin nåværende forfatning var lite tjenlig til innkvartering av mannskaper.

SKRIFTLIG VARSLING

En befalselev klaget til Ombudsmannen etter å ha fått strykkarakter i faget "avdelingsføring" og blitt frabeordret fra en av Hærens befalsskoler.

Saken var også av klageren brakt inn for en befalsorganisasjon han hadde meldt seg inn i.

Saken ble gjenstand for en tidkrevende korrespondanse for å bringe klarhet i hvilke militære regler som kom til anvendelse i den angjeldende sakstype.

Et hovedtema i saken var spørsmålet om det kunne foreligge grunn til å oppheve frabeordringsvedtaket idet befalsskolen ikke hadde gitt klageren forutgående skriftlig varsel om at han lå an til stryk i det nevnte skolefag, slik reglene krever.

Strykkarakteren hadde medført at han ikke fikk avgangsvitnemål og ble derfor heller ikke beskikket til sersjant med etterfølgende plikttjeneste.

Resultatet var blitt arbeidsløshet og lønnstap. Det fremkom under saksbehandlingen at klageren var den eneste som ikke var skriftlig varslet blant elevene i faresonen.

Fra befalsskolens side var det bl.a. antydnet at en eventuell skriftlig forhåndsvarsling neppe ville hatt noen betydning. Bl.a. var det vist til at klageren hadde hatt et betydelig sykefravær i løpet av skoleåret.

I sin skriftveksling med partene framholdt Ombudsmannen bl.a. følgende om skriftlighetskravet:

“Kravet til skriftlighet tar bl.a. sikte på å avverge tvil om rette militære foresatte har gitt det nødvendige klare varsel/advarsel, om tidspunkt etc, for å unngå at det i ettertid skal foretas hypotetiske antagelser om hvordan elevens resultat kunne ha blitt dersom et varsel/advarsel hadde vært tydeligere.

Dersom det etter unnlatt varsel i ettertid skulle menes at et varsel (skriftlig eller muntlig) likevel ikke kunne forbedret elevens resultat, kan det generelt stilles spørsmål om hvorfor et frabeordringsvedtak ikke ble for-

beredt i samsvar med regelverket og oppfulgt i god tid før skolens avslutning.”

Etter befalsskolens redegjørelse legges til grunn at karakteren i "avdelingsføring" er fremkommet etter en systematisk observasjon av elevene gjennom skoleåret i de tilfeller de er i en lederrolle, herunder som klassekommandør, daghavende elev, lagfører/nestlagfører i diverse situasjoner, vognkommandør m.m.

Under sakens tidligere behandling har FO/Juridisk avdeling opplyst at klageren ble varslet (muntlig) den 2. februar 2000 om at han hadde for dårlige resultater og at han kunne risikere stryk. I FO/Juridisk avdelings notat datert 25. september 2000 er videre hevdet at klageren ville ikke hatt anledning til å forbedre seg selv om han hadde fått et skriftlig varsel."

Med sikte på endelig avklaring ble det avholdt møte ved Ombudsmannens kontor med representanter for FO/P og Hærstaben hvorunder en ordning av saken i minnelighet ble skissert.

Et par uker senere mottok Ombudsmannen brev fra Hærstaben om at saken var løst ved en forliksavtale med klageren direkte.

I følge avtalen skulle klageren gjeninntas i tjeneste ved befalsskolen som fast sersjant i tre måneder. Under denne periode skulle han gis muligheten for å avlegge kontinuasjonseksamen i faget avdelingsføring. Ved eventuell bestått eksamen skulle klageren få utstedt vitnemål for 2-årig etatsutdanning. I tillegg fikk klageren utbetalt kr 70.000,- som et fullt og endelig oppgjør i saken.

GRISEOPPDRETT

Fra mannskapene ved en avdeling som drev et etter forholdene større griseoppdretteri til fordel for velferdskassen, kom det en forespørsel om lovligheten av å benytte mannskapene til arbeid i grisehus og gjødselkjeller.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende avdeling. Avdelingen opplyste at det ikke var meningen å bruke stridende mannskaper til arbeid i

*Bardufoss: Brigadesoldater
gjør klar til transport med
Hercules*

grisehuset, mens hjelpedyktige derimot måtte kunne brukes. Avdelingen så det som en forsømmelse av sine plikter om ikke avdelingen benyttet seg av den mulighet inntektene av griseholdet ga til å bedre mannskapenes velferd.

Noe senere fikk Ombudsmannen en ny henvendelse fra far til en av mannskapene i avdelingens leiravdeling, som klaget over at leirarbeiderne ble satt til å tømme gjødselkjelleren, et meget ubehagelig arbeid som de gruet seg til hver gang kjelleren måtte tømmes.

I en ny henvendelse til avdelingen foreslo Ombudsmannen at tømningen burde foregå på frivillig basis og mot godtgjørelse. Det var en naturlig løsning, fordi det hele ble drevet på forretningsmessig basis.

Avdelingen opplyste at for fremtiden skulle de hjelpedyktige bare benyttes til dette arbeid på frivillig basis.

IKKE PERM FOR VINTEROPPLAG

En fisker med egen båt som var inne til tjeneste hadde søkt om velferdsp permisjon for å få brakt båten i vinteropplag, men hadde fått avslag. Det hadde stor økonomisk betydning for ham å få tatt skikkelig vare på båten, og han syntes avslaget på søknaden var urimelig.

Ombudsmannen redegjorde for de strenge regler som gjelder for velferdsp permisjoner. Et normalt vinteropplegg av båten gikk neppe inn under de grunner som ga anledning til velferdsp permisjon. Ombudsmannen anbefalte ham å søke om en ekstra fridag i forbindelse med en langweekend, eller at han søkte om å få noen oppsparte langpermisjonsdager til å utføre dette arbeid.

KOKKETJENESTE

Kokkene ved en av avdelingene i Brig. N ba om å bli orientert om hva slags tjeneste kokkene kunne brukes til utenom kjøkkentjeneste. På kokkekurset hadde de lært at de bare skulle ha pussvisitasjon foruten kjøkkentjeneste.

Fritid på rommet med spill om verdensherredømme.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som orienterte om den tjenesten kokkene hadde hatt. I sitt svar til kokkene opplyste Ombudsmannen at bestemmelsene om kokkenes tjeneste nå var endret slik at de ved siden av kokke- og indretjeneste også kunne pålegges annen tjeneste, dog med det forbehold at de ikke skulle ha høyere timetall enn de øvrige mannskaper. Det var ikke tilfelle ved denne avdelingen. Ombudsmannen fant derfor ikke grunn til å foreta seg noe ytterligere i saken.

INGEN OVERFØRING

En soldat søkte om å bli overført til Forsvarets Forskningsinstitutt, idet en slik overføring ville være av den største betydning for hans studier. Han hadde før han begynte på militærtjenesten gjort seg ferdig med fysikk som bifag og holdt på med kjemi. Han var imidlertid blitt innkalt som hornblåser etter egen søknad. Da avdelingen manglet hornblåser, og det dessuten bare var 4 måneder igjen av tjenestetiden, ble søknaden om overføring ikke anbefalt.

Ombudsmannen konfererte med Hærens Overkommando (HOK) om saken. HOK ville ikke innvilge søknaden, og slik forholdet lå an fant Ombudsmannen ikke å kunne foreta seg noe ytterligere.

NÆRMERE HJEMMET

En soldat søkte om overførsel til tjeneste i nærheten av hjemmet. Han var gift, hustruen som var gravid var nervøs og nedfor på grunn av mannens fravær. Det forelå legeattest om hustruens tilstand. Det lykket ved Ombudsmannens mellomkomst midlertidig å få soldaten overført til en avdeling nærmere hjemmet.

LÆR- ELLER GUMMISTØVLER?

"Det personlige utstyr mannskapene får utlevert er godt", skriver Ombudsmannen i 1956. Ombudsmannen har fått anledning til å konstatere dette ved samtaler med mannskaper og befal under de større manøvrer som er holdt i år, og ved besøk ved avdelinger som er inne til førstegangstjeneste. På et område er det dog ikke funnet fram til en tilfredsstillende løsning, det gjelder fottøyet. Dette er særlig merkbart under repetisjonsøvelse og større manøvrer i dårlig vær, og kom særlig til uttrykk under øvelse "Vorma". De av mannskapene som hadde fått utlevert lærstøvler gikk våte på bena mesteparten av manøvertiden, mens de som hadde fått utlevert gummistøvler ikke hadde noen vanskeligheter med å klare seg. Det var et utbredt ønske å få utlevert et par halvlange gummistøvler med snøring i stedet for det ene par lærstøvler. Så vidt Ombudsmannen forstår, måtte dette kunne la seg gjennomføre.

Det synes å være den alminnelige oppfatning blant de bestemmende myndigheter at soldater, spesielt infanterister, ikke kan gå med gummistøvler. I det sivile liv, både i arbeid og sport, er gummistøvler blitt mer og mer alminnelig og anerkjent som det eneste brukbare fottøy under værforhold som f. eks. under øvelse "Vorma". Det er etter hvert kommet på markedet både sokker og innleggssåler som bøter på de mangler gummistøvlene har hatt.

Infanteriavdelingene beveger seg mye i skog og mark, og her måtte gummi-støvlerne være å foretrekke. Ved lange landevegsmarsjer ville det kanskje stille seg noe annerledes. Imidlertid vil soldatene også ha et par lærstøvler, og bruken av lær- og gummistøvler måtte kunne varieres hensiktsmessig.

Permisjonssko er nå utlevert. Skoene er brune, og til å begynne med synes det å ha vært visse vanskeligheter med å få utlevert brun skokrem. Generalintendanten har imidlertid på en henvendelse fra Ombudsmannen slått fast at de som har fått brune permisjonssko også skal ha utlevert brun skokrem.

En mindre avdeling som hadde et spesialoppdrag (sjåfører på åpne biler) rettet en anmodning til Ombudsmannen om bistand til å få utlevert pelser. Spørsmålet var tatt opp, men avslått med den begrunnelse at avdelingen ikke var satt opp med pelser.

Ombudsmannen tok saken opp, og Hærens Overkommando sa seg enig i at behovet for pelser var til stede. Pelser ble deretter utlevert.

TAP AV EFFEKTER

Når det gjelder spørsmål om erstatning for tap av, eller skade på utleverte uniforms- og andre effekter, behandlet Ombudsmannen dette spørsmål inngående i 1955. Ombudsmannen konkluderte med at det ikke kunne være riktig å forsøke å begrense de tap staten kunne påføres med skjødesløs behandling ved å praktisere regler for erstatningsansvar som sto i strid med alminnelige anerkjente erstatningsrettslige prinsipper. Et annet viktig punkt i denne forbindelse som Ombudsmannen pekte på, var det uhjemlede trekk i lønn som ble igangsatt i forbindelse med inndrivning av ansvar. Militærkomiteen erklærte seg prinsipielt enig i Ombudsmannens syn og ba Forsvarsdepartementet ta opp til ny vurdering den praksis som har vært fulgt og ba videre om at det snarest mulig ble utarbeidet nye regler felles for hele Forsvaret og sørge for at disse regler ble fulgt i praksis.

I forbindelse med det nye materiellforvaltningsreglement er det også utarbeidet nye bestemmelser for erstatningsansvar. Det er her bl.a. tatt med bestemmelser om hvordan det skal forholdes med hensyn til trekk i lønn. Ombudsmannen har ikke kjennskap til når disse bestemmelser kan ventes iverksatt.

Ombudsmannen har hatt en del saker om erstatningsspørsmål oppe til behandling, således:

"En tillitsmann spurte om det var anledning til å holde mannskapene tilbake hvis de nektet å betale erstatning. Videre om mannskapene var ansvarlige for ting som var kommet bort, som de ikke hadde kvittert for og heller ikke hadde muligheter for å føre kontroll med.

Ombudsmannen redegjorde i svaret for sitt syn på spørsmålene. Ombudsmannen fikk ikke ytterligere henvendelser, så saken ble sannsynligvis ordnet tilfredsstillende.

SØPPEL

En soldat som var avgitt til leirarbeid var beskjefliget med å lempe søppel i sjøen fra en bro. Det blåste kraftig, og uniformsluen hans blåste på sjøen. Dette ble straks meldt av til rette vedkommende. Soldaten ble gjort ansvarlig

for tapet og pålagt en erstatning på kr. 6. Begrunnelsen for erstatningsansvaret var etter det som ble opplyst til Ombudsmannen at omstendighetene i forbindelse med tapet var så "sivilt preget". Saken ville kanskje stilt seg annerledes om luen var tapt under f.eks. øvelse i "spredt orden".

Ombudsmannen var ikke enig i dette resonnement og pekte på at det avgjørende måtte være om det var vist uaktsomhet eller skjødesløshet fra soldatens side. Det kunne ikke være avgjørende under hvilken tjeneste tapet var oppstått, idet det i alle fall dreiet seg om tjeneste som soldaten var kommandert til. Avgjørelsen ble endret slik at soldaten slapp å erstatte luen.

KNUST SKAFFETØY

Av protokollen fra et tillitsmannsmøte ombord i et av Marinens fartøyer fremgikk det at tillitsmennene hadde klaget over en bestemmelse om at alle mann ombord skulle trekkes kr. 5 til dekning av knust skaffetøy. Ble det penger igjen, var det bestemt at dette skulle gå inn i velferdskassen. En vesentlig del av skadene på skaffetøyet skyldtes slingring i sjøen.

Ombudsmannen skrev til utvalget og gjorde oppmerksom på at det ikke var anledning til å ilegge kollektivt erstatningsansvar, og at det ikke var noen hjemmel for å overføre de pengene som ble igjen til velferdskassen.

TRANDUM

Tillitsmennene ved Stridsvognseskadronen på Trandum tok opp med Ombudsmannen kjøkken- og spiseforholdene i Kavaleriets leir på Trandum og ba om Ombudsmannens bistand til å få rettet på forholdene.

Tillitsmennene opplyste at kjøkken- og spisesalsbygningen lignet en rønne både utvendig og innvendig. Kjøkkenet var trangt og dårlig. Vanndampen sto tett som en tåke på kjøkkenet når det ble kokt. Dampen trengte også inn i spisesalen og kondensvann rant stadig nedover veggen. Vifter kunne ikke installeres fordi vedovnene da ville slukne. Det var ikke ordentlig spiskammer, bare en lemmebod i kjøkkenet. Kjeller fantes ikke og potetbingen var inne i spisesalen. Rotter og mus trengte uhindret inn til matvarene. Et stort hull under kjøkkenet sto fullt av stinkende kloakkvann. Spisesalen virket forstemmende med umalt tak og flekkede vegger, det var stygt og ukoselig, kaldt og trekkfullt med to dårlige vedovner til oppvarming. Forholdene er så ufysiske at rekruttene mister matlysten, Oppvasken er også på grunn av forholdene uhygienisk og helsefarlig. Tillitsmennene opplyser til slutt at det må gjøres noe før mannskapene fullstendig mister lysten til å få noe ut av den lange tjenestetiden de må tilbringe på Trandum.

Skolesjefen bekreftet i et skriv til Ombudsmannen de opplysninger tillitsmannen hadde gitt, og uttalte samtidig sin forundring over at mannskapene så lenge hadde vært tålmodige og funnet seg i de uholdbare og uverdige forhold.

Forholdet var av avdelingen tatt opp gjentatte ganger, men det hadde ikke lyktes å få bevilget midler.

Ombudsmannen tok saken opp med DK Oppland, som tok opp saken med DK-ingeniøren, som har tatt saken opp med FBK, og har understreket nødvendigheten av radikale forbedringer og har foreslått nybygging, idet oppussing og ominnredning ikke vil føre til tilfredsstillende resultat. DK-ingeniøren forslo at FBK søker kontakt med Generalinspektøren for å få behovet på det rene og med HOK for å få frigitt nødvendige midler."

FBK tok saken opp med Generalinspektøren for Kavaleriet og foreslo at det ble søkt om bevilgning til kjøkken og spisesal etter FBK's typetegning for en styrke på 400-600 mann. Det tok sin tid.

BOTILLEGG

Fra en vernepliktig mottok Ombudsmannen et omfattende klageskriv hvor bl.a. følgende ble anført:

"Undertegnede ble innkalt til førstegangstjeneste med start 19.juli 2000, og tilhører således kontingent 0007.

Etter endt videregående skole i hjembyen Z, flyttet jeg sommeren 1999 til Oslo. Semesteret 1999/2000 gikk jeg på Bjørknes privatskole for å forbedre vitnemålet for å oppfylle de karakterkrav som stilles for kandidater til medisinstudiet ved UiO. Jeg anskaffet meg en leilighet i ... vei 9 i august 1999, med en månedlig husleie på kr 4 000,- og strømutfgifter på ca. kr 333,-. For å betjene denne leien tok jeg i bruk oppsparte midler, samt midler fra Statens Lånekassee (studielån).

Utleiemarkedet i Oslo er for tiden svært presset, noe som fører til høyere leieutfgifter enn ellers i landet. Lånekassens beregnede støtte til boutgifter (kr 2 090,- pr. mnd.) er dermed ikke i nærheten av å dekke de faktiske utfgiftene.

I januar 2000 mottok jeg nytt studielån for vårsemesteret, men da mine oppsparte midler ble brukt til å dekke bo- og leveutgifter høsten 1999, hadde jeg nå kun studielånet til disposisjon. Dette viste seg å ikke være tilstrekkelig. For å slippe å ta opp et dyrt forbrukslån, valgte jeg å ta opp et lån hos kjæresten min på kr 14 000,- våren 2000.

I forkant av rekruttskolen hadde jeg fått informasjon om at Forsvaret ville være behjelpelige med betaling av husleie i avtjeningsperioden. Jeg valgte derfor å beholde leiligheten, som jeg deler med to kamerater.

Jeg gikk inn i Forsvaret i den tro at jeg ikke skulle bli påført økonomiske belastninger. Grunnet høy kursaktivitet så langt i førstegangstjenesten (skipsdykker- og minedykkerkurs) har det ikke vært mulig for meg å ta ordentlig tak i dette problemet før nå.

For å kunne beholde leiligheten frem til dimisjon er jeg avhengig av økonomisk støtte. I samtale med sosialøkonomisk konsulent ved X har jeg blitt direkte oppfordret til å drive ulovlig framleie, noe jeg også gjorde i en periode, siden de innvilgede kr 1 666,- langt fra dekker mine faktiske boutgifter. Både av hensyn til mine samboende og i forhold til videre studier i Oslo etter førstegangstjenesten, vil jeg nødig si opp leieavtalen på grunn av manglende økonomisk støtte fra Forsvaret."

Klagerens søknad var først avslått av den lokale avdeling, men senere, etter klage, innvilget av FO med kr. 1 666,- pr. måned.

FOs begrunnelse for det innvilgede beløp var at han for vårsemesteret 2000 hadde mottatt kr. 41 660,- i lån og stipend fra lånekassen hvorav kr. 1 666,- pr. måned var gått med til å betale husleie.

Dette beløp var klageren svært utilfreds med, og gjorde krav om å få innvilget dekning for sin totale andel av bokostnaden kr. 4 333,- pr. måned.

Etter fullført saksbehandling sendte Ombudsmannen følgende svar til klageren:

"I anledning ovennevnte sak vises til tidligere korrespondanse og telefonsamtaler. Som kjent tar Ombudsmannens vurdering sikte på en så vidt mulig lik praktisering av det gjeldende regelverk for personellet.

Regelverket om botillegg tar primært sikte på å hindre at en selvforsørger skulle miste sin faste bopel som følge av avbrutt arbeidsinntekt under førstegangstjenesten.

Boutgifter til midlertidige studenthybler blir normalt ikke dekket av Forsvaret.

Det vektlegges bl a om mannskapets arbeidsinntekter har stått i et rimelig forhold til hans boutgifter, om muligheten til utleie av leiligheten under militærtjenesten m.m.

Etter bestemte kriterier skal den enkelte søknad behøvsprøves og være gjenstand for skjønnsmessige vurderinger m h t størrelsen på et eventuelt innvilget botillegg.

Det legges til grunn at den omtalte leiligheten i Oslo ble leiet fra sommeren 1999 sammen med 2 venner, i forbindelse med at De ble elev ved Bjørknes privatskole i Oslo etter endt videregående skole i Z.

Med sikte på studiestart i Oslo etter førstegangstjenesten forstås at De ønsket å beholde leiligheten, til tross for Deres utilstrekkelige økonomiske evne til å betjene boutgiftene også før førstegangstjenesten.

Etter de foreliggende opplysninger i relasjon til regelverket om bostønad kan vi ikke se noen grunn til å rette kritikk mot Forsvarets saksbehandling hvor De skjønnsmessig er innvilget delvis dekning av boutgifter med kr. 1.666,- per måned samt strømgifter.

FIKK BOTILLEGG

En vernepliktig gjorde henvendelse til Ombudsmannen i anledning av at hans søknad om botillegg var avslått. Avslaget var begrunnet med at mannskapet ikke oppfylte kravet om minst 4 måneders forutgående botid.

Undersøkelser i saken viste at mannskapet i sin søknad og i samtaler med Forsvarets representanter hadde vært tilbakeholden med opplysninger om hvilke omstendigheter som hadde skapt et behov for å flytte fra foreldrehjemmet så kort tid før militærtjenesten.

Med klagerens samtykke ble saken forelagt FO til fornyet behandling og hvor bl.a. følgende opplysninger ble oppgitt:

"Under samtale med NN den 29. august 2001 fremkom at han hadde følt det for ubehagelig å opplyse Forsvaret om bestemte forhold som derfor ikke er blitt vektlagt under saksbehandlingen ved X og Forsvarets overkommando.

Årsaken til flyttingen fra foreldrehjemmet var at familien var i oppløsning. Faren hadde flyttet ut, og morens nye venn flyttet gradvis inn i leiligheten.

De spesielle forholdene hadde medført at også NN hadde funnet det nødvendig å flytte. Avtale var inngått om overtagelse av en leilighet og den 21.11.00 hadde han fått utlevert nøkler til det nye leieforholdet.

Iflg. NN har han vært i et langvarig fast ansettelsesforhold, med egen selvstendig økonomi."

Etter ny gjennomgåelse av saken innløp melding fra FO om at klageren var innvilget botillegg i samsvar med sin søknad med kr 4.000,- pr. mnd., med tillegg av kr 221,- pr. mnd. for telefonabonnement.

Det ble samtidig opplyst at dersom de nye opplysninger tidligere hadde foreligget ville saken ha blitt behandlet som en søknad om dispensasjon fra 4-måneders regelen.

*Ramsund orlogsstasjon.
Nemnda var på befaring i
1999 og skal dit igjen høsten
2002.*

Fra 1952 til 2002

Det er for å bruke et moteord, et kvantesprang fra forlegningene i 1952 til 2002. I den første befaringsrapporten kunne en f.eks. lese:

“Nemnda har, siden den trådte i virksomhet 1. juli 1952, rukket å besøke et stort antall forlegninger. Enkelte forlegninger er besøkt to ganger. Dette gjelder bl. a. forlegningene i Nord-Norge. Da nemndas besøk i Nord-Norge i 1953 fant sted på den lyse årstid, ble besøket i 1954 foretatt i desember måned. Nemnda har for øvrig i år lagt vekt på å studere forholdene for mannskaper og befal ved Kystartilleriets ofte svært isolerte forter og forholdene ombord i Marinens fartøyer og forlegninger i land.

Det første inntrykk en får når en reiser rundt i forlegningene, er at det har foregått og foregår en betydelig byggevirkksomhet. For de helt nye forlegninger og for de største og viktigste øvelsessentre (eldre forlegninger) følges en vedtatt plan. Innenfor denne plan er bygningene innen den enkelte forlegning åpenbart gitt en viss prioritet. Først på listen står, som rimelig er, mannskapsforlegninger og spisesal med kjøkken for menige. Deretter fritidsbygg med kantine og undervisningsrom, foredrags- og kinolokale, sykestue, gymnastikksaler, befalsforlegninger og befalsmesser, familieboliger osv.

I de fleste nye forlegninger er en ikke kommet i gang med bygging av fritidsbygg, undervisningsrom og gymnastikksaler. Det er meget uheldig. Den lange tjenestetid burde tilsi at også disse bygg ble reist i et så raskt tempo som mulig. I det hele tatt burde de nye forlegninger gjøres fullstendige så snart som mulig.

Ellers er det grunn til sterkt å streke under at befalet er de som er mest nødlidende. Nemnda har sett befalsrom, og en kan kanskje bruke uttrykket befalsforlegninger, som er under enhver kritikk, ofte direkte sunnhetsskadelige. Det er et helt uholdbart forhold som snarest må tas opp til alvorlig drøftelse. Det har sikkert vært riktig først å sette i gang bygging av mannskapsforlegninger, men det er høyst beklagelig at det ikke har vært mulig også å forsere bygging av befalsforlegninger og familieboliger for befal. Gode befalsforlegninger mangler fremdeles de fleste steder nemnda har besøkt. Når det gjelder familieboliger, kan det spores større fremskritt, men det er langt, svært langt, igjen før behovet er dekket. Skal en ha noen mulighet for å holde på dyktig befal, må byggingen av befalsforlegninger og familieboliger ofres særskilt oppmerksomhet. Befalet har for øvrig også en rekke andre vansker som spiller inn, men dette vil bli behandlet under avsnittet om befalets problemer.

De nye mannskapsforlegninger bygges etter forskjellige typetegninger, tilpasset stedet og forholdene ellers. Felles for dem alle er at de gir meget gode innkvarteringsforhold for mannskapene. Selv med det overbelegg som for tiden ofte er til stede og som nemnda håper er midlertidig, må standarden sies å være meget god. Med normalt beregnet belegg er forholdene så gode som de overhode kan være. Nemnda vil likevel peke på at leselyset ofte ikke er så godt som det burde være og vil anbefale installering av leselamper over hver

seng. Stikkontakter for radio etc. burde finnes i alle brakkerom. Nemnda vil rå til at det snarest blir installert skikkelig leselys og stikkontakter på alle brakkerom både i nye og gamle forlegninger.

Foruten brakkerom inneholder hver enkelt av de nye forlegningsbrakker som regel oppholdsrom, leserom, dusjer, bad, toalettrom, av og til også hobb-rom i kjelleren og midlertidige instruksjonsrom på loftet.

De nye mannskapsmesser med kjøkken er stort sett bygd etter samme plan med varierende kapasitet, alt som regel pent og praktisk og etter prinsippet om selvservering.

Nemnda finner å burde gi uttrykk for at den er forbauset over, at ikke kvarterutstyr er tatt med i anleggsomkostningene av de nye forlegninger. Det er betydelige mangler på dette punkt. I Brig. N er disse mangler så store at Brigadesjefen, for å skaffe noen møbler til soldatenes oppholdsrom, har sett seg nødsaget til å gi ordre om å tømme kontoret og de fra før spartansk utstyrte oppholdsrom for befal, for alle stoler som ikke er strengt nødvendige. Til forelesninger, foredrag, kinoforestillinger i ekserserhus o.l. må soldatene bringe med taburettene fra brakkerommet. At det reises nye forlegninger uten at dette utstyret kommer med i anleggsomkostningene, er høyst forbausende.

Det er forøvrig fremdeles stor mangel på skikkelig kvarterutstyr i de fleste forlegninger. Denne mangel trer særlig sterkt fram i alle eldre forlegninger. Nemnda føler seg overbevist om at dette ikke vil kunne rettes på uten ekstraordinære bevilgninger. En har ikke forutsetning for å dømme om hvor stort beløp som trengs, men en vil peke på at de midler som må stilles til disposisjon må være tilstrekkelig til utbytting av alle halmsekker med stoppede madrasser, utbytting av alle garderobeskap fra tyskertiden, skikkelige bord med moderne platematerialer, stoler og gardiner på mannskapsrommene, møbler til oppholdsrom og stoler til bruk ved forelesninger, instruksjon, kinoforestillinger o.l. Nemnda er også av den oppfatning at en ville vinne meget i orden og velvære om en anskaffet småbord med moderne platematerialer og stoler i mannskapenes spisesaler i stedet for langbord og langbenker som ofte gir et trist inntrykk og er vanskelig å holde rene.

Ikke minst nødvendig er det snarest å skaffe utstyr til befalsrom, befalsmesser o.l. etter den foreskrevne og vedtatte standard. Det er forstemmende å se det kvarterutstyr som i dag jevnt over er i bruk til befalets rom og messer.

Når det gjelder alle de eldre forlegninger som er i bruk .og som fortsatt skal brukes, har nemnda vanskelig for å danne seg noe sikkert bilde av hva som er planlagt av nybygninger, hovedreparasjoner og ominnredninger.

Sjefene ved de enkelte eldre forlegninger har overfor nemnda gjort rede for både sine planer og sine ønsker når det gjelder nybygninger, hovedreparasjoner og ominnredninger. Nemnda kan imidlertid vanskelig skjelve mellom hva som er virkelig vedtatte planer og hva som er ønsker, idet en ikke kjenner til om det finnes en samlet, godkjent plan for de mange eldre forlegninger. Det er også i eldre forlegninger reist en del nye bygninger og foretatt en del hovedreparasjoner, men det er fremdeles atskillig som må gjøres før forholdene kan sies å være så noenlunde tilfredsstillende.

Nemnda har, som nevnt foran, i år lagt vekt på å besøke og studere forholdene for mannskaper og befal ved Kystartilleriets ofte svært isolerte forter og forholdene ombord i marinens fartøyer og forlegninger i land.

For Kystartilleriets vedkommende må nemnda uttale at forholdene for mannskaper og befal jevnt over ikke er tilfredsstillende. Mannskaps- og befals-

forlegninger består vanligvis av tyskerbrakker, som tross noen reparasjoner, er av dårlig standard. Kjøkken og spisesaler er vanligvis av samme standard. Leserom og undervisningsrom mangler. De rom som er avsatt til kantiner er også som regel små og uhensiktsmessige og følgelig lite hyggelige. Den samme dårlige standard preger befalets forlegninger og messer, hvilket er særlig forstemmende når en tar i betraktning at forlegningen er deres daglige arbeidsplass gjennom år.

Gymnastikksaler og idrettsplasser mangler. Nemnda er av den oppfatning at det er nødvendig å ta opp til snarlig og spesiell behandling spørsmålet om hva som kan gjøres for å rette på forholdene ved Kystartilleriets forter. Fortenes ofte svært isolerte beliggenhet burde tilsi forlegninger av høy standard.

Forholdet for besetningene ombord i Marinens fartøyer er også særdeles vanskelige. Fartøyene som "forlegninger" kan i det hele tatt ikke sammenliknes med forlegninger i land. Besøkende ombord i et marinefartøy kan vanskelig forstå hvordan mannskaper og befal klarer tettbodddheten og de andre ulemper som følger med. Banjeren ombord er samtidig mannskapenes oppholds-, sove- og spiserom. Det er trangt om plassen og dårlig luft om dagen, men det er atskillig verre om natten. Køylene henger tett i tett under taket og plassen under køylene er like godt utnyttet. Køylene byr dårlig hvile, ventilasjonen er mangelfull og støyen ombord er generende. Om morgenen mens sengklærne ryddes vekk, køylene tas ned og lufting og rengjøring foregår, gjøres klart til dagens første måltid. At dette gjør tjenesten ombord til en virkelig hard påkjenning, er hevet over tvil. At det under slike forhold også oppstår særlige problemer er like sikkert.

Forholdene for befalet er noe bedre, men også for dem må livet ombord være en hard påkjenning.

Når nemnda ombord har spurt om det er mulig å foreta seg noe for å rette på forholdene og da spesielt på banjeren, er det blitt svart at forholdene ombord i et marinefartøy har alltid vært slik, og slik fartøyene er bygd og med alt det utstyr de må ha ombord, kan det ikke bli annerledes.

Nemnda finner ikke å kunne slå seg til ro med disse uttalelser, men vil tilrå at disse forhold blir gjort til gjenstand for spesielle undersøkelser. Enhver forbedring av de nåværende forhold, liten eller stor, vil bety meget for mannskaper og befal.

Under og etter krigen er det gjort et stort arbeid for å skape gode "forlegninger" i land for handelsflåtens mannskaper. Når en så dessuten kjenner til forholdene ombord i Marinens fartøyer og den slitsomme tjenesten de har, venter en å finne mønsterforlegninger i land. Nemnda må dessverre uttale at dette ikke er tilfelle."

Befaringsrapporter

Ombudsmannsnemndas rapporter har gjennom årene hatt betydelig gjennomslagskraft. Rapportene har tidsvis vært svært detaljerte, men de fleste har holdt seg til litt større linjer i beskrivelsen. I 1999 var nemnda på befaring ved Ramsund orlogsstasjon (ROS), noe som resulterte i følgende innberettet rapport:

“Ved ankomst ROS ble nemnda ønsket velkommen av stasjonssjefen kommandør T. Romuld. Stasjonsoffiseren - ok. Bertheussen orienterte om orlogsstasjonens anlegg og oppgaver, herunder om det nære samarbeid med Tjeldsund kommune. Stasjonens hovedoppgave består i forsyningstjeneste og vedlikehold for Sjøforsvaret i Nord-Norge. ROS er samtidig lokal forvaltningsmyndighet for Evenes flystasjon og Kystvaktstasjon Sortland.

Stasjonen beskjeftiger ca 300 personer med et sterkt innslag av sivilt vedlikeholdspersonell. 6 befalsstillinger står ubesatt, mens soldatsituasjonen ble betegnet som god på besøkstidspunktet. De disiplinære forhold ble betegnet som gode, idet det kun var ilagt 2 refselsener hittil i 1999. Det ble opplyst om stor stabilitet blant de sivilt ansatte hvorav flere har mer enn 50 års tjeneste bak seg ved ROS. Vedrørende bygg og anlegg ble det opplyst at flere prosjekter var gjennomført de senere år, bl.a. ny befalsmesse, restaurert kjøkken til felles spisemesse for befal og mannskaper, rehabiliterte lokaler for voksenopplærngen.

For tiden pågår boligvedlikehold og rehabilitering av lagerlokaler. Et lager- og verkstedbygg for stridsbåter er under planlegging. Forskjønning av uteområder forestår. Stasjonssjefen håpet på snarlig realisering av planene om idrettshall som han betegnet som det høyest prioriterte byggeprosjekt sammen med planene vedrørende lagerbygg.

Under besøket ved marinejegerkommandoen (MJK) fikk nemnda oppleve tilfredshet med tjenesten, men trange lokaler etter en nylig utvidelse av kommandoen. Minedykkertroppen syntes å være godt utrustet for sine oppgaver. Transportkontoret holder til i eldre lokaler som nå var under rehabilitering.

Under møtet med mannskapenes tillitsvalgte fikk nemnda til sin overraskelse høre at de tillitsvalgte ikke hadde fått noe tilbud om tillitsmannsopplæring. Iflg. de tillitsvalgte var tillitsmannskursene forbeholdt kun for hovedtillitsvalgt. Nemnda vil understreke at den programmerte tillitsmannsopplæring er en forutsetning for at de tillitsvalgte skal kunne fylle sin funksjon og dermed sikre at tillitsmannsordningen virker etter sin hensikt.

TMO's betydning for mannskapenes trivsel er på avgjørende måte betinget av at de tillitsvalgte innehar nødvendige kunnskaper om tillitsmannssystemet og de aktuelle regler. Nemnda vil anta at dette forhold bringes i orden.”

ANDØYA

På samme Nordlands-tur var de også innom Andøya flystasjon, hvor stasjonssjef oberst R. Pettersen ønsket velkommen og innledet nemndas besøk med en orientering om flystasjonen.

“Hovedoppgaven for stasjonen er å produsere flytimer ved hjelp av stasjonens 6 stk. P3 Orion-maskiner, 4 fly operative pr.dato. Flyene er utrustet for havovervåkning og suverenitetshevdelse. Foruten virksomheten tilknyttet havovervåkningen som utføres av 333 skvadron driver stasjonen også en brann- og havariskole.

Stasjonssjefen redegjorde også for arbeidet med planer benevnt som "kompaktstasjon" og som forutsetter en samling av stasjonens virksomhet til flyplassen og nedleggelse av dagens aktivitet i Skarsteindalen. En slik konsentrasjon av virksomheten vil gi en vesentlig innsparing av driftskostnadene og redusere behovet for bilkjøring med ca 1 mill.km.pr.år, ble det uttalt. Iflg. kapt. R. Fransplass vil omorganisering til kompaktstasjon innebære en reduks-

Flyvedlikehold i en hangar på Andøya. Her skal det produseres flytimer for maritim overvåking.

sjon på mellom 50 og 60 årsverk. Nødvendige investeringer på stasjonsområdet var beregnet til ca 150 mill. kroner og samlede driftsinnsparinger på mellom 30 og 50 mill. kroner pr.år.

Det er stasjonens forutsetning at personellbesparelsen som følge av denne omorganisering skal tas ved naturlig avgang etc., uten noen oppsigelser. Det er stort behov for informasjon overfor de ansatte og deres organisasjoner som hittil har vist stor samarbeidsvilje.

Sjef 333 skvadron - maj. Guttormsen opplyste at skvadronen lider under mangel på flyvere og vil ha dette problem de nærmeste ca 2 år etterhvert som flyvere med 8 års plikttjeneste slutter.

Under orienteringen om personellsituasjonen som ble gitt av maj. Laukslett ble det opplyst at stasjonen nå har ca 110 soldater mens oppsetningsplanen forutsetter 140 soldater. Når det gjelder befall forutsetter planen 258 befall mens kun 209 stillinger er besatt.

På mannskapssiden ble opplyst at stasjonen har opplevd et visst narkoproblem. Antallet refselsler synes å være på vei opp. Det ble utskrevet 13 refselsler i 1. kvartal 1999 mot kun 14 refselsler i hele 1998. Hærverk og ulovlig fravær er hyppigste årsak, ble det opplyst. Kantinen holder åpent 21 timer pr.uke. Utvidet åpningstid, særlig i helgene - ble etterlyst. Stasjonspresten - lt. Langaas - orienterte om prestatetjenesten og om sin deltakelse i personellgruppen.

Under møtet med mannskapenes tillitsvalgte kom spørsmålet om korrekt dimisjonsdato til å stå i fokus. Det hadde forekommet motstridende opplysninger vedrørende Luftforsvarets bestemmelser om avkortet førstegangstjeneste. Ombudsmannen kunne bekrefte at også Luftforsvaret har adgang til å avkorte førstegangstjenesten med inntil 4 uker, mens det under vanlige vilkår (i forbindelse med utdanning og tiltredelse av fast stilling) er adgang til

å søke om inntil 6 ukers førtidsdimittering. De tillitsvalgte opplyste at det syntes å forekomme uregelmessigheter med hensyn til opplæringen av tillitsvalgte. Det har forekommet at tillitsvalgte ikke har gjennomgått tillitsmannskurs.

SØNDENFJELDSKE DRAGONREGIMENT (SDR), RENA

Ved ankomst SDR ble nemnda ønsket velkommen av regimentssjefen, brigader Johan Haugen og hans nærmeste medarbeidere. Regimentssjefen orienterte om avdelingens oppdrag og organisasjon som omfatter 200 befal, 550 menige og ca. 80 sivilt ansatte. Rena leir - som er skreddersydd for moderne militærutdanning - er en åpen og funksjonell leir. En omfattende samarbeidsordning med Åmot kommune innebærer sambruk av leirens idretts- og svømmehall, mens avdelingen dekker sitt behov for kino ved sam bruk av den kommunale kino i bygda. De miljømessige hensyn under avdelingens virksomhet blir b1.a. ivaretatt ved regler om støybegrensning gitt ved støykonseksjon.

Sjef P-avd redegjorde om personellsituasjonen ved SDR. Personellet har meget gode arbeidsvilkår, dog med et visst unntak for Våpenskolen. Det er imidlertid underdekning av personell i forhold til pålagte oppgaver. For øvrig mangler regimentet erfarent befal på løytnant-/majornivå.

Etter flytting av SDR fra Trandum til Rena, har det vært stor utskifting av sivile arbeidstagere. Rekrutteringen lokalt er god.

Regimentet er kommet godt på vei med å bygge opp personellets kompetanse. Trivselen er gjennomgående god. Det er få konflikter i forhold til lokalsamfunnet.

Som problemområder ble nevnt:

- Manglende grunnutdanning i forvaltning/stabstjeneste for befal
- Stor belastning for mellomledere og lavere ledernivå
- Vekslende ressurstildeling, b1.a. grunnet beordring av personell til utenlandstjeneste.

Under omvisningen kunne nemnda konstatere særdeles tilfredsstillende kaserne og messe-/ kjøkkenforhold. Også velferdstjenesten og voksenopplæringen synes å disponere svært gode lokaler for sin virksomhet. Avdelings-sjefene påpekte imidlertid at troppsbefalet til tider kunne trenge bedre kontorplass. Heller ikke befalsforlegningene har kapasitet for å dekke behovet fullt ut, ble det opplyst. Man har også erfart behov for mer lagerplass også for de menige mannskaper. Det ble også påpekt behov for bedre kontorlokaler for våpenskolen.

Soldatopplæringen er lagt opp etter moderne prinsipper, herunder utstrakt bruk av simulatorer av ulike slag. Det ble imidlertid understreket at dette ikke kan erstatte kjøreøvelser i terrenget og bruk av skarp ammunisjon. Disiplinærsituasjonen ble opplyst å være svært god, og det samme ble uttalt om mannskapenes motivasjon for tjenesten.

Nemnda har konstatert at leiren ikke har eget bibliotek, men man håper at den løsning som er valgt, med et samarbeid med kommunen, vil fungere tilfredsstillende. For å sikre mannskapene et mest mulig likeverdig bibliotektilbud i forhold til mannskaper ved andre avdelinger, bør en nærmere service- og driftsavtale med kommunen bli vurdert.

“Under omvisningen kunne nemnda konstatere særdeles tilfredsstillende kaserne og messe-/ kjøkkenforhold. Også velferdstjenesten og voksenopplæringen synes å disponere svært gode lokaler for sin virksomhet.”

Foto fra undervisningsbygget på Rena leir.

Hovedtillitsvalgt og øvrige tillitsvalgte for mannskapene etterlyste bedre informasjon om regler, bestemmelser og rettigheter. Ved henvendelser om slike spørsmål, blir vi ofte uten resultater sendt fra sted til sted, ble det hevdet. Velferdstjenesten ble opplyst å være underbemannet idet velferdsoffiseren også dekker andre funksjoner ved avdelingen. Nemnda vil anbefale at denne besøksrapport blir gjennomgått og drøftet ved avdelingen, f.eks. i et møte i Fellesutvalget.

HM KONGENS GARDE, OSLO

Under en befaring i 2001 orienterte gardesjefen, oberstløytnant Nermo om HMKG's oppgaver som kongefamiliens livgarde, og om avdelingens mange representasjonsoppgaver både innenlands og utenlands.

“I motsetning til de fleste andre militæravdelinger har HMKG således et klart definert fredsoppdrag.

Med virkning fra neste år skal HMKG drive sin egen rekruttskole som vil bli etablert på Heistadmoen og vil etter dette omfatte totalt ca.1120 personer hvorav ca. 970 soldater, og 144 befal og sivile. Det omsøkte antall befal og sivile stillinger ble oppgitt til 154 personer som et minimumsantall.

Ved en utpreget vaktavdeling som HMKG er mannskapsmangelen i sommertiden et særlig problem. Dette ble også sterkt fremholdt av mannskapenes tillitsvalgte som mente at det hadde forekommet en uforsvarlig tjenestebelasting på enkelte soldater. De tillitsvalgte for befalet og sivilt ansatte bekreftet en stor overbelastning på personellet. Personellmangelen løses ved utstrakt bruk av overtid, som igjen medfører stort "turnover". Personellet opplever lange arbeidsøkter og lite fritid. De sivilt ansatte skal over i ny organisasjon fra 1.desember d.å., men det forelå på besøkstidspunktet fortsatt ingen avklaring med hensyn til den enkelte stillings innplassering i ny organisasjon.

Intendanten - major Aasland orienterte om den bygningsmessige tilstand ved HMKG.

Til tross for at gardeleiren ble overtatt som nybygget i 1985 foreligger allerede nå et svært omfattende rehabiliteringsbehov. Det er således konstatert omfattende sprekkdannelser i mur- og betongkonstruksjonene med betydelige vannlekkasjer i bruksrom, kontorer og forlegningsrom som et daglig problem.

Utbedring av mur- og betongskader, arbeider i våtrom, takrenner og beslag er kostnadsberegnet til en totalsum på mellom 92 og 122 millioner kroner. Under befaringen kunne nemnda konstatere at de nevnte lekkasjeskadene allerede har forringet bomiljøet i mannskapenes kasernerom og at fuktskadene raskt vil danne muggsopp. Heller ikke ventilasjonsanlegget synes å ha tilfredsstillende kapasitet, noe som har medført klager over innklimaet i kasernerommene. Mannskapenes tillitsvalgte opplyste at den dårlige luftkvaliteten i rommene har medført søvnløshet blant beboerne. Dette som en ytterligere belastning etter en hard vaktjeneste. Gardeleirens utvendige fasader bærer tydelig preg av et omfattende vedlikeholdsbehov. Det ble konstatert sprekker i murstein, løse sementfuger, avdekket og rustent armeringsjern som følge av avskallede fuger etc.

Med henvisning til de fremførte klagemål fra personelletts representanter finner nemnda å måtte anbefale at det snarest foretas en kvalifisert bedømmelse av gardeleirens innklima ved en ordinær hygieneinspeksjon. Den bygningsmessige tilstand må betegnes som oppsiktsvekkende. Rehabiliteringsarbeidene bør påbegynnes snarest mulig slik at HMKG også bygningsmessig kan fremstå med den verdighet som forventes.

For øvrig finner nemnda å måtte anføre at den forannevnte mannskapsmangel i sommertiden bør forebygges - eventuelt i samarbeid med andre avdelinger i Østlandsområdet.

Soldattillitsmennene opplyste også om svært kummerlige forhold ved vaktlokalene på Akershus festning. Saken hører, etter det opplyste, inn under festningens kommandantskap.

TEMPORÆR UNDERBEMANNING

Ved at flere avdelinger i Forsvaret av ulike årsaker dimitterer soldatene noen uker tidligere før fullgått tjeneste, er det oppstått et belastningsproblem for de gjenværende vernepliktige, noe som tillitsvalgte har tatt opp ved flere anledninger.

I sin beretning for 2001 skriver nemnda at mannskapenes tillitsvalgte gjentatte ganger reiser kritikk over en urimelig vakt- og tjenestebelastning i sommermånedene, grunnet mannskapsmangel.

“Ombudsmannens kontor har mottatt henvendelser med melding bl.a. om tjenestebeordringer på mer enn 100 timer pr.uke. I andre tilfeller om sammenhengende tjeneste over 3 måneder med kun en fridag som avbrudd.

Nemnda er klar over at de eksisterende innkallingsrutinene er fastlagt med bakgrunn i et ønske om at flest mulig skal kunne avvikle en 12 måneders førstegangstjeneste med kun 1 års utdanningsavbrudd. Dette medfører at hovedtyngden (ca.60-75 %) av årskullene innkalles til tjeneste fra juli/august, med dimettering inntil 12 måneder senere. Faktisk dimisjon finner imidlertid sted allerede 4-6 uker før ordinær dimisjonsdato ved at mange innvilges 6 ukers førtidsdimisjon, eller avdelingen nytter muligheten for 4 ukers avkorting av førstegangstjenesten for budsjettmessig innsparing. For

året 2000 ble 75 % av den rekvirerte styrke innkalt i 2. halvår og 25 % i 1.halvår.

Nyinnkalte mannskaper er disponible for nyttetjeneste først 6-8 uker etter innrykk og gjennomført grunnopplæring. Dette system skaper et årlig tilbakevendende problem i form av sterk underbemanning i perioden juni-oktober. Det er nemndas oppfatning at den forannevnte urimelige overbelastning av enkelte soldater i denne perioden ikke kan fortsette som en del av tjenestesystemet i Forsvaret.

De militære bestemmelser om den ukentlige programmerte tjeneste begrenset til 42,5 timer, inneholder så mange unntaksbestemmelser og lokale tilpasningsmuligheter at regelen i nevnte tidsperiode synes å eksistere kun som en illusjon.

Problemet med den temporære underbemanning kan etter nemndas mening bare løses ved enten å sanere tjenesteoppgaver eller ved økt bemanning. Det er nemndas oppfatning at avdelingens rett til å avkorte førstegangstjenesten med 4 uker i perioden mai - oktober bør bringes til opphør. De budsjettmessige innsparinger ved dimittering av mannskapene bør kunne innpasses andre deler av året.

Med bakgrunn i at Forsvarets tjenestlige bruk av vernepliktige mannskaper ikke har noen lovmessige begrensninger finner nemnda å ville anbefale ansvarlige myndigheter å overveie innført bestemmelser i Vernepliktsloven som fastsetter en maksimumsgrense for den daglige og ukentlige programmerbare soldattjeneste. En slik maksimumsbegrensning bør gjelde avdelingens daglige og ordinære fredsvirksomhet, men ikke under øvelser eller i beredskapssituasjoner.

Skulle disse tiltak ikke være dekkende vil nemnda anbefale at Forsvaret gis utvidede muligheter for korttidsengasjement av personell, for utføring av nødvendige gjøremål under en midlertidig personellknapphet.”

“Murbygningene i Gardeleiren i Oslo faller fra hverandre. Skadene har utviklet seg over flere år, men først nå begynner restaureringen, skrev Forsvarets Forum. Kostnadene er beregnet til mellom 90 og 122 millioner kroner. Gardeleiren stod ferdig i 1985.

Til tross for uttallige situasjonsrapporter, synlige sprekker i mursteinsfasaden, råtnet takplater, gjennomrustet armering og fare for sopp og muggrelaterte sykdommer, er det ikke blitt gjort noe med skadene.

Ombudsmann for Forsvaret Per A. Utsi er sjokkert over tilstandene og mener at leiren er en av Norges ti verste.

Gardesjef Bjarne Nermo avviser at situasjonen er dramatisk. Han hevder at den generelle standarden er god og at leiren er svært funksjonell.”

Internasjonal merkevare

Etter Sovjetunionens og Warszawapaktens oppløsning deltok forfatteren både i de første Partnerskap for Fred-øvelsene og på flere møter i de tidligere østblokk-landene. Til stede var representanter for sivile- og militære myndigheter, yrkes- og mobiliseringsbefal. I stor grad omhandlet møtene hvilke tiltak som måtte gjøres for å sementere en demokratisk utvikling og folkevalgt kontroll over landenes væpnede styrker. Norge og NATO var etterspurt som sparringpartner og blant det som vakte stor interesse var den norske tillitsmannsordningen og Ombudsmannen for Forsvaret.

For offiserer har det neppe vært noe lett skritt å gå fra ettpartistater og stor lydighetskontroll til å bli en etat under demokratiets

kontroll. Det tar rett og slett tid å endre holdninger som har fått bygge seg opp over flere tiår, og hvor befalets myndighetsutøvelse har vært noe nær total. Til tross for en del enkeltepisodes som vitner om arven fra Sovjetstaten, har allikevel utviklingen vært positiv og rask. Interessen for ombudsmannsinstituttet er også stor, ikke minst gjelder dette i de baltiske stater.

Det norske forsvarsdepartement stilte seg fra første stund positiv til å støtte diverse tiltak i Øst-Europa, inkludert det videre utviklingsarbeid med veiledning til de latviske myndigheter ved opprettelsen av en ombudsmannsordning for personellet i Latvias militære styrker.

Eksempelvis dro stedfortredende ombudsmann, avdelingsdirektør Egil H. Nilsen, i 2001 til Latvia hvor han orienterte den latviske ledelse om ombudsmannsordningen for det norske forsvars personell. Dette etter en innbydelse fra latviske myndigheter gjennom den norske ambassade i Latvia.

Orienteringer ble gitt på møter med den latviske statsminister, parlamentets forsvars- og innenrikskomite, forsvarsministeren, forsvarssjef og embets- og tjenestemenn ved institusjonene. De latviske myndigheter viste meget stor interesse for ombudsmannsordningen for det norske forsvars personell og uttrykte ønske om å etablere en tilsvarende ombudsmannsordning, selv om det i enkelte kretser i Latvia er innvendinger mot etablering av en slik ombudsmannsordning.

“COMMAND OMBUDSMEN”

På hjemmesiden til hangarskipet USS “Harry S. Truman” kan besetningen klikke seg inn på en knapp som går direkte til fartøyets ombudsmann. Åpningsscenen er som følger:

Q: Who is available to help TRUMAN Sailors and their families?

WELCOME TO YOUR
COMMAND
OMBUDSMEN!

Ombord i Niemitz-klasse hangarskip har de egen "ombudsman" - som de har i alle større avdelinger i det amerikanske forsvaret. Et fartøy som "Harry S. Truman" har alene over 5000 mann og 85 fly ombord.

A: Your Command Ombudsmen!

Welcome aboard USS HARRY S. TRUMAN. As your Command Ombudsmen we want to welcome you to the TRUMAN family. Your Command Ombudsmen are your link to the command to provide advocacy, information and referral services. Our goal is to assist you in accessing the appropriate level of chain of command for information and services. Above all, we strive to maintain confidentiality when appropriate. The names listed below comprise your TRUMAN Command Ombudsmen team. Feel free to call any of the Ombudsmen. Future messages will contain updated information and will always list your TRUMAN Command Ombudsmen. And don't forget the HST Careline (number listed below) for the latest information about the ship and other developments that all families will want to know about their Sailors."

THE HONG KONG OMBUDSMAN

Hong Kong-ombudsmannen annonserer på kinesisk og engelsk. Her er hans visjon og misjon:

"To ensure that Hong Kong is served by a fair and efficient public administration which is committed to accountability, openness and quality of service

Through independent, objective and impartial investigation, to redress grievances and address issues arising from maladministration in the public sector and bring about improvement in the quality and standard of and promote fairness in public administration

The Ombudsman should serve as the community's watchdog to ensure that:

- Bureaucratic constraints do not interfere with administrative fairness
- Public authorities are readily accessible to the public
- Abuse of power is prevented
- Wrongs are righted
- Facts are pointed out when public officers are unjustly accused

- Human rights are protected
- The public sector continues to improve quality and efficiency

Maintaining impartiality and objectivity in our investigations, making ourselves accessible and accountable to the public and organisations under our jurisdiction, according the public and organisations courtesy and respect, upholding professionalism in the performance of our functions.

DER INTERNET OMBUDSMANN

I Tyskland har man etablert en ombudsmann for internett, som tar seg av din sak ved innkjøp du angrep på via nettkjøp. I Sveits har de skaffet seg en “Der Ombudsmann des Kantons Zürich”, som “nimmt Beschwerden von Bürgerinnen und Bürgern gegen Behörden und Amtsstellen entgegen, prüft sie und bemüht sich durch Vermittlung um eine einvernehmliche Lösung.”

Til og med en “Ombudsmann gegen Korruption” - Ombudsmann mot korrupsjon - har man skaffet seg i bydelen Spandau i Berlin.

OMBUDSMANN KRITISERER ARBEIDSGIVEREN

I fagbladet Journalisten kunne man lese en historie om Amerikanske MSNBC som hadde ansatt verdens første ombudsmann for nettbaserte nyhetsmedier. Det første han gjør er å kritisere MSNBCs egen journalistikk.

“Nyhetsstedet MSNBC.com er en joint venture mellom NBC og Microsoft. Dan Fischer, en journalist med bortimot 30 år på Los Angeles Times og senere fem år hos Microsoft (MSN MoneyCentral), fikk jobben som ombudsmann hos MSNBC.com, melder det danske journalistmagasinet eJour.

Dan Fischers oppgave er å fungere både som lesernes representant overfor nyhetstjenesten, og som kritiker overfor redaksjonen. Det felles formålet er å forbedre den journalistiske kvaliteten.

Fischer er ifølge eJour den første online-ombudsmann som tilslutter seg medie-ombudsmennenes globale ONO, The organization of News Ombudsmen.

Allerede i sitt første innspill til redaksjonen kritiserte Fischer MSNBC.com for håndteringen av kommentarartikler om president Bushs første 100 dager ved makten. Ombudsmannen råder MSNBC.com til å gi klarere signaler til brukerne om når det er snakk om nyheter og når det dreier seg om meninger.

Dan Fischer har også engasjert seg i forbedringer av nyhetsstedets rutiner for feilretting,” skrev eJour.”

Ombudsmannsinstitusjonen - et demokratisk korrektiv

“Arbeidet til ombudsmannsinstitusjonene som er etablert for å sikre at norsk offentlig administrasjon følger lover og regelverk, og for å rettlede publikum og bedrifter om regler og normer i vårt demokratiske samfunn, må betraktes som en utvidelse av det egentlige rettssystem. Uavhengige, kvalifiserte instanser til å uttale seg om konkrete saker, opplyse om hva som er rett og hvor grensene går, er på sin måte rettsapparatets forlengede arm. Samtidig representerer de en demokratisk garanti i et stadig mer teknifisert og komplisert samfunn.

Ombudsinstansene har opparbeidet respekt for sin innsats og bidratt til at viktige spørsmål i samfunnet får nødvendig oppmerksomhet. Ombudene arbeider alle med uttalelser, vurderinger og henstillinger som sine fremste virkemidler. Noen av ombudene har også visse tvangsmidler til rådighet, med rett til å gripe inn i enkelttilfelle under bestemte forutsetninger. Det er avgjørende for de gjennomgående positive resultater av ombudenenes arbeid at de aller fleste respekterer deres avgjørelser som saklige, i bevisstheten om at de er fattet av et seriøst og uavhengig organ.”

(Helge Seip)

Verneplikten gjør at vårt nasjonale forsvar er alles anliggende. Det finnes knapt en eneste familie som ikke blir berørt av den. Et vernepliktssystem kan også bare fungere om det er aksept for det. Den som skal gjøre sin verneplikt må føle at det han gjør er viktig, og at det er rettferdig. Både i forhold til den som slipper sin militærtjeneste og rettferdighet i tjenesten. Det er desto mer viktig i en tid hvor militærtjenesten er blitt en samfunnsplikt for et fåtall unge menn. I løpet av de ti siste årene er antall vernepliktige nesten halvert, i tillegg kommer en høy andel som påbegynner sin tjeneste, men som ikke fullfører. Det oppfattes neppe særlig rettferdig.

I 1992 stilte 25.000 ferske soldater til tjeneste. I 2002 er tilsvarende tall rundt 14.000. Får vi så tilsvarende frafall som i 2000 - 22,6 prosent - vil det bety at bare i overkant av 10 800 unge menn faktisk kommer til å gjennomføre tjenesten som forutsatt. Det utgjør under 40 prosent av årskullet, og det blir et demokratisk problem. En skal heller ikke lenger tilbake enn i 2001 for å finne at Stortinget fastsatte et mål på at 50 prosent gjennomfører verneplikten, men “at det er Forsvarets behov som i hovedsak må avgjøre.”

Det er rett og slett et demokratisk problem at færre enn halvparten av de mannlige årsklasser avtjener militær verneplikt. Dette kan svekke oppslutningen om verneplikten og virke urettferdig. I utgangspunktet kan systemet bare fungere om folket selv innser riktigheten og nødvendigheten av at vi skal ha et vernepliktsforsvar.

Alt dette underbygger ytterligere Ombudsmannens arbeid. Nemndas forslag om tiltak for å stimulere de som gjør sin militærtjeneste gjennom premieringstiltak for de tjenestegjørende, er en slik sak. Det kan bli snakk om mer

penger, flere studiepoeng og tilbud om kompetansegivende studietilbud, men først må det gjøres noe som oppfattes som en ordentlig kompensasjon for de etterhvert få som bærer byrdene. De som gjør sin førstegangstjeneste må føle at det er meningsfylt og rettferdig. Det kan stå om noe så grunnleggende som vernepliktens legitimitet og folkelige forankring.

Dermed oppstår det som kan synes paradoksalt: Forsvaret reduseres kraftig i antall avdelinger, ansatte og vernepliktige. Samtidig øker nemndas og Ombudsmannens rolle, gjennom en mer komplisert og presset hverdag for dem som faktisk gjør sin militærtjeneste. Også et økende utenlandsengasjement for Forsvaret vil gi Ombudsmannen nye oppgaver.

Det siste har nemnda tatt hensyn til gjennom et forslag om behandlingstilbud for skadet militært personell. Norske militære som har tjenestegjort i utlandet må få bedre oppfølging når de kommer hjem, og Ombudsmannen har tatt til orde for et sentralt kompetansesenter.

Senteret bør gi behandling og råd knyttet til fysiske og psykiske lidelser for norsk personell som har deltatt i Forsvarets fredsoperasjoner i utlandet. I et brev til Forsvarsdepartementet peker Ombudsmannen på at NATO-tjeneste ikke lenger skal være frivillig for norske offiserer.

"Dette gjør situasjonen annerledes når det gjelder Forsvarets ansvar for hvert enkelt befall. En stor del av Forsvarets oppgaver ligger etter hvert utenfor landets grenser, i områder med krig eller konflikter. Innen år 2003 vil man ha mellom 3.000 og 4.000 personer i internasjonale operasjoner hvert år. Slik tjeneste vil kunne utsette våre ungdommer for påkjenninger de ikke er fortlørlige med," skriver Ombudsmannen.

Ombudsmannen mener at senteret bør ledes av sjefen for Sanitetsstaben i Forsvarets overkommando, og samarbeide tett med et medisinsk universitetsmiljø. Norsk personell kan bli utsatt for psykiske påkjenninger som kan føre til et langvarig medisinsk behandlingsbehov. I dag har Forsvaret ansvar for soldater og befall i tre måneder etter dimittering. Psykiske problemer kan ofte melde seg flere år etter at skaden har oppstått.

Ombudsmannsnemnda besøkte i denne sammenheng FN-veteranenes krigsinvalid hjem på Bæreia. Institusjonen tilbyr rekreasjonsopphold for mennesker med slikt behov relatert til opplevelser fra krigsårene. Etter åpningen for over 40 år siden har hjemmet hatt ca. 400.000 gjestedøgn. Bæreia er finansiert av gaver og står som et symbol på det norske folks takknemlighet overfor dem som har risikert liv og helse i krigen. Bæreia har etter hvert fått ledig kapasitet til å ta imot tidligere soldater fra FN- eller NATO-tjeneste. Stedet vil tilpasse innhold og opplegg til den nye brukergruppen og fungere som en forlengelse av kameratprinsippet. Norges utstrakte fredsinn-sats siden 2.verdenskrig har gitt samfunnet en gruppe på over 50.000 tidligere fredssoldater. Dette antallet øker med ca. 2.000 pr. år.

Nemnda fikk også orientering for den etablerte kameratstøtteordning. Kameratstøttegruppen skal være et "lavterskel-tilbud" som er lett tilgjengelig, slik at den enkelte tør ta kontakt. Den skal tilby kamerathjelp og ikke psykiatrisk behandling. Gruppene består av medlemmer i lokalforeningen og representerer først og fremst en medmenneskelig ressurs. Kameratstøttegrupper vil ofte ha behov for å kunne benytte andre instanser, enten til veiledning eller de som de kan henvise personer til. Gruppene skal derfor etablere en kontakt til samarbeidspartnere innen Forsvarets sanitet, preste-

Et viktig prinsipielt spørsmål om ombudsmannens plassering ble avklart under stortingsbehandlingen. Regjeringen hadde foreslått å legge ordningen inn under departementets ansvarsområde, men de folkevalgte ga det nye organet en friere plassering. Dermed ble det slik at Stortinget selv velger ombudsmannen for Forsvaret og den ombudsmannsnemnd som ombudsmannen er leder for. Vel fire år senere ble det også opprettet en ombudsmannsordning for vernepliktige sivilarbeidere. Den saken passerte Stortinget 23. november 1956.

Av drøyt 100 ferdigbehandlede saker i 1992 ble avgjørelsene i 38 tilfelle endret i klagernes favør.

Selv om kvinner i 1990 utgjorde ca. 1 prosent av soldatene i det norske Forsvaret, har kvinnelig nærvær gitt ombudsmannen enkelte nye spørsmål å ta stilling til, fire saker var i 1992 reist av kvinner vervet i Forsvaret.

Blant initiativ fra ombudsmannens side kan også nevnes en henstilling om å styrke helsetjenesten for norsk FN-personell og under forhåndskontrollen ved utvelging av deltakere til FN-tjeneste.

tjeneste, det sivile helsevesen, politi og andre etater innen den sivile omsorgstjenesten.

Den medisinske oppfølging etter endt tjeneste ute er viktig, men også samfunnets anerkjennelse for utenlandstjenesten er uhyre viktig. Tjenesten ute gir verdifull erfaring innen ledelse, menneskebehandling og mestring av uvante situasjoner. Dette bør belønnes bedre fra samfunnets side, f.eks. ved skolepoeng.

Forsvaret har ansvaret for å registrere og bistå personer som har opplevd farefulle situasjoner i sin utenlandstjeneste. Dette ansvar strekker seg inntil 3-4 måneder etter dimisjon. I samme periode skal Forsvaret gi personer med sterke inntrykk fra tjenesten, anledning til å gjennomarbeide disse. Hjemmeavdelingene har lagt opp til rutiner med rapportering, registrering og oppfølging gjennom oppfølgingssamtaler med psykiatrisk hjelpepleier ved hjemmeavdelingen. Gjensynstreff er blitt en viktig del av det forebyggende arbeidet. Den kliniske oppfølging av personell, som antas å ha eller kunne få psykiske vansker, henvises til Stressmestringsteamet eller til det sivile helsevesen.

Ombudsmannen tar i det hele opp en rekke saker som oppleves som urettferdige og utålelige. Blant annet ordningen med at vernepliktige dimitteres før tiden for at Forsvaret skal spare penger. Belastningen på dem som er igjen er svært stor, og Ombudsmannen ber Stortinget oppheve adgangen til tidligere dimittering.

Ombudsmannen mottar stadig flere klager fra vernepliktige som føler seg helt utkjørt etter å ha stått flere måneder i tjeneste med minimalt av fritid.

“Vi har fått rapporter om at soldater har vært på vakt sammenhengende i nesten tre måneder. I Norge har vi i dag en dyrevernlov, men dessverre ingen soldatvernlov,” var et uttrykk Ombudsmannen brukte i en kommentar til Aftenposten.

Alle forsvarsgrener har stor mannskapsmangel i fem av årets 12 måneder.

I perioden juni til oktober er mangelen ekstremt stor. Dette betyr at de få som er igjen på post blir overbelastet. For uansett hvor mange som er ute i tjeneste, skal alltid kjøkken- og transportvakter gå sin vante gang. Derfor blir det veldig lange dager over lange perioder på de få som må utføre disse tjenestene. Denne utviklingen har nå gått så langt at det er på høy tid å se på hvordan enkeltsoldater blir påført en nærmest utålelig tjenestebelastning.

Alle som har interessert seg for forsvarsspørsmål i de siste 50 år, vil vite at det har skjedd en enorm utvikling i det norske forsvar på alle områder. Det er lagt vekt på å bygge opp et moderne forsvar med de ressurser som har stått til rådighet. Våpen, materiell og utstyr er modernisert, nye tekniske hjelpemidler er tatt i bruk, mobilitet og ildkraft er økt, utdanning og øvelser er effektivisert, det er investert store beløp i utbygging av anlegg og forlegninger, lederskapsutdanningen er blitt bedret - og nå skal det reduseres og effektiviseres.

Det er en styrke at Ombudsmannen og nemnda ikke har engasjert seg på alle områder. De har konsentrert sin virksomhet om områder som har med personellet å gjøre, først og fremst de vernepliktiges forhold under militærtjenesten. Det er mennesket i Forsvaret nemnda har vært opptatt av, og i 1970 skrev den i beretningen at det var nødvendig å legge større vekt på den menneskelige faktor i Forsvaret enn tidligere. Spørsmålet ble reist om ikke utviklingen når det gjelder demokrati og medinnflytelse hadde gått så mye raskere i det sivile samfunn enn i Forsvaret, at omstillingen til det mer autoritære system mannskapene møter under tjenesten, i seg selv bidrar til å skape konflikter.

Utgangspunktet for Ombudsmannens virksomhet har vært at trivsel og effektivitet er to alen av samme stykke. Det hjelper lite å ha høyteknologisk materiell og verdens beste utstyr hvis personellet som skal bruke det, ikke holder mål. Og en forutsetning for dette er igjen at personellet på alle plan trives og gjør sitt beste. Derfor er mennesket i Forsvaret og innstillingen til

Det er mennesket i Forsvaret nemnda har vært opptatt av, og i 1970 skrev den i beretningen at det var nødvendig å legge større vekt på den menneskelige faktor i Forsvaret enn tidligere. Spørsmålet ble reist om ikke utviklingen når det gjelder demokrati og medinnflytelse hadde gått så mye raskere i det sivile samfunn enn i Forsvaret, at omstillingen til det mer autoritære system mannskapene møter under tjenesten, i seg selv bidrar til å skape konflikter.

tjenesten kanskje når alt kommer til alt, det viktigste i et hvert lands forsvar.

Nemnda har hatt dette som sin ledetråd og har engasjert seg i alle spørsmål som har med personellbehandling å gjøre. Forsvaret er på mange måter en konservativ organisasjon i den forstand at det tar lang tid å endre på nedarvet tradisjon og tilvante former, men tross alt har det skjedd mye også på dette området, særlig i de senere år. Det er neppe tvil om at det norske forsvar har klart å tilpasse seg utviklingen i samfunnet bedre enn de fleste andre lands forsvar. Tillitsmannsordningen er et godt eksempel på dette. I diskusjonen om tillitsmannsordningen i Forsvaret kan det ofte høres ut som om dette skulle være noe helt nytt.

Virkeområdet til ombudsmannen for Forsvaret er først og fremst velferds-spørsmål, permisjons- og ansettelsessaker, informasjon og opplæring av befall og menige samt den praktiske gjennomføring av militærtjeneste og beredskap. Storparten av klagesakene gjelder enkelte soldater.

Det må kunne fastslås at ombudsmannsordningen for Forsvaret etter 50 års eksistens er utviklet til et solid og vel etablert system, som har medvirket til å løse konflikter og opprettholde et åpent og tillitsfullt miljø innen Forsvarets ulike virksomheter. Ombudsmannen og ombudsmannsnemnda har bidratt til å gjøre Forsvaret bedre.

Ombudsmannen for Forsvaret skal bidra til å sikre interesser og rettigheter for militært personell.

Også en sak:

“Ombudsmannen for Forsvaret har i møte med Forsvaret fått bekreftet ett eller flere tilfeller av omfattende fysiske overgrep mot soldater som var tatt til fange under øvelse Joint Winter 2001.

Ombudsmannen ber om nærmere opplysninger om overgrepene, og hvilke regler som gjelder når soldater blir tatt til fange under militærøvelser.

I tillegg ber Ombudsmannen om å få vite hvilke reaksjons tiltak som er mulig å sette inn overfor de som hadde ansvaret for soldatene.

Ombudsmannen vil også vite om det er planlagt noen forebyggende tiltak etter episodene under Joint Winter.”

Instruks for Forsvarets ombudsmannsnemnd

(Stortingsvedtak 21.april1952, jfr Innst. S. nr. 56 for 1952, med endringer ved stortingsvedtak av 9. april 1956, hvorav antall medlemmer i nemnda ble økt fra 5 til 7 (instr. § 2) og endringer ved stortingsvedtak av 12. jun 1989, jfr. Innst. S. nr. 189 (1988-89) og stortingsvedtak av 14. juni 2000, jfr Innst. S. nr. 234 (1999-2000)).

§ 1.

Ombudsmannsnemnda skal bidra til å sikre de almenmenneskelige rettigheter for Forsvarets personell og ved sitt arbeid også søke å medvirke til å effektivisere Forsvaret.

§ 2.

Ombudsmannsnemnda består av 7 medlemmer som velges av Stortinget for 4 år ad gangen. Et av medlemmene velges som formann og benevnes Ombudsmannen for Forsvaret. Ombudsmannen er årslønnet. Lønningen fastsettes av Stortinget. De øvrige medlemmer tilkommer godtgjørelse etter komitéregulativet.

§ 3.

Nemndas oppgave er:

- a) å behandle spørsmål som reises av tillitsmannsutvalg eller personell vedrørende tjenestetidens utnyttelse og mannskapenes forhold under tjenesten, så som mannskapenes økonomiske og sosiale rettigheter, videre spørsmål som angår undervisnings og velferdsarbeid, kantinevirksomhet, pensjoner, utrustning, bekledning, kosthold og husrom.
- b) behandle henvendelser fra tjenestemenn i Forsvaret når de ikke ifølge annen bestemmelse skal sendes tjenestevei.

§ 4.

Tillitsmannsutvalget og personell i Forsvaret kan rette henvendelser til Ombudsmannen utenom den regulære tjenestevei, med de innskrenkninger som er nevnt ovenfor, § 3, bokstav b.

§ 5.

De saker som skal behandles, forberedes og forelegges i alminnelighet av Ombudsmannen. Medlemmene kan hver for seg eller i felleskap legge frem eller kreve lagt frem saker til drøfting. Nemnda kan av Stortinget, Stortingets forsvarskomite, Forsvarsministeren eller Forsvarssjefen (FO) forelegges saker til uttalelse. Henvendelser til Ombudsmannen i saker som er nevnt under § 3, bokstav a og b, forelegges nemnda bare i den utstrekning de er av prinsipiell karakter eller har almen interesse. Sakene søker Ombudsmannen løst ved direkte kontakt med de myndigheter som han anser nærmest til å ta seg av dem. I samband med saker som forelegges ham, har Ombudsmannen rett til å søke opplysninger hvor som helst i Forsvaret, hvor sikkerhetsmessige

hensyn ikke forbyr det.

§ 6.

Ved utgangen av hvert år sender ombudsmannsnemnda rapport over sin virksomhet til Stortinget. Gjenpart av rapporten sendes Forsvarsdepartementet. Nemnda kan også når den finner det ønskelig, sende rapport til Stortinget om enkelte saker i årets løp. I den utstrekning nemnda finner det påkrevet, forelegger den de resultater som den ved inspeksjon eller ved studium er kommet frem til, for Forsvarsministeren i form av rapport.

§ 7.

Nemnda holder sine møter så ofte det er behov for det.

§ 8.

Dokumenter fra Ombudsmannsnemnda utferdiges gjennom nemndas formann og på Ombudsmannens brevark.

Ombudsmannsnemndas/Ombudsmannens saksdokumenter er offentlige. Ombudsmannen avgjør likevel med endelig virkning om et dokument skal unntas fra offentlighet ut fra prinsippene i offentlighetsloven eller ut fra særlige hensyn som gjør seg gjeldende for nemndas og Ombudsmannens virksomhet.

Dokumenter som gjelder Ombudsmannsnemndas/Ombudsmannens budsjett eller interne administrasjon kan unntas fra offentlighet. Møteprotokoller for nemnda og dokumenter som utveksles mellom administrasjonen og en tilsatt er ikke offentlige.

Saker som gjelder dokumentoffentlighet hos Ombudsmannsnemnda behandles og avgjøres hos Ombudsmannen.

Med Ombudsmannens saksdokumenter mener korrespondanse mellom Ombudsmannen og borgeren og mellom Ombudsmannen og forvaltningen. Dokumenter som forelå under forvaltningens behandling av saken, er ikke offentlige hos Ombudsmannen.

Ombudsmannen har taushetsplikt i samme utstrekning som forvaltningen. Den samme taushetsplikt påhviler Ombudsmannsnemndas medlemmer og Ombudsmannens personale. Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet i tjenesten.

Ombudsmannen fører journal etter arkivlovens mønster.

Ombudsmannsnemndas medlemmer 1952-2002

1952 - 1953

Erland Asdahl
Rolf Hansen
Bjarne Lyngstad
Reidar Tveten

1954 - 1957

Erland Asdahl
Rolf Hansen
Bjarne Lyngstad
Reidar Tveten

1958 - 1961

Erland Asdahl
Rolf Hansen
Bjarne Lyngstad
Reidar Tveten
Kåre Hansen
Cato Kvaal

1962 - 1965

Erland Asdahl
Rolf Hansen
Bjarne Lyngstad
Kåre Hansen
Cato Kvaal
Ketil Jamte Einrem

1966 - 1969

Erland Asdahl
Cato Kvaal
Ketil Jamte Einrem
Thorbjørn Wale
Hans Nordahl Jensen
Eystein Bardal

1970 - 1973

Cato Kvaal
Ketil Jamte Einrem
Thorbjørn Wale
Hans Nordahl Jensen
Eystein Bardal
Odd Holøs

1974 - 1977

Kåre Hansen
Hans Nordahl Jensen
Eystein Bardal
Odd Holøs
Lars Alldén
Erlend Rian

1978 - 1981

Kåre Hansen

Hans Nordahl Jensen
Erlend Rian
Ottar Gravås
Per-Kristian Foss
Ola D. Gløtvold

1982 - 1985

Hans Nordahl Jensen
Erlend Rian
Ottar Gravås (til 1983) (Per Håpnes valgt 1984-1985)
Ola D. Gløtvold
Kjell Reinsfelt
Georg Jacobsen

1986 - 1989

Ola D. Gløtvold
Kjell Reinsfelt
Georg Jacobsen
Per Håpnes
Gunvor Schnitler
Liv Stubberud

1990 - 1993

Georg Jacobsen
Per Håpnes
Gunvor Schnitler
Liv Stubberud
Ellen M. Wibe
Ivar Johansen

1994 - 1997

Ingeborg Botnen
Dagfinn Hjertenenes
Per Håpnes
Ivar Johansen
Ivar Skjerve
Ernst Wroldsen

1998 - 2001

Ingeborg Botnen, Rjukan.
Dagfinn Hjertenenes, Florø.
Brit Hoel, Arendal.
Karen Margrethe Mjelde, Sandnes.
Ivar Skjerve, Steinkjer.
Inge Wold, Råde.

2002 -

Marie Brenden
Karen Margrethe Mjelde
Ivar Johansen
Rune Kristiansen
Gretha Evelin Thuen
Inge Wold

Ombudsmannsnemndas formenn 1952-2002

Ombudsmann Arthur Ruud
1952 - 1964

Ombudsmann Edgar Andreassen
1964 - 1985

Ombudsmann Per A. Utsi
1985 - 2002

Ombudsmann Dagfinn Hjertenes
2002 -

Kontorsjefer 1953 - 2002

Kontorsjefer:	Edgar Andreassen	1953 - 1964
	Odd Svendsen	1964 - 1968
	Jack Helle	1968 - 1980
	Thor Askim	1980 - 1987
Avdelingsdirektør	Egil H. Nilsen	1987 -

